

Universitetet
i Stavanger

TARJEI HØGEMARK
VEILEDER: KETIL KNUTSEN

Rikssamlingens utvikling i det kulturelle minnet

En komparativ historiebruksanalyse
av jubileer for slaget i Hafrsfjord fra
1872 til 2022

Masteroppgave, 2024

Lektorutdanning for trinn 8-13, Fordypning historie

Institutt for kultur- og språkvitenskap

Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora

Antall ord: 32 342

Sammendrag

Interessen for minnestudier har økt betydelig de siste tiårene, også innenfor historiografien. Harald Hårfagres samlingsverk ved slaget i Hafrsfjord og dets konsekvenser har blitt ulikt forstått og fortolket. Slaget har vært sentralt i Norges kulturelle minne, noe som har vært synlig ved 1000-årsjubileet i 1872, 1100-årsjubileet i 1972 og 1150-årsjubileet i 2022. Disse jubileene reflekterer i stor grad nasjonens selvforståelse. Oppgaven utforsker hva disse jubileene kan fortelle oss om historiens utvikling i det kulturelle minnet.

Gjennom en kvalitativ, komparativ historiebruksanalyse, legger oppgaven vekt på hvordan det kulturelle minnet rundt slaget og rikssamlingen formes, videreutvikles og rekonstrueres gjennom jubileene for å passe inn i og påvirke samtiden, og gi retning til framtiden. Å undersøke hvordan nordmenn til ulike tider har minnet denne historien, bidrar til dypere innsikt i utviklingen av nordmenns forståelse av seg selv, sin identitet og sin nasjons historie.

Oppgaven argumenterer for at jubileene gradvis går fra en monologisk til en dialogisk tilnærming og minnekonstruksjon. Gjennom 1000-årsjubileet ble det presentert en hovedfortelling med Harald Hårfagre som heroisk landsfaderskikkelse, som fremmet samlings- og enhetstanken, samt monarkiet. Gjennom 1100-årsjubileet ble det kulturelle minnet utvidet og nyansert, og vikingenes hverdag og den internasjonale dimensjonen ble framtrødende. Gjennom inkluderingen av flere perspektiver, hadde 1150-årsjubileet en overveiende dialogisk tilnærming, og det kulturelle minnet for rikssamlingen ble rekonstruert til nå å forstås som en kollektiv prestasjon, inkludert vikingkvinnene og anerkjennelse for den tapende siden, samt med et internasjonalt fokus. Jubileet adresserte også dagsaktuell tematikk, som rasisme og multikulturalisme.

Oppgaven antyder at historiens betydning for Norges kulturelle minne gradvis har avtatt over tid, til gode for andre opphavsmyster, som slaget på Stiklestad, eller nyere norsk historie, som 1814 og 1905. Oppgaven påpeker gjennom dette det kulturelle minnets funksjon og påvirkningskraft på samfunnet og samfunnets selvforståelse.

Abstract

The interest in memory studies has significantly increased in recent decades, including within historiography. Harald Fairhair's consolidation at the Battle of Hafrsfjord and its consequences have been differently understood and interpreted. The battle has been central to Norway's cultural memory, as evidenced by the 1000-year jubilee in 1872, the 1100-year jubilee in 1972, and the 1150-year jubilee in 2022. These jubilees largely reflect the nation's self-understanding. The paper explores what these jubilees can tell us about the development of history in cultural memory.

Through a qualitative, comparative analysis, the paper emphasizes how the cultural memory surrounding the battle and the unification of Norway is shaped and reconstructed through the jubilees to fit into and influence the present and future. Examining how Norwegians at different times have remembered this history contributes to a deeper understanding of the development of Norwegians' self-perception, identity, and their nation's history.

The paper argues that the jubilees gradually shift from a monological to a dialogical approach. Through the 1000-year jubilee, a main narrative was presented with Harald Fairhair as a founding father figure, promoting the ideas of unity and monarchy. Through the 1100-year jubilee, the cultural memory was expanded and nuanced, with the everyday lives of the Vikings and the international dimension becoming prominent. Through the inclusion of multiple perspectives, the 1150-year jubilee had a predominantly dialogical approach, and the cultural memory of the unification of Norway was reconstructed to be understood as a collective achievement, including women.

The paper suggests that the significance of the Battle of Hafrsfjord gradually has diminished over time in Norway's cultural memory, in favor of other origin myths, such as the Battle of Stiklestad, or more recent Norwegian history. Through this, the paper highlights the function of cultural memory and its influence on society and societal self-understanding.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært utfordrende, men svært lærerikt. Når jeg nå avslutter mitt femårige utdanningsløp ved Universitetet i Stavanger, og leverer masteroppgaven, ønsker jeg å takke en rekke mennesker.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder, Ketil Knutsen, for inspirasjon til oppgaven, for gode og konstruktive møter, og for at du alltid har vært tilgjengelig for veiledning.

Jeg ønsker også å takke familie, venner og studiekamerater. Jeg vil særlig trekke fram min bror og min forlovede. Takk, Ingvar, for gode diskusjoner om oppgaven, og særlig for gode avbrekk. Du har alltid stilt opp, og hjulpet meg gjennom prosessen. Takk, Kathrine, for at du alltid har hatt troen på meg, uansett hvor mørkt det tidvis så ut med oppgaven. Det har vært til stor motivasjon.

Stavanger, mai 2024

Tarjei Høgemark

INNHALDSFORTEGNELSE

Rikssamlingens utvikling i det kulturelle minnet

En komparativ historiebruksanalyse av jubileer for slaget i Hafrsfjord fra 1872 til 2022

<i>Sammendrag</i>	2
<i>Abstract</i>	3
<i>Forord</i>	4
Kapittel 1: Innledning	8
1.1. <i>Innledning</i>	8
1.2. <i>Forskningsstatus</i>	10
1.3. <i>Teori</i>	17
1.4. <i>Metode</i>	27
1.5. <i>Empiri</i>	31
Kapittel 2: 1000-årsjubileet (1872)	34
2.1. <i>Haraldshaugen blir en del av den kulturelle kanonen: «fra de lærdes studerkammer til hjemmene og skolestuene»</i>	34
2.2. <i>Haugesund tar tak: Riksmonumentet Haraldshaugen som symbol på norsk enhet og selvstendighet</i>	38
2.3. <i>Stavanger taper maktkampen over minnet: Avvisning, latterliggjørelse og ekskludering</i>	40
2.4. <i>En nasjonalfest: Christiania og unionsprinsen Oscar</i>	41
2.5. <i>Programmet og prosesjonen: Ritualers funksjon og positive kontinuiteter mellom vikingene og samtiden</i>	44
2.6. <i>Utviklingen av nasjonal identitet: Elitens rolle i formingen av Norges kulturelle minne</i>	47
2.7. <i>Kristendommen: Et tveegget sverd for tusenårsjubileet</i>	48
2.8. <i>«En frihedens bekjæmper»: Demokratisk, republikansk og moralsk motstand</i>	51
2.9. <i>Maktkamp over Norges kulturelle minne: Historiebevissthet og historiefortolkning som grunnlag for forsvaring av jubileet</i>	53
2.10. <i>Avsluttende momenter: Monologisk hovedfortelling</i>	55
Kapittel 3: 1100-årsjubileet (1972)	57

3.1. Haraldstårnet, NS' kompromittering av vikingen og Haraldshaugen: Historiebruk og utvikling i det kulturelle minnet mellom 1872 og 1972.....	57
3.2. Jubileumskomiteene formes: Sola kommune tar initiativ.....	60
3.3. Det offisielle programmet: Rogaland forent.....	62
3.4. Restaurering av Jernaldergården på Ullandhaug og museumsutstilling: 'Hverdagen' inkluderes.....	62
3.5. Ytraberget: Uenigheter i fortolkningen av Kjøtve den rikes tilflukt.....	64
3.6. Jubileumsfestmøtet på Ytraberget: Beskjeden undertone.....	65
3.7. Mytens funksjon i det kulturelle minnet: «stundom ser skaldane meir enn den sprenglærde».....	67
3.8. Olav V signerer bautasteinen på Ytraberget: Samhold og tradisjon.....	69
3.9. Sjøens delikatesser: Olav V påpeker havets kontinuitet.....	70
3.10. Gudstjenesten i Olavskirken: Biskopens historiebevissthet.....	71
3.11. Olav Vs tale ved Haraldshaugen: «Ett rike og ett folk».....	72
3.12. Kritikkk: «makten østfra som kommer bort hit for å feire en gammel seier» og «ingen [...] tar Harald Hårfagre alvorlig lenger».....	73
3.13. Avsluttende momenter: Det kulturelle minnet videreutvikles.....	76
Kapittel 4: 1150-årsjubileet (2022).....	78
4.1. Sverd i Fjell: Markant tillegg til det kulturelle minnet.....	78
4.2. Initiativ og planlegging: 50 års-intervall og forståelsen av Norges opprinnelse.....	79
4.3. Programmet: Elleve dager med aktiviteter fra Haugesund til Hafrsford.....	83
4.4. Det kulturelle minnets makt: Regjeringen velger Stiklestad over Hafrsford.....	86
4.5. Historisk inkludering: Jubileets dialogiske tilnærming.....	88
4.6. Bautasteinen i Sømmevågen og bautasteinen i grøftekanten.....	93
4.7. «Ro for fred»: Kvinneskipet Emblas fredsmarkering.....	97
4.8. Opplegg for skolen: Jubileet fulgte Frydenlunds råd.....	98
4.9. Avsluttende momenter: Dialogisk tilnærming.....	99
Kapittel 5: Komparativ analyse.....	100
5.1. Fra nasjonalt til regionalt jubileum: geografisk og representativt.....	100
5.2. Oljens muligheter i 1972 og bautasteinens varsel i 2022.....	102
5.3. Havets kontinuitet.....	103
5.4. Fra monologisk til dialogisk tilnærming.....	104

5.5. <i>Hafsråfjord eller Stiklestad som nasjonens vugge?</i>	106
5.6. <i>Grunnlovsjubileum i Norge og Danmark: Demokrati og ydmykhet</i>	108
Kapittel 6: Konklusjon	110
Litteraturliste	112
<i>Sekundærlitteratur</i>	112
<i>Primærkilder</i>	117

Kapittel 1: Innledning

1.1. Innledning

Norges rikssamling er den eldste i Europa, *om* vi da regner slaget i Hafrsfjord som det avgjørende slaget for Harald Hårfagres samling, og *om* vi regner det geografiske området som ble samlet utover bare Vestlandet, og *om* vi regner med at slaget faktisk stod i 872.¹ Slike opprinnelsesmyter er, og har vært viktige for nasjoner for å forstå sin utvikling og sin nasjonale identitet.² I rammene av nasjonalromantikken på 1800-tallet var Norge, på lik linje med resten av Europa, opptatt av å granske nasjonens eldre historie, samt myter og legender, for å finne fram til hva som utgjorde den særegne nasjonalkarakteren.³ For Norge, var sagaene spesielle, og de ble dermed et fokuspunkt for nasjonalromantikkens historikere.⁴ Ideen om Harald Hårfagres rikssamling på 800-tallet passet som hånd i hanske for 1800-tallets nasjonsbyggingsprosjekt. To av de mest framtrepende grunnleggerne av historiefaget i Norge, var Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch, som daterte slaget til 872.⁵ Dette betydde at nasjonen Norge hadde sin tusenårsdag i 1872, og denne ble feiret både i og utenfor landet, med Haugesund i sentrum, der det var antatt at Harald Hårfagre var hauglagt. I 1972, ble tradisjonen fulgt opp, og siddiser og solabuer kjempet for å koble minnet om rikssamlingslaget til Hafrsfjord, som resulterte i en hovedmarkering på Ytraberget i fjorden, samt en markering ved det 100 år gamle Riksmonumentet i Haugesund. I 2022, var det flere som mente at 100 år mellom hvert rikssamlingsjubileum var et for langt tidsintervall for at alle norske generasjoner skulle få danne et forhold til denne historien. Derfor ble det avholdt 1150-årsjubileum i Rogaland, med størst engasjement i Hafrsfjord.

Intet annet tema integrerer forskjellige elementer på samme måte som *minne*, hevder professor Astrid Erll.⁶ Spørsmål knyttet til minne utforskes nå i fellesskap av offentlige diskurser, media og akademiske felt.⁷ Både minnepraksisen og refleksjonen over denne praksisen har utviklet

¹ Christian Anton Smedshaug, «Europas eldste rikssamling,» i *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, red. Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad (Stavanger: Saga bok, 2022), 95-107.

² Gabriella Elgenius, «Jubileer som nasjonsbygging: enhetsfortelling, design og inkludering,» i *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, red. Olaf Agedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (Oslo: Pax Forlag, 2017), 72.

³ Thurid Vold, «nasjonalromantikken,» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/nasjonalromantikken>.

⁴ Vold, «nasjonalromantikken.»

⁵ Vold, «nasjonalromantikken.»; Sigvald Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» i *Den norske rikssamlingen 872-2022*, red. Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad (Stavanger: Saga bok, 2022), 85.

⁶ Astrid Erll, *Memory in Culture*, overs. Sara B. Young, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011), 1.

⁷ Erll, *Memory in Culture*, 1.

seg til å bli et «altomfattende sosiokulturell, tverrfaglig og internasjonalt fenomen», hevder Erll.⁸ På spørsmålet om hvorfor minne nå har fått denne ekstraordinære fascinasjonen, svarer Erll at «Overfloden av forklaringer på den nåværende allestedsnærværelsen av 'minne' overgås bare av flommen av minneseremonier, minnekontroverser og skrifter om minne».⁹ Minne er med andre ord et svært aktuelt tema, både i offentligheten og i historieforskning. Jan og Aleida Assmann utviklet konseptet *det kulturelle minnet* på slutten av 1980-tallet, med utgangspunkt i Maurice Halbwachs og Aby Warburgs pionerinnsats i første halvdel av 1900-tallet.¹⁰ Det kulturelle minnet forener konseptene om minne (den samtidige fortiden), kultur og gruppe (samfunn).¹¹

Historiske jubileer av en mytisk fortid, som jubileene for rikssamlingen i 872, bidrar til å forme, videreutvikle og rekonstruere det kulturelle minnet.¹² Jubileer sier derfor mer om de som feirer, enn om fortiden som markeres.¹³ Slike nasjonale jubileer former og videreutvikler minnet av en fjern fortid for å passe inn i og påvirke samtiden, og gi retning til framtiden.¹⁴ På denne måten former de nasjonal identitet.¹⁵ Rikssamlingshistorien er svært viktig for Norge som nasjon, ettersom den forteller om hvor, når og hvordan nasjonen ble til – og det foregår til den dag i dag en het debatt om hvordan historien om Norges opprinnelse skal forstås. Å undersøke hvordan nordmenn til ulike tider har minnet denne historien i store, offentlige jubileer, kan bidra til en dypere forståelse av utviklingen av nordmenns forståelse av seg selv, sin identitet og sin nasjons historie. Jeg tar derfor sikte på å besvare problemstillingen: *Hva kan 1000-årsjubileet, 1100-årsjubileet og 1150-årsjubileet for slaget i Hafrsfjord fortelle oss om historiens utvikling i det kulturelle minnet?*

⁸ Erll, *Memory in Culture*, 1. (Min oversettelse) «all-encompassing sociocultural, interdisciplinary, and intentional phenomenon».

⁹ Erll, *Memory in Culture*, 3. (Min oversettelse) «The abundance of explanations for the current omnipresence of 'memory' is surpassed only by the flood of commemorative ceremonies, memory controversies, and writings on memory».

¹⁰ Jan Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» overs. John Czaplicka, *New German Critique* 65, (1995): 125 og 129, <https://doi.org/10.2307/488538>; Erll, *Memory in Culture*, 27.

¹¹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 129.

¹² Ola Svein Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» i *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, red. Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (Oslo: Pax Forlag, 2017), 29.

¹³ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 25.

¹⁴ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 25.

¹⁵ Jan Bjarne Bøe og Ketil Knutsen, *Innføring i historiebruk*, (Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2012), 95.

1.2. Forskningsstatus

Jeg skal nå gjøre rede for noen eksempler på jubileumsforskning i historiefaglig sammenheng, før jeg går over på historieforskning med utgangspunkt i analyseobjektene for denne oppgaven, og avslutter med en gjennomgang av forskningsstatus på selve slaget i Hafrsfjord. Forskning på historiske jubileer med utgangspunkt i minneteori og historiebruk er ikke en ny ide. Blant annet i *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk* undersøker flere kapitler jubilerings og jubileer med utgangspunkt i minneteori eller historiebruk, eller begge.¹⁶ Også den danske historikeren Anette Warring har undersøkt 100-årsjubileet og 150-årsjubileet for Danmarks grunnlov med utgangspunkt i minnepolitikk.¹⁷ Olaf Aagedal presiserer at jubileer både kan sees på som et samtidsspeil av samfunnet og som en politisk handling.¹⁸ Jeg fokuserer på begge disse perspektivene.

I forbindelse med 1150-årsjubileet i 2022, publiserte initiativtakerne for jubileet, Torgrim Titlestad og Christian Anton Smedshaug, sammen med Sigvald Grøsfjeld, en utvidet og revidert jubileumsutgave av boken *Hafrsfjord og den norske rikssamlingen* (2019); *Den norske rikssamlingen: 872-2022*.¹⁹ Boken dekker en rekke temaer knyttet til slaget i Hafrsfjord, deriblant en oversikt over hvordan forskere har stilt seg til slaget og dets betydning for den norske rikssamlingen både historisk og i dag.²⁰ Kapitlet «Tidligere jubileer og minnemarkeringer» gjør kortfattet rede for to av tre analyseobjekter for denne oppgaven, 1000-årsjubileet i 1872, og 1100-årsjubileet i 1972.²¹ Kapitlet vil likevel hovedsakelig bidra med innsikt i kontekstualisering for 1100-årsjubileet og 1150-årsjubileet for denne oppgaven, ved hjelp av minnemarkeringer mellom jubileene.²²

¹⁶ Olaf Aagedal, «Innleiing: Å feire fortida,» i *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, red. Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit (Oslo: Pax Forlag, 2017), 20-21.

¹⁷ Siw Ellen Jakobsen, «- Vi må styrke demokratimuskelen,» Hentet 13. mai 2024 fra <https://www.forskning.no/norges-forskningsrad-etnisitet-partner/vi-ma-styrke-demokratimuskelen/577400;> Aagedal, «Innleiing,» 13.

¹⁸ Aagedal, «Innleiing,» 12.

¹⁹ «Den norske rikssamlingen 872-2022,» Hentet 7. mai 2024 fra [https://sagabok.no/product/den-norske-rikssamlingen-872-2022/;](https://sagabok.no/product/den-norske-rikssamlingen-872-2022/) Sigvald Grøsfjeld, Christian Anton Smedshaug og Torgrim Titlestad, *Den norske rikssamlingen 872-2022* (Stavanger: Saga Bok As, 2022).

²⁰ Sigvald Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» i *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, red. Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad (Stavanger: Saga bok, 2022), 35-63.

²¹ Sigvald Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» i *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, red. Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad (Stavanger: Saga bok, 2022), 111-113 og 123-126.

²² Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 111-131.

Torgrim Titlestad har også skrevet *Sagasyn: Norges historiske kraftlinjer* (2013), der særlig «Del 3: Hukommelsestap og historiebruk» kan sies å ha en lignende innfallsvinkel som jeg har i denne oppgaven.²³ Her undersøker Titlestad hvordan norske historikere og politikere «har overført sin tids tenkning over på vår sagahistorie for å fremme sine klart politiske egeninteresser», og fokuserer i stor grad på nasjonsbyggingen på 1800-tallet.²⁴ Han ser også på forholdet mellom slaget i Hafrsfjord og slaget på Stiklestad i den norske minnekulturen.²⁵ Min oppgave skiller seg likevel fra dette i form av fokusområde og empiri. Titlestad har ikke begrenset seg til jubileene, og undersøker dem nokså kortfattet på under tre sider.²⁶ Titlestads forskning vil likevel være av verdi for oppgaven, og vil bidra til å kontekstualisere jubileene, samt bidra med innsikter særlig i den komparative delen av oppgaven (kapittel 5).

Torgrim Sneve Guttormsen har i kapitlet «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid: Vikinghelten Harald Hårfagre» undersøkt hvordan Harald Hårfagre blir minnet i lokalsamfunnet, hovedsakelig i Haugesund.²⁷ Guttormsen bruker både teori knyttet til minner og historiebruk i sin analyse av prosessene som førte til oppreisningen av Riksmonumentet i Haugesund i 1872, og innflytelsen denne minnefeiringen fikk for samtiden og ettertiden.²⁸ Guttormsen har dermed en lignende innfallsvinkel på 1000-årsjubileet, men avgrenser sitt fokus i hovedsak til lokalt minnearbeid, det vil si i Haugesund.²⁹ Guttormsen kom blant annet fram til at «lokale aktører drevet av kommersielle og lokalpatriotiske hensyn» har vært like viktige for denne minnetradisjonen som sentralmaktens forsøk på å forme en etnisk-nasjonal minnekultur.³⁰ I tillegg, presiserer han at «konstruksjonen av en heroisk, patriotisk og romantisk fortid [...] kan benyttes instrumentelt for å gjøre det lokale attraktivt innad og utad i samfunnet».³¹

I kapitlet «Commemorations and the people» i sin doktorgradsavhandling, «Kings, Heroes and Ships: The Use of Historical Characters in Nineteenth- and Twentieth-Century Perceptions of the Early Medieval Scandinavian Past», analyserer Karl Christian Alvestad 1000-årsjubileet for

²³ Torgrim Titlestad, *Sagasyn: Norges historiske kraftlinjer* (Hafsrfsjord: Saga bok, 2013), 118-128.

²⁴ Titlestad, *Sagasyn*, 118.

²⁵ Titlestad, *Sagasyn*, 118-128.

²⁶ Titlestad, *Sagasyn*, 123-125.

²⁷ Torgrim Sneve Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid: Vikinghelten Harald Hårfagre,» i *Å lage kulturminner – hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes*, red. Grete Swensen (Oslo: Novus, 2013).

²⁸ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 59.

²⁹ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,»

³⁰ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 85.

³¹ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 85.

slaget i Hafrsfjord i 1872, 900-årsjubileet for Trondheims grunnleggelse i 1897 og 900-årsjubileet for slaget på Stiklestad komparativt.³² Alvestad presenterer interessante analyser og funn, særlig for jubileumsfeiringen som foregikk i Oslo i 1872.³³ Et av Alvestads mest sentrale funn for denne oppgaven, var hvordan feiringen i Oslo dannet en (visuell) kobling mellom 872 og 1814, der slaget i Hafrsfjord i 872 i korte trekk stod for etableringen av nasjonen Norge, mens grunnloven fra 1814 bekreftet Norges suverenitet og selvstendighet.³⁴ Hans analyse peker med andre ord på at disse begivenhetene var forenlige i samtidens forståelse av Norges historie, og ble sett på som «landemerker i utviklingen av den norske nasjonen».³⁵ Forskningen til Guttormsen og Alvestad vil bidra til å forankre mine analyser og funn, og samtidig tjene som et middel for diskusjon og drøfting.

Som oppgaven kommer nærmere inn på i kapittel 1.4. og 1.5., vil tre tekster delvis fungere som empirisk grunnlag for deler av oppgaven. For 1000-årsjubileet, inkluderer dette Reidar Østensjøs kapittel «Tusenårsfesten 18. juli 1872» i *Haugesund. B. 1: 1835-1895* (1958)³⁶ og Claus Krag's artikkel «18. juli 1872» (1999).³⁷ Særlig Østensjøs kapittel er hovedsakelig redegjørende, men tekstene er likevel historiefaglige, og forfatterne har undersøkt 1000-årsjubileet med egne refleksjoner. Per Inge Ruuds artikkel «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972» i *Sola Historielag Årbok 2020* har tatt for seg den lokale prosessen i Sola og Stavanger fram til jubileumsfestmøtet på Ytraberget ved 1100-årsjubileet.³⁸ I kildene har han blant annet oppgitt samtaler med sentrale personer i denne prosessen.³⁹

Oppgaven har på ingen måte intensjoner om å bidra med ny kunnskap for selve slaget i Hafrsfjord. Likevel, vil oppgaven drøfte spørsmål knyttet til historien rundt 872 der det vil være nødvendig eller gunstig for kontekstualisering, eller for selve analysene. Eksempelvis vil

³² Karl Christian Alvestad, «Kings, Heroes and Ships: The Use of Historical Characters in Nineteenth- and Twentieth-Century Perceptions of the Early Medieval Scandinavian Past» (Ph.D.-avhandling, University of Winchester, 2016), 152-184.

³³ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

³⁴ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

³⁵ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159. (Min oversettelse) «landmarks in the development of the Norwegian nation».

³⁶ Reidar Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» i *Haugesund. B. 1: 1835-1895*, red. Reidar Østensjø (Haugesund: Haugesund kommune, 1958).

³⁷ Claus Krag, «18. juli 1872,» i *Et hus med mange rom: Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen*, AmS-Rapport 11B, red. Ingrid Fuglestad, Terje Gansum & Arnfrid Opedal (Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger, 1999), 505-510.

³⁸ Per Inge Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» i *Sola Historielag Årbok 2020* (Sola: Sola Historielag, 2020), 9-25.

³⁹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 25.

kapittel 2 undersøke hvordan Harald Hårfagre helt fra Snorre Sturlason til utover på 1800-tallet ble koblet til Gard i Haugesund (der Riksmonumentet Haraldshaugen ble oppført),⁴⁰ og kapittel 3 vil undersøke spørsmål knyttet til Ytrabergets rolle i slaget (som var stedet for hovedmarkeringen i 1972).⁴¹ Imidlertid, vil teksten være tjent med en liten gjennomgang av hovedtrekkene i slaget. Denne gjennomgangen baserer seg på *Den norske rikssamlingen: 872-2022*. «Det er gjort anstrengelser for å gi en balansert og objektiv fremstilling av grunnleggende elementer og synspunkter som belyser rikssamlingen fra 872, så vel bakover i tid som frem til i dag», skriver Titlestad og Smedshaug.⁴² Dette synes de å ha klart på en god måte, til tross for sin aktive rolle som initiativtakere for 1150-årsjubileet. Boken fikk også anbefaling av daværende forsknings- og høyere utdanningsminister, Ola Borten Moe.⁴³

Kildematerialet vi har er: sagatradisjonen som er bevart i norsk og islandsk sagamateriale (nedskrevet omtrent 300 år etter Harald Hårfagres død); skaldekvad som er overlevert i sagamaterialet (men på grunn av sin faste struktur og bruk av metaforer regnes å ha holdt seg mer eller mindre uendret);⁴⁴ sagntradisjoner (delvis overlevert som en del av sagamaterialet og delvis parallelt med dette); utenlandske skrifter fra samtiden, deriblant irske, anglosaksiske og frankiske annaler; og til slutt arkeologiske spor som runesteiner.⁴⁵

Harald Hårfagres far, Halvdan Svarte, hadde ifølge sagatradisjonene underlagt seg en rekke småriker på Østlandet, og sikret seg et brohode på Vestlandet gjennom ekteskap med Ragnhild Haraldsdottir fra Sogn.⁴⁶ Dette arvet Harald Hårfagre som ung gutt da faren døde.⁴⁷ Etter en periode med å forsvare riket sitt, fortsatte Harald Hårfagre med sin fars erobringpolitikk, først ved å invadere Trøndelag og tvinge fram en allianse der, før han fortsatte sørover på Vestlandet.⁴⁸ Selv om det råder tvil og uenigheter i detaljene for denne delen av sagatradisjonen, er de fleste forskere enige om at det siste og mest avgjørende slaget for Harald Hårfagres

⁴⁰ Se kapittel 2.1. og 2.2.

⁴¹ Se kapittel 3.5. og 3.6.

⁴² Torgrim Titlestad og Christian Anton Smedshaug, «Introduksjon: Den norske rikssamlingen 872-2022,» i *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, red. Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad (Stavanger: Saga bok, 2022), 14.

⁴³ Ola Borten Moe, «Forord: 1150-årsjubileet for rikssamlingen av Norge,» i *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, red. Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad (Stavanger: Saga bok, 2022), 10-11.

⁴⁴ Sigvald Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» i *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, red. Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad (Stavanger: Saga bok, 2022), 22.

⁴⁵ Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 19-20.

⁴⁶ Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 20-21.

⁴⁷ Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 21.

⁴⁸ Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 21.

samlingsverk utspilte seg på Nord-Jæren.⁴⁹ Denne enigheten stammer fra *Haraldskvadet*, som med fast struktur og bruk av metaforer antas å ha holdt seg omtrent uendret fram til det ble nedfelt i skrift.⁵⁰ I slaget i Hafrsfjord, bekjempet Harald Hårfagre en mektig fiendeflåte, og sikret sin maktposisjon.⁵¹ Grøsfjeld opplyser om at *Haraldskvadet* i senere tid har blitt omtalt som Norges fødselsattest.⁵²

Grøsfjeld hevder vi kan identifisere to hovedsyn på Harald Hårfagre og rikssamlingen i dag, der uenigheter i sagamaterialets troverdighet synes å være den avgjørende faktoren: *Vestlandskonseptet* og *Overkongekonseptet*.⁵³ Vestlandskonseptet, som er den rådende tanken i academia, handler i korte trekk om en forståelse av sagaene som et middel for norske middelalderkongers bestrebelse for å hevde herredømme over Viken-området, som trolig har vært under danenes kontroll gjennom store deler av vikingtiden.⁵⁴ Sagaene forstås dermed nærmest som propaganda, konstruert med Snorre Sturlason i spissen, og sagamaterialet er følgelig så og si ubrukelige som historiske kilder.⁵⁵ Kildene som står igjen nevner dermed kun fem av Harald Hårfagres kongsgårder, alle i Rogaland og Hordaland, og Harald Hårfagre regnes derfor kun som en vestlandskonge.⁵⁶ Claus Krag, som på 1990-tallet formulerte dette konseptet i moderne form, hevder også at Harald Hårfagres blodslinje døde ut med hans barnebarn, og denne historien blir dermed bare en episode i den norske rikssamlingshistorien.⁵⁷ Ellers, fremmer blant andre UiO-professorene Jón Viðar Sigurðsson og Hans Jakob Orning dette konseptet.⁵⁸

Tilhengere av overkongekonseptet legger til grunn at sagamaterialet har historiske kjerner som ikke uten videre kan avfeies.⁵⁹ Med utgangspunkt i sagamaterialet, er det mye som tyder på at Harald Hårfagre styrte et større område enn Vestlandet, og han omtales både som *overkonge* og *nordmannakongen* (i *Haraldskvadet*).⁶⁰ Dette konseptet tar utgangspunkt i hint og indikasjoner som peker på at Harald Hårfagre utøvde direkte styre på Vestlandet, indirekte på Østlandet

⁴⁹ Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 22.

⁵⁰ Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 22.

⁵¹ Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 22.

⁵² Grøsfjeld, «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge,» 22-23.

⁵³ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 61-63.

⁵⁴ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 61-62.

⁵⁵ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 61.

⁵⁶ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 61.

⁵⁷ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 61-62.

⁵⁸ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 61.

⁵⁹ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 62.

⁶⁰ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 63.

gjennom hans sønner, og ved hjelp av en allianse med Ladejarlene i Midt- og Nord-Norge.⁶¹ Følgelig, var Harald Hårfagre Norges første rikskonge, og slaget i Hafrsfjord må forstås som et viktig vendepunkt i Norges tidlige historie, og som rikssamlingen for nasjonen.⁶² Titlestad representerer først og fremst dette konseptet.⁶³

Som Grøsfjeld gjør rede for i «Historikerne og tidfestingen av slaget», i *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, har historikere opp gjennom tidene vært uenige i tidfestingen av slaget.⁶⁴ Tidfestingen har variert helt fra 868 til rundt 900.⁶⁵ Fra 1770-tallet til rundt 1830 var det konsensus om Gerhard Schønings datering til 885.⁶⁶ Det «klassiske» årstallet, 872, ble deretter den rådende tanken, først etablert av Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch.⁶⁷ Dette ble ytterligere befestet i 1880 av Gustav Storm med bakgrunn i irske annaler som berettet om Dublin-kongen Olav Gudfrødssons reise til hjemlandet i 871, til slaget i Hafrsfjord.⁶⁸ I 1921, daterte Halvdan Koht (som avviste sagakildenes troverdighet)⁶⁹ slaget til rundt 900, ved hjelp av generasjonstelling av Harald Hårfagres etterkommere.⁷⁰ Han kom fram til at Harald Hårfagre ble født i 865, og ville ha vært altfor ung til utkjempe slaget om det stod i 872.⁷¹ Andre stilte seg likevel mot Kohts avvisning av sagakildene, som Ólafía Einarsdóttir i sin doktoravhandling i 1964.⁷² Ifølge Grøsfjeld, skapte dette en forvirring og usikkerhet for dateringen, som har vedvart til nyere tid.⁷³

Titlestad har med utgangspunkt i arkeologiske funn på Island og den geopolitiske situasjonen i Nordvest-Europa, tatt til orde for den tradisjonelle tidfestingen.⁷⁴ Nye arkeologiske funn på Island viser at det etter et vulkanutbrudd la seg et askelag som dateres til 871-872 ved hjelp av tefrakronologi.⁷⁵ Rett over dette askelaget begynte mennesker for fullt å bosette seg på Island.⁷⁶ Slaget i Hafrsfjord og Harald Hårfagres maktovertakelse mener Titlestad mest sannsynlig har

⁶¹ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 62-63.

⁶² Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 63.

⁶³ Grøsfjeld, «Historikerne og rikssamlingen siden 1872,» 62.

⁶⁴ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85-89.

⁶⁵ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85-89.

⁶⁶ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85.

⁶⁷ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85.

⁶⁸ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85.

⁶⁹ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 86.

⁷⁰ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85.

⁷¹ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85.

⁷² Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 86.

⁷³ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 86-88.

⁷⁴ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 88-89.

⁷⁵ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 88.

⁷⁶ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 88.

fungert som den avgjørende push-faktoren for Islands bosetning.⁷⁷ Titlestad peker også at danskene i 872 trolig hadde begrensede ressurser til å sette inn motstand mot Harald Hårfagre, da krigføringen med England var på sitt mest intense i 871, også omtalt som «the year of battles».⁷⁸ Det råder likevel fortsatt usikkerheter rundt en konkret tidfesting av årstallet.⁷⁹ I 1872 regnet man med at slaget stod i 872, og feiret tusenårsfesten deretter. Dette dannet en jubileumstradisjon som har vart fram til i alle fall 2022, da 1150-årsjubileet ble avholdt. Det kan derfor gjerne kalles det tradisjonelle årstallet for slaget i Hafrsfjord. Når jeg i oppgaven referer til 872, i form av eksempelvis «rikssamlingen i 872» eller «slaget i Hafrsfjord i 872», er det dette tradisjonelle årstallet jeg refererer til. Jeg refererer altså ikke til en forståelse av at 872 var det sikre årstallet, men dette vil gi teksten en langt bedre flyt.

Selv om det allerede finnes relativt omfattende forskning på 1000-årsjubileet i 1872, står jeg fast ved at det er et kunnskapshull som vil være av interesse å fylle. For det første, har tidligere forskning på 1000-årsjubileet i liten grad blitt analysert komparativt med senere jubileer for den samme historien. Gjennom dette vil jeg være i stand til å analysere hvordan man har forstått, fortolket, forholdt seg til, husket og jubilert den samme historiske hendelsen i 1872, 1972 og 2022. Utviklinger, fellestrekk og forskjeller vil med dette tydeliggjøres, noe som kan bidra til en dypere forståelse av utviklingen av nordmenns forståelse av seg selv, sin identitet og sin nasjons historie. Uten inkluderingen av 1000-årsjubileet, ville oppgaven gått glipp av en rekke interessante utviklinger. For å besvare problemstillingen, «*Hva kan 1000-årsjubileet, 1100-årsjubileet og 1150-årsjubileet for slaget i Hafrsfjord fortelle oss om historiens utvikling i det kulturelle minnet?*», har jeg satt meg følgende forskningsspørsmål: Hvordan har fortolkningen av Harald Hårfagre og vikinger utviklet seg fra 1872 til 2022, og hvordan kommer dette til uttrykk i jubileene? Hvilken minnekonstruksjon preger jubileene i 1872, 1972 og 2022? Hvilke kritikker rettes mot jubilerings av rikssamlingen i 872, og hvordan besvares disse?

⁷⁷ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 88.

⁷⁸ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 89.

⁷⁹ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 86-88.

1.3. Teori

Astrid Erlls *Memory in Culture* (2011) er en introduksjon til kulturelle minnestudier.⁸⁰ Boken tilbyr en grundig oversikt over historien og teorien til minnestudier på engelsk. *Memory in Culture* vil stå som en grunnpilar for den teoretiske forståelsen av minner i denne oppgaven, og teorikapitlet vil følgelig lene seg tungt på Erlls arbeid.

Problemstillingens formulering presenterer allerede et teoretisk begrep innen minnestudier, nemlig *det kulturelle minnet*. Jan og Aleida Assmann introduserte dette begrepet på slutten av 1980-tallet, og har ifølge Erll blitt en av de mest innflytelsesrike tilnærmingene til minnestudier i tysktalende land.⁸¹ *Det kulturelle minnet* inngår sammen med *det kommunikative minnet* under paraplybegrepet *det kollektive minnet*,⁸² som først ble introdusert av den franske sosiologen Maurice Halbwachs.⁸³ Allerede i 1925 forsøkte Halbwachs å slå fast at minne er avhengig av sosiale strukturer, i kontrast til den rådende ideen der minner ble forstått i den individuelle dimensjonen.⁸⁴ Halbwachs utviklet konseptet *det kollektive minnet* gjennom tre tekster, men ble drept i 1945, og hans arbeid ble for det meste glemt i etterkrigstiden.⁸⁵ Halbwachs forfatterskap «har ikke vært i stand til å tjene som grunnlag for én enkelt, sammenhengende teori om kulturelle minner; dette kan være fordi hans brede begrep om *mémoire collective* er utilstrekkelig differensiert».⁸⁶ Men Erll påpeker hvordan ulike fagfelt har tilpasset og dratt nytte av spesifikke deler av hans arbeid,⁸⁷ og at så og si alle teoretiske modeller for det kulturelle minnet i dag støtter seg til Halbwachs' arbeid.⁸⁸

To fundamentale (og fundamentalt forskjellige) begreper for det kollektive minnet kan dras ut av Halbwachs' teori.⁸⁹ Halbwachs skilte ikke eksplisitt mellom disse begrepene, men denne distinksjonen har blitt påpekt, blant annet av den amerikanske sosiologen Jeffrey Olick, i senere tid.⁹⁰ Erll påpeker at det finnes to ulike troper innenfor kulturelle minnestudier, det kulturelle

⁸⁰ Astrid Erll, *Memory in Culture*, overs. Sara B. Young, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011).

⁸¹ Erll, *Memory in Culture*, 27.

⁸² Erll, *Memory in Culture*, 28.

⁸³ Erll, *Memory in Culture*, 14.

⁸⁴ Erll, *Memory in Culture*, 14.

⁸⁵ Erll, *Memory in Culture*, 14.

⁸⁶ Erll, *Memory in Culture*, 18. (Min oversettelse) «have not been able to serve as the basis of a single, coherent theory of cultural memory; this might be because his broad concept of *mémoire collective* is insufficiently differentiated».

⁸⁷ Erll, *Memory in Culture*, 18.

⁸⁸ Erll, *Memory in Culture*, 14.

⁸⁹ Erll, *Memory in Culture*, 14-15 og 96-97.

⁹⁰ Erll, *Memory in Culture*, 97.

minnet som metafor og det kulturelle minnet som metonymi.⁹¹ Sistnevnte forstår «det kulturelle» (metonymisk) som den sosiokulturelle konteksten og dens påvirkning på det individuelle «minnet» (i bokstavelig forstand).⁹² Det kulturelle minnet som metafor, derimot, forstår begrepet (metaforisk) i form av eksempelvis «'et samfunn som husker'», som fungerer som språklig bilde for «etableringen av offisielle markeringsdager», der «minnet» blir metaforen.⁹³ Olick skilte mellom disse forståelsene som *det samlede minnet* og *det kollektive minnet*.⁹⁴ *Det kollektive minnet* i denne forstand, «refererer til symbolene, media, sosiale institusjoner og praksiser som brukes til å konstruere, vedlikeholde og representere versjoner av en felles fortid». ⁹⁵ Det er denne forståelsen blant annet minnestudier i historie, inkludert Pierre Nora og Jan og Aleida Assmann, tradisjonelt har adressert,⁹⁶ og det er følgelig denne forståelsen av begrepet jeg tar utgangspunkt i.

Samtidig som Halbwachs utviklet sin teori om det kollektive minnet, kom kunsthistorikeren Aby Warburg fram til en lignende slutning.⁹⁷ Warburg undersøkte hvordan kunstneriske uttrykk og symboler var å finne igjen på tvers av lange perioder og avstander.⁹⁸ Han mente symbolet var et «kulturelt 'energilager'», og utviklet konseptet om det kulturelle minnet av bilder, som han kalte *det sosiale minnet*.⁹⁹ Halbwachs og Warburg utviklet uavhengig av hverandre to teorier om *det kollektive* eller *sosiale minnet*.¹⁰⁰ Innfallsvinklene deres var vesentlig ulike, men de var begge med på å motgå forståelser av det kollektive minnet i biologiske termer, som arvelige minner eller «'raseminne'». ¹⁰¹ Halbwachs og Warburg skiftet fokuset fra en biologisk ramme, over på en kulturell ramme, og mente det *kollektive* eller *sosiale minnet* måtte forstås utfra sosiale interaksjoner og kodifisering i materielle objektiveringer.¹⁰² De har til felles en «oppfatning om at kultur og dens overføring er produkter av menneskelig aktivitet», hevder Erll.¹⁰³

⁹¹ Erll, *Memory in Culture*, 96-97.

⁹² Erll, *Memory in Culture*, 97.

⁹³ Erll, *Memory in Culture*, 97. (Min oversettelse) «'a society remembering'», «the establishment of official commemoration days».

⁹⁴ Erll, *Memory in Culture*, 97.

⁹⁵ Erll, *Memory in Culture*, 98. (Min oversettelse) «refers to the symbols, media, social institutions, and practices which are used to construct, maintain, and represent versions of a shared past».

⁹⁶ Erll, *Memory in Culture*, 98.

⁹⁷ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 125.

⁹⁸ Erll, *Memory in Culture*, 19-20.

⁹⁹ Erll, *Memory in Culture*, 19-20. (Min oversettelse) «cultural 'energy store'».

¹⁰⁰ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 125.; Erll, *Memory in Culture*, 21.

¹⁰¹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 125. (Min oversettelse) «'racial memory'».

¹⁰² Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 125.; Erll, *Memory in Culture*, 21-22.

¹⁰³ Erll, *Memory in Culture*, 21. (Min oversettelse) «the perception that culture and its transmission are products of human activity».

Den franske kulturhistorikeren, Pierre Nora, fulgte i fotsporene til Halbwachs, og skrev mellom 1984 og 1992 et enormt arbeid i sju deler; *Les lieux de mémoire*.¹⁰⁴ Noras konsept, *lieux de mémoire*, dreier seg om minne, historie og nasjon.¹⁰⁵ Pierre Nora argumenterte for at vi snakker så mye om minner, fordi det er så lite av dem igjen.¹⁰⁶ Han mente at samfunnet nå befant seg i en overgangsfase, hvor det er «et sammenbrudd av forbindelsen til en levd, gruppe- og nasjonsspesifikk identitetsformende fortid».¹⁰⁷ Dermed så han til *lieux de mémoire*, minnesteder, som kan forstås både i form av fysiske steder (som monument, bygninger og geografiske steder (som Hafrsfjord)), men også i form av historiske personer (som Harald Hårfagre), minnedager og symbolske handlinger (som historiske jubileer).¹⁰⁸ Disse minstedene fungerer ifølge Nora dermed som en kunstig plassholder for det ikke lengre eksisterende, naturlige kollektive minnet.¹⁰⁹ Noras konsept vil senere i oppgaven drøftes i forbindelse med Aleida Assmanns «Dialogic Memory».¹¹⁰

Jan og Aleida Assmann deler Halbwach begrep, *det kollektive minnet*, i *det kommunikative minnet* og *det kulturelle minnet*.¹¹¹ En rekke kjennetegn skiller disse begrepene fra hverandre.¹¹² Det kommunikative minnet er hverdagslig, levende, naturlig, uformelt og erfaringsbasert, mens det kulturelle minnet er seremonielt, mytisk, spesialisert, formelt og symbolsk.¹¹³ Det kommunikative minnet kommer til uttrykk i hverdagslig interaksjon, der partene kan relatere til den samme fortiden.¹¹⁴ Det kommunikative minnet er hovedsakelig muntlig, og det begrenses av en tidsramme på rundt 80-100 år tilbake i tid.¹¹⁵ Det kommunikative minnet karakteriseres som regel ved at det fortsatt finnes levende tidsvitner for denne fortiden.¹¹⁶

¹⁰⁴ Erll, *Memory in Culture*, 22-23.

¹⁰⁵ Erll, *Memory in Culture*, 23.

¹⁰⁶ Erll, *Memory in Culture*, 23.

¹⁰⁷ Erll, *Memory in Culture*, 23. (Min oversettelse) «a breakdown of the connection to a lived, group- and nation-specific, identity-forming past»

¹⁰⁸ Erll, *Memory in Culture*, 23.

¹⁰⁹ Erll, *Memory in Culture*, 23.

¹¹⁰ Aleida Assmann, «Dialogic Memory,» i *Dialogue as a Trans-disciplinary Concept: Martin Buber's Philosophy of Dialogue and its Contemporary Reception*, red. Paul Mendes-Flohr (Berlin: De Gruyter, 2015), 206.

¹¹¹ Erll, *Memory in Culture*, 28.

¹¹² Erll, *Memory in Culture*, 28-29.

¹¹³ Erll, *Memory in Culture*, 28-29.

¹¹⁴ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 126-127.

¹¹⁵ Jan Assmann, «Communicative and Cultural Memory,» i *Cultural Memories: The Geographical Point of View*, red. Peter Meusburger, Michael Heffernan og Edgar Wunder (Heidelberg/ London/ New York: Springer Dordrecht, 2011), 22. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-8945-8>.

¹¹⁶ Erll, *Memory in Culture*, 28-29.

Unionsoppløsningen i 1905,¹¹⁷ eksempelvis, kan ikke lenger sies å være en del av det kommunikative minnet.

Jan Assmann skriver at deres teori om det kulturelle minnet, inkluderer tanker fra både Halbwachs og Warburg.¹¹⁸ Der Halbwachs tematiserer sammenhengen mellom minne og gruppe, tematiserer Warburg sammenhengen mellom minne og «språket til kulturelle former».¹¹⁹ J. Assmann presiserer at deres teori om det kulturelle minnet «forsøker å relatere alle tre søyler - minne (den samtidige fortiden), kultur og gruppen (samfunn) - til hverandre».¹²⁰ Videre, identifiserer J. Assmann seks kjennetegn ved det kulturelle minnet: (1) «konkresjonen av identitet», (2) «evne til å rekonstruere», (3) «formasjon», (4) «organisasjon», (5) «forpliktelse» og (6) «refleksivitet».¹²¹

(1) Det kulturelle minnet preserverer kunnskaper som en gruppe forstår sin enhet og særegenhet ut ifra.¹²² (2) Sammen med (1), er evnen det kulturelle minnet har til å rekonstrueres.¹²³ J. Assmann påpeker at ingen minner kan preservere fortiden, og det som står igjen er derfor bare det «'som samfunnet i hver epoke kan rekonstruere innenfor sin moderne referanseramme'».¹²⁴ Det kulturelle minnet er derfor alltid relatert til samfunnet og samtiden det rekonstrueres i, og de varierer derfor mye ut i fra konteksten.¹²⁵ Det kulturelle minnet kan derfor ut ifra konteksten bli tilegnet, kritisert, preservert eller transformert.¹²⁶ Når oppgaven refererer til minnekonstruksjon, er det særlig disse punktene som kommer til uttrykk – nemlig hvordan det kulturelle minnet rekonstrueres på ulike måter til ulike tider for å passe inn i samtiden og bygge nasjonal identitet.

¹¹⁷ Francis Sejersted, «Unionsoppløsningen i 1905,» Hentet 2. mai 2024 fra https://snl.no/Unionsoppl%C3%B8sningen_i_1905.

¹¹⁸ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 129.

¹¹⁹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 129. (Min oversettelse) «the language of cultural forms».

¹²⁰ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 129. (Min oversettelse) «attempts to relate all three poles - memory (the contemporized past), culture, and the group (society) - to each other».

¹²¹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130-132. (Min oversettelse) «'The concretion of identity'», «capacity to reconstruct», «Formation», «Organization», «Obligation» og «Reflexivity».

¹²² Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130.

¹²³ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130.

¹²⁴ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130. (Min oversettelse) «'which society in each era can reconstruct within its contemporary frame of reference'».

¹²⁵ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130.

¹²⁶ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130.

(3) «Objektivering eller krystallisering av kommunisert mening og kollektiv delt kunnskap er en forutsetning for [...] [det kulturelle minnets, T. H.] overføring i den kulturelt institusjonaliserte arven til et samfunn», fastslår J. Assmann.¹²⁷ Denne objektiveringen kan skje gjennom språklig, billedlig eller rituell formasjon.¹²⁸ J. Assmann presiserer at forskjellen mellom det kommunikative og det kulturelle minnet ikke er det samme som forskjellen mellom muntlig og skriftlig språk.¹²⁹ Eksempelvis må slaget i Hafrsfjord ha vært en del av det kulturelle minnet i form av muntlig språk, ettersom ingen levende tidsvitner kunne berette om slaget da historien først ble nedskrevet. (4) Organisasjon, i form av institusjonell støtte av kommunikasjonen, eksempelvis gjennom et offentlig jubileum, og i form av spesialiserte «bærere» av det kulturelle minnet, som for eksempel historieprofessorer.¹³⁰ I kontrast, er det kommunikative minnet ikke reservert til spesialiserte bærere eller institusjonell støtte.¹³¹

(5) Gruppens forpliktelse til det kulturelle minnet gjør at de utvikler et klart sett med verdier og skiller mellom hva som er viktig og mindre viktig for dem.¹³² Dette strukturerer det kulturelle kunnskapstilbudet og symbolene i gruppen, ut ifra «hvordan de fungerer i produksjonen, representasjon og reproduksjon av dette selvbildet».¹³³ (6) Det kulturelle minnet gjenspeiler hvordan gruppen ser på verden og seg selv, men det er også selvrefleksivt, i form av at det kan reflektere over og evaluere sine egne prosesser og praksiser.¹³⁴ For eksempel, argumenterer oppgaven for at 1000-årsjubileet hadde et klart nasjonalromantisk uttrykk, mens 1150-årsjubileet hadde et klart internasjonalt uttrykk. Dette gjenspeiler samfunnet i samtiden. Det er også selvrefleksivt, eksempelvis i form av at det for 1150-årsjubileet var et mål om at jubileet skulle bidra til identitetsbygging,¹³⁵ noe som gjenspeiler en forståelse over det kulturelle minnets påvirkning på samfunnet.

¹²⁷ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130. (Min oversettelse) «The objectivation or crystallization of communicated meaning and collectively shared knowledge is a prerequisite of its transmission in the culturally institutionalized heritage of a society».

¹²⁸ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 131.

¹²⁹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 131.

¹³⁰ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 131.

¹³¹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 131.

¹³² Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 131-132.; Erll, *Memory in Culture*, 30.

¹³³ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 131. (Min oversettelse) «how they function in the production, representation, and reproduction of this self-image».

¹³⁴ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 132.; Erll, *Memory in Culture*, 30.

¹³⁵ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022: Rapport og evaluering*, sluttrapport (Stavanger: 22. oktober 2022), 11.

Aleida Assmann skiller mellom minne som *ars* og minnet som *vis*.¹³⁶ Minnet som *ars* omfatter minner som teknologi eller kunst, og fremstår som et lager av kunnskap.¹³⁷ Disse minnene kan inkludere kulturelle praksiser, ritualer og tradisjoner, som i senere tid kan kalles tilbake i den samme formen.¹³⁸ Dette kan være alt i fra håndverksteknikker til musikalske stiler. Denne formen for kulturelle minner mener A. Assmann var dominerende fram til rundt 1800, da blant annet gamle mnemoteknikker mistet prestisje, og det «'romantiske konseptet av identitet-gjennom-minne'» oppstod.¹³⁹ I dette skiftet gikk konseptet av minne som *ars* over til en forståelse av minne som *vis*.¹⁴⁰ Forståelsen av minne som *vis*, som Erll forklarer som en antropologisk kraft, understreker den tidsmessige dimensjonen og hvordan minnets innhold over tid transformeres.¹⁴¹ Dette «fremhever minnets prosessuelle karakter» og evne til å rekonstruere og endre seg over tid, hevder Erll.¹⁴² Denne forståelsen impliserer imidlertid å glemme, ettersom bare noen få elementer fra mengden av ting som kan huskes velges ut og gjøres relevant for samtiden.¹⁴³ Det kulturelle minnet som *vis* må derfor forstås som formbart, i kontrast til minnet som *ars*' faste natur. Forståelsen av kulturelle minner som *vis* tydeliggjør i stor grad oppgavens mål, som er å undersøke hvordan det kulturelle minnet for rikssamlingen i 872 har utviklet seg ved å undersøke hvordan minnet på forskjellige måter rekonstrueres og brukes for ulike formål i 1872, 1972 og 2022. Oppgaven baserer seg derfor på forståelsen av det kulturelle minnet som *vis*, som utover på 1800-tallet ble den dominerende forståelsen av begrepet.¹⁴⁴

Videre skiller A. Assmann mellom det funksjonelle minnet og det lagrede minnet.¹⁴⁵ På det kollektive planet, inneholder det lagrede minnet det som er «ubrukelig, foreldet eller fremmed; den nøytrale, identitetsabstrakte faktakunnskapen; men også repertoaret av tapte muligheter».¹⁴⁶ På den andre siden, er det funksjonelle minnet ervervet gjennom en prosess som velger ut, kobler sammen, og konstituerer mening.¹⁴⁷ Det funksjonelle minnet karakteriseres

¹³⁶ Erll, *Memory in Culture*, 34.

¹³⁷ Erll, *Memory in Culture*, 34-35.

¹³⁸ Erll, *Memory in Culture*, 34-35.

¹³⁹ Erll, *Memory in Culture*, 35. (Min oversettelse) «'romantic concept of identity-through-memory'».

¹⁴⁰ Erll, *Memory in Culture*, 35.

¹⁴¹ Erll, *Memory in Culture*, 35.

¹⁴² Erll, *Memory in Culture*, 35. (Min oversettelse) «highlighting memory's processual nature».

¹⁴³ Erll, *Memory in Culture*, 35.

¹⁴⁴ Erll, *Memory in Culture*, 35.

¹⁴⁵ Erll, *Memory in Culture*, 35.

¹⁴⁶ Erll, *Memory in Culture*, 35. (Min oversettelse) «unusable, obsolete, or foreign; the neutral, identity-abstract factual knowledge; but also the repertoire of missed opportunities».

¹⁴⁷ Erll, *Memory in Culture*, 35.

blant annet gjennom sin «'relevans til en gruppe, selektivitet, sin relasjon til delte verdier og en orientering mot fremtiden'»¹⁴⁸. «Mening oppstår gjennom denne konstruktive handlingen», en kvalitet som det lagrede minnet ikke besitter.¹⁴⁹ Men det lagrede minnet har sin verdi. Det fungerer som et «'reservoar for fremtidige funksjonelle minner', som en 'ressurs for fornyelse av kulturell kunnskap' og dermed som en 'betingelse for muligheten for kulturell endring'».¹⁵⁰ Dette blir tydelig særlig i utviklingen fra 1000-årsjubileet til 1150-årsjubileet, der oppgaven argumenterer for at man går fra en monologisk tilnærming til en dialogisk tilnærming, og flere perspektiver løftes fram, noe som videreutvikler eller rekonstruerer det kulturelle minnet. Historien om den tapende Avaldsneskongen Hjør, hans mongolske dronning Ljufvina og deres mørke barn, var verken et tema for 1000-årsjubileet eller 1100-årsjubileet, men ble løftet fram i en museumsutstilling i forbindelse med 1150-årsjubileet.¹⁵¹ Som oppgaven undersøker i kapittel 4, ble dagsaktuelle temaer som rasisme og multikulturalisme dermed en del av det kulturelle minnet for slaget i Hafrsfjord, og det kulturelle minnet ble på denne måten videreutviklet. Fram til dette kan denne historien sies å ha vært en del av det lagrede minnet, men ble gjennom denne prosessen en del av det funksjonelle minnet.

Aleida Assmann hevder at det har oppstått nye former for minnepolitikk som er *dialogiske*, i kontrast til den gamle *monologiske* minnepolitikken,¹⁵² som fortsatt er i aktiv bruk.¹⁵³ A. Assmann henviser til Edward Said som karakteriserer den tradisjonelle minnepolitikken i korte trekk ved at den vesentlig omfatter spørsmål knyttet til identitet, nasjonalisme, makt og autoritet.¹⁵⁴ Dette var særlig tydelig i 1000-årsjubileet, der jubileet ble brukt til å forme Norges nasjonale identitet, og samtidig legitimere sentralmakten og unionskongen.¹⁵⁵ A. Assmann karakteriserer også den monologiske minnepolitikken som selvsentrerende rundt et helteideal,¹⁵⁶ noe som også var tydelig i 1000-årsjubileet med Harald Hårfagre som landsfaderskikkelse. Den dialogiske minnepolitikken på den andre siden, inkluderer flere

¹⁴⁸ Erll, *Memory in Culture*, 35. (Min oversettelse) «'relevance to a group, selectivity, its relation to shared values and an orientation towards the future'».

¹⁴⁹ Erll, *Memory in Culture*, 35. (Min oversettelse) «Meaning emerges from this constructive act».

¹⁵⁰ Erll, *Memory in Culture*, 36. (Min oversettelse) «'reservoir for future functional memories', as a 'resource for the renewal of cultural knowledge' and thus as a 'condition for the possibility of cultural change'».

¹⁵¹ Marit Synnøve Veia, «Hjør,» Hentet 26. april 2024 fra <https://avaldsnes.info/informasjon/hjor/>.

¹⁵² Aleida Assmann, «Dialogic Memory,» i *Dialogue as a Trans-disciplinary Concept: Martin Buber's Philosophy of Dialogue and its Contemporary Reception*, red. Paul Mendes-Flohr (Berlin: De Gruyter, 2015), 206.

¹⁵³ Assmann, «Dialogic Memory,» 211.

¹⁵⁴ Assmann, «Dialogic Memory,» 205.

¹⁵⁵ Se kapittel 2.

¹⁵⁶ Assmann, «Dialogic Memory,» 206.

perspektiver på historien.¹⁵⁷ A. Assmann fokuserer på minnepolitikk knyttet til traumatisk vold, eksempelvis Holocaust eller konflikten mellom Palestina og Israel.¹⁵⁸ Hun hevder at dialogiske minner transcenderer monologiske minner, ved at de inkluderer to eller flere perspektiver på historien, der begge partene anerkjenner skyld og viser empati for den andre parten.¹⁵⁹

Jeg argumenterer for at begrepet *dialogisk* tilnærming, -minnekonstruksjon eller -minnepolitikk kan tilpasses for å belyse hvordan flere perspektiver inkluderes i minnepraksis og minnekultur, selv der de kulturelle minnene ikke lengre kan sies å være av traumatiserende karakter. Selv om A. Assmanns fokusområde er på traumatisk fortid, hevder hun ikke at begrepene dialogisk og monologisk minnepolitikk er eksklusivt reservert traumatisk historie. Slaget i Hafrsfjord var ifølge kildene selvsagt voldelig, men foruten en lokal beskjedenhet (eksempelvis demonstrert ved 1100-årsjubileet), er det lite som tyder på at historien i tidsperioden 1872-2022 har medført traumer eller behov for forsoning. Slaget i Hafrsfjord har heller vært gjenstand for det motsatte – grunn for feiring av rikssamlingen og enhetstanken. Begrepene «dialogisk» og «monologisk» stammer fra dialog og monolog, som sier noe om hvorvidt kommunikasjonen er enveisrettet eller ikke. Om man ser begrepene i sammenheng med jubileer, vil et jubileum med dialogisk tilnærming fokusere på å inkludere flere perspektiver på fortiden, og gjennom dette stimulere til åpenhet, refleksjon og dialog. På den andre siden, vil et jubileum med (tradisjonell) monologisk tilnærming være mer lukket og ensidig, med fokus på å fremme et tydelig narrativ med et politisk eller ideologisk mål. For jubileer med monologisk tilnærming, vil dette i stor grad kunne kobles til fortielse av motstridende fortolkninger og meninger, ettersom de kan være ødeleggende for det politiske eller ideologiske målet som fremmes.

Med utgangspunkt i teori utviklet av Aleida Assmann, diskuterer Ola Svein Stugu hvordan dette forekommer i jubileumssammenheng.¹⁶⁰ Han presiserer at «Gløymsla inngår som eit naudsynt element i sorteringsprosessane når einskildsindivid skal ordne og finne meining i tilværet, og gløymleprosessane har tilsvarande funksjonar også for kollektiv på ulike nivå, frå familiar til statssamfunn».¹⁶¹ Han påpeker at disse prosessene er innfløkte, og fortielse og fortregning i det kommunikative minnet kan utvikle seg til glemsel i det kulturelle minnet.¹⁶² Med referanse

¹⁵⁷ Assmann, «Dialogic Memory,» 208.

¹⁵⁸ Assmann, «Dialogic Memory,» 210-211.

¹⁵⁹ Assmann, «Dialogic Memory,» 208.

¹⁶⁰ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 29-32.

¹⁶¹ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 30.

¹⁶² Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 30.

til Aleida Assmann, presiserer han at det finnes både aktiv og passiv glemsel og hukommelse.¹⁶³ Eksempelvis, er: å overse en passiv måte å glemme på; å sensurere eller fornekte en aktiv måte å glemme på; å samle sammen i arkiv en passiv måte å huske på; og å framheve og synliggjøre en aktiv måte å huske på.¹⁶⁴ En av de viktigste funksjonene til jubileer, særlig i konteksten av denne undersøkelsen, er hvordan de former, rekonstruerer og videreutvikler det kulturelle minnet.¹⁶⁵ Denne teoretiske forståelsen vil være sentral for analysene av minnekonstruksjonen i jubileene.

ErlI drøfter hvordan historikere har forstått forholdet mellom historie og minner.¹⁶⁶ «Historie og/eller/som minne» bruker hun som overskrift for å belyse hvor forskjellig dette forholdet har blitt forstått.¹⁶⁷ Halbwachs og Nora skilte kraftig mellom historiebegrepet og minnebegrepet.¹⁶⁸ For Halbwachs, startet historie først når tradisjoner og minner begynner å brytes opp eller falme.¹⁶⁹ Historie var for ham universalt, og var karakterisert av et nøytralt forhold til fortiden, mens minnet, med sin identitetsskapende kraft for gruppen, gikk gjennom en vurderingsprosess og var svært hierarkisk strukturert.¹⁷⁰ ErlI argumenterer sterkt mot denne forestillingen. Siden 1970-tallet har historikere blitt stadig mer opptatt av dette forholdet, og det har sitt utgangspunkt i spørsmålet om ikke historiografi i seg selv er en form for kulturelt minne.¹⁷¹ ErlI presiserer hvordan det naive idealet om historikernes objektivitet, som Halbwachs la til grunn for distinksjonen, ikke lengre kan stå til grunn for denne kvasse distinksjonen av begrepene.¹⁷² Jan Assmann introduserte begrepet «'mnemohistory'», som så på denne type forskning, ikke som en motsetning til historie, men som en av grenene av historie, på lik linje med sosialhistorie eller mentalitetshistorie, eksempelvis.¹⁷³ ErlI argumenterer for at det kulturelle minnet er et paraplybegrep, derunder historie inngår som én måte å minnes fortiden på.¹⁷⁴

¹⁶³ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 30-31.

¹⁶⁴ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 30.

¹⁶⁵ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 29.

¹⁶⁶ ErlI, *Memory in Culture*, 39-45.

¹⁶⁷ ErlI, *Memory in Culture*, 39. (Min oversettelse) «History and/or/as memory».

¹⁶⁸ ErlI, *Memory in Culture*, 17 og 25.

¹⁶⁹ ErlI, *Memory in Culture*, 17.

¹⁷⁰ ErlI, *Memory in Culture*, 17.

¹⁷¹ ErlI, *Memory in Culture*, 39.

¹⁷² ErlI, *Memory in Culture*, 39.

¹⁷³ ErlI, *Memory in Culture*, 40-41.

¹⁷⁴ ErlI, *Memory in Culture*, 45.

Det sentrale i studiet av historiebruk er ikke historiens innhold, men bruken av dette innholdet.¹⁷⁵ Jan Bjarne Bøe og Ketil Knutsen skriver i *Innføring i historiebruk* at en «grei måte å forstå hva historiebruk er, er å stille dette spørsmålet: *Hvem bruker historien, til hvilket formål og med hvilke virkemidler?*»¹⁷⁶ Jubileer sier ofte mer om samfunnet og samtiden, enn om fortiden som jubileres.¹⁷⁷ Historiske jubileer er i sin essens en form for historiebruk,¹⁷⁸ og teori knyttet til historiebruk vil kunne bidra til å utvide det teoretiske perspektivet for analysen. Ettersom oppgaven først og fremst ønsker å se på utviklingen historien om slaget i Hafrsfjord har hatt i det kulturelle minnet, vil ikke historiebruksanalyser av jubileene være i sentrum. Det vil si; analysene er i prinsippet historiebruksanalyser, om man forstår historiebruk ut ifra Bøe og Knutsens spørsmål (hvem, hvorfor og hvordan), men oppgavens teoretiske fokusområde er i større grad knyttet opp mot det kulturelle minnet. Likevel, vil teori knyttet til historiebruk bidra med et utvidet begrepsapparat og en faglig forankring i analysene av hvordan historien brukes i jubileene. Som Bøe og Knutsen konstaterer, har den offentlige historiebruken, som jubileer inngår i, hatt «ett hovedmål som er sterkere enn noe annet: å utvikle *nasjonal identitet*».¹⁷⁹ Dette synes igjen i alle jubileene. Oppgaven vil trekke inn teori knyttet til historiebruk der dette vil kunne bidra til å besvare problemstillingen. For eksempel, vil historiebruk eller -misbruk av vikingen og vikingtiden fra nazistenes side bidra til å kunne forklare hvorfor vikingen ble redusert til en komisk figur eller klovn i etterkrigstiden,¹⁸⁰ noe som i forlengelse kontekstualiserer minnepraksisen for slaget i Hafrsfjord i ettertid.

Teori knyttet til historiebruk og teori knyttet til det kulturelle minnet kan brukes i samme teoretisk rammeverk. Begge teoriene har trefningspunkter som spørsmål knyttet til hvem som bruker historien, og hvorfor og hvordan historien brukes, og samtidig spørsmål knyttet til identitetsbygging. Begge teoriene er opptatt av hvordan samfunnet og samtiden spiller inn på måten fortiden blir forstått, fortolket, presentert og brukt. Likevel, er det som tidligere klargjort, historiens utvikling i det kulturelle minnet som står i sentrum.

¹⁷⁵ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 13.

¹⁷⁶ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 13.

¹⁷⁷ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 25.

¹⁷⁸ Olaf Aagedal, «Jubilering og historiebruk,» i *Formidling: Bruk og misbruk av historie: Agderseminaret 2010*, red. Berit Eide Johnsen og Kathrin Pabst (Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 2011), 101

¹⁷⁹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 95.

¹⁸⁰ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

1.4. Metode

Problemstillingen har noen utfordringer og begrensninger, og den trenger en oppklaring. Problemstillingens formulering nevner (hva 1000-årsjubileet, 1100-årsjubileet og 1150-årsjubileet kan fortelle oss om) historiens *utvikling* i det kulturelle minnet. Oppgaven må bare forstås å ta sikte på å besvare denne utviklingen delvis i tiden mellom 1872 og 2022. Analyseobjektene er hovedsakelig de tre jubileene, som henholdsvis skiller med 100 og 50 år. Det oppgaven gjennom en komparativ analyse av jubileene prøver å forstå, er hva de kan fortelle oss om denne utviklingen. Jubileer er kulminasjoner av historiebruk, og de presser gjerne fram et bilde av rådende ideer og tanker om historien som markeres. Dette bildet vil tydeliggjøre historiens rolle i samfunnet, og jubileene kan dermed tjene som gode indikasjoner på samtidens kulturelle minne. Men, selv innenfor denne begrensningen og forståelsen, er det videre begrensninger. Jeg har måttet fatte gjennomtenkte valg for hvilke elementer fra jubileene som skal analyseres. Det vil si at mye fra jubileene vil utelates, som gjerne kunne ha bidratt til å besvare problemstillingen. Med utgangspunkt i oppgavens rammer, er dette valg som har vært nødvendige å ta. Likevel, mener jeg oppgaven danner et grundig bilde av jubileene.

Erlls bemerkninger for det kulturelle minnet, og Ola Svein Stugus bemerkninger for jubileer, utdyper i stor grad hvordan historiske jubileer inngår i det kulturelle minnet: «Det kulturelle minnet er grunnlagt på ‘myter’, fortellinger om en felles fortid, som tilbyr orientering i samtiden og håp for framtiden», hevder Erll,¹⁸¹ og Stugu hevder at «Eit jubileum er ein situasjon der ein kultur ser bakover med si eiga samtid som prisme og tek i bruk dei elementa frå fortida som måtte passe inn for å påverke samtida og gje retning til framtida».¹⁸² Oppgaven vil derfor i stor grad forsøke å analysere hvordan jubileene har brukt historien som orientering i samtiden og som håp og retning til framtiden.

Oppgaven er en kvalitativ komparativ analyse av 1000-årsjubileet (1872), 1100-årsjubileet (1972) og 1150-årsjubileet (2022). For å kunne prøve å forstå utviklingen historien om slaget i Hafrsfjord har hatt i det kulturelle, er det nødvendig med kvalitative analyser som forsøker å få en dyp forståelse av hvordan historien har blitt minnet i 1872, 1972 og 2022.

¹⁸¹ Erll, *Memory in culture*, 34. (Min oversettelse) «The Cultural Memory is founded on ‘myths’, stories about a common past, which offer orientation in the present and hope for the future».

¹⁸² Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 25.

Reidar Østensjø har gjort et enormt arbeid med innsamling av primærkilder i kapitlet «Tusenårsfesten 18. juli 1872» i *Haugesund. B. 1: 1835-1895* (1958).¹⁸³ Østensjø fører oss gjennom prosessen fra lokaliseringen av Harald Hårfagres grav mellom 1680-tallet til 1870-tallet, og kobler denne lokaliseringen til tidlig initiativ og planlegging, og prosessen fram mot oppføringen av Riksmonumentet på Haraldshaugen ved 1000-årsjubileet.¹⁸⁴ Østensjø presenterer hvordan jubileumsfeiringen ble tatt imot, på godt og vondt, og hvordan den utartet seg 18. juli 1872.¹⁸⁵ Teksten er nøye vurdert, og Østensjø har fulgt moderne standard for historieforskning, blant annet med kildehenvisninger og fotnoter. Artikkelen er i stor grad etterprøvable.

På grunn av markante utfordringer med innsamling av empiri for 1000-årsjubileet, bruker jeg på mange måter tidligere forskning som empirisk grunnlag i kapittel 2, særlig Østensjøs, og til en viss grad Claus Krag's arbeid.¹⁸⁶ Østensjøs forskning på 1000-årsjubileet er hovedsakelig redegjørende, og han analyserer ikke jubileet med utgangspunkt i noen spesiell teoretisk vinkling. Jeg bruker i stor grad Østensjø som empirigrunnlag, og analyserer hans beretninger av jubileet med utgangspunkt i det teoretiske rammeverket. Det kan nevnes at nyere forskning også har belagt seg mye på hans artikkel, deriblant Guttormsens kapittel «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid»,¹⁸⁷ som også vil være sentral for oppgaven. I tillegg kan det også nevnes at problemstillingen sentrerer seg rundt å forstå utviklingen av det kulturelle minnet for slaget i Hafrsfjord gjennom jubileene. Når det allerede foreligger forskning og funn som kan bidra til å besvare denne problemstillingen, ser jeg på det som viktig å adressere disse, og undersøke dem i lys av oppgavens teoretiske rammeverk.

Per Inge Ruud undersøker i artikkelen «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972» i *Sola Historielag Årbok 2020* hvordan Sola klarte å trekke oppmerksomheten til sin kommune, og følgelig få kong Olav V til å signere en bautastein på Ytraberget under jubileumsfestmøtet 17. juni, som kan sies å ha vært høydepunktet for 1100-årsjubileet.¹⁸⁸ Ruud har Sola i fokus, og bruker størstedelen av artikkelen på å beskrive prosessen fram til jubileumsfestmøtet på

¹⁸³ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872.»

¹⁸⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872.»

¹⁸⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872.»

¹⁸⁶ Krag, «18. juli 1872,» 505-510.

¹⁸⁷ Se for eksempel side 69, 70, 71, 75, 76 og 79 i Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid.»

¹⁸⁸ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9-25.

Ytraberget, inkludert formingen av jubileumskomiteer og planlegging.¹⁸⁹ Ruud har hatt tilgang på informasjon som er særlig vanskelig å anskaffe i dag. Blant kildene opplyser Ruud nemlig samtaler med Arne Helvik og Jon Stangeland,¹⁹⁰ som begge var sentrale for at Sola kommune fikk avholde jubileumsfestmøtet 17. juni.¹⁹¹ Ruuds artikkel vil være svært sentral for å forstå den lokale prosessen i Sola fram til jubileumsfestmøtet på Ytraberget, og vil på samme måte som Østensjø i kapittel 2, delvis fungere som empirigrunnlag, særlig for delkapittel 3.2.

Ettersom det er gjort mer forskning på 1000-årsjubileet enn på 1100-årsjubileet og 1150-årsjubileet, har jeg valgt å ha et nært forhold til den forskningen og arbeidet som er gjort tidligere på dette jubileet. Det er ingen hemmelighet at kunnskapshullet i kapittel 2 er mindre enn for de resterende kapitlene. I stedet for å neglisjere denne forskningen, ønsker jeg heller å delta i den allerede eksisterende faglige diskursen. På denne måten løfter jeg fram ulike perspektiver, og kommer med egne analyser og funn i den historiefaglige diskursen for 1000-årsjubileet. I tillegg presenterer jeg nye analyser av primærkilder som ikke er gjort tidligere, og mye av det teoretiske grunnlaget mitt skiller seg fra tidligere forskning, som kan belyse nye og interessante perspektiver. Ved hjelp av dette teoretiske rammeverket, kan jeg løfte fram nye perspektiver på kilder som også tidligere har vært gjenstand for forskning. Ettersom det nå er redegjort for at 1000-årsjubileet har vært gjenstand for tidligere historieforskning, kan det med rette stilles spørsmål til hvorfor oppgaven starter i 1872. Til dette svarer jeg at: problemstillingen er tjent med å behandle tre jubileum i stedet for to (som kun er skilt med femti år); oppgaven er komparativ, noe som vil løfte fram perspektiver fra 1000-årsjubileet i en større kontekst, og perspektiver det i tillegg ikke ville vært mulig å avdekke gjennom isolerte analyser; og til slutt at jeg ønsker å bruke denne utviklingen fra 1872 til 2022 til å belyse større teoretiske spørsmål.

Opgavens struktur er delt opp i seks kapitler, der kapittel 2, 3 og 4 analyserer hvert av jubileene i henholdsvis kronologisk rekkefølge. Kapittel 5 vil basere seg på funnene i de foregående kapitlene, og behandle disse komparativt. På denne måten kan jeg analysere jubileene mer eller mindre uavbrutt hver for seg, før jeg samler noen av funnene i den komparative delen og forsøker å belyse interessante utviklinger, fellestrekk og forskjeller. Kapittel 2, 3 og 4 vil parallelt med analysene også ha et redegjørende mål. For å kunne besvare problemstillingen må

¹⁸⁹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9-21.

¹⁹⁰ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 25.

¹⁹¹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9.

jubileene analyseres i dybden, og for å få til dette er oppgaven nødt til å gjøre grundig rede for jubileene. Dette inkluderer blant annet initiativ og planlegging, programmet for hovedmarkeringene og hvordan jubileene utspilte seg. Gjennom disse redegjørelsene, ønsker jeg å danne rigide rammer for analysen. Samtidig er et sentralt tema for denne oppgaven ikke bare å belyse hovedfortellingen i jubileene, men også eventuelle motsigelser og kritikker. For å forstå hvordan denne historien minnes i samtiden, er det interessant og viktig også å belyse tendenser som går imot disse hovedfortellingene. Slik inkluderes hele samfunnsbildet i analysene. Derfor er jeg opptatt av å belyse og analysere motstridende sider ved jubileumsfeiringene. Til slutt vil oppgaven i kapittel 6 konkludere problemstillingen og forskningsspørsmålene.

Analysekapitlene 2, 3 og 4 starter med en rask innledning, før hvert av kapitlene går over på kontekstualisering. I disse delkapitlene vil ikke målet være dyptgående analyser, men å gi en oversikt over viktige utviklinger i det kulturelle minnet mellom jubileene. Jubileene er skilt med 100 og 50 år, og det vil være nyttig å kontekstualisere utviklingen mellom dem for å danne en viss forståelse for samtidens kulturelle minne, og dermed jubileenes utgangspunkt. Disse kontekstualiseringene vil dermed lene seg mye på tidligere forskning. Kapitlene avsluttes også med «avsluttende momenter», der jeg forsøker å samle hovedtrekkene ved jubileene, og konkludere hva som synes å være hovedfortellingen.

1.5. Empiri

Som tidligere nevnt, har innsamling av empiri for særlig 1000-årsjubileet vært utfordrende. Derfor lener kapittel 2 sitt empiriske grunnlag seg tungt på Østensjøs kapittel. Jeg har dog samlet inn noen avisartikler fra samtiden som blir analysert. Dette er for det meste beretninger om jubileumsfeiringene, og en av de viktigste avisartiklene for min analyse tar for seg programmet og prosesjonsinndelingen i Haugesund 18. juli 1872.¹⁹² Monumentet Haraldshaugen er et viktig kulturelt minne, som fortsatt står i dag, og vil være en sentral del av empirien i kapittel 2. To taler prins Oscar holdt under jubileet er å finne i Oscar Fredrik Bernadottes *Vers og prosa: 1872 – 1897* (1897).¹⁹³ Talen han holdt under festmiddagen vil være sentral empiri, særlig for å belyse hvordan moralsk og kristelig kritikk mot feiringen av Harald Hårfagre her ble besvart. Talen brukes også for å analysere hvilken historiebevissthetsoppfatning prinsen var av.

For kapittel 3, er det hovedsakelig avisartikler som står for det empiriske grunnlaget. Avisartiklene beretter blant annet om alt i fra det offisielle programmet og diverse taler, til restaureringen av Jernaldergården på Ullandhaug og museumsutstillingen «For 1100 år siden – Ryger og Vikinger».¹⁹⁴ Avisartikler om Gudstjenesten på Avaldsnes og Alfred Huges dikt, «Hafrsfjord», samt karikaturer og kritikk mot Harald Hårfagre vil også bli analysert.¹⁹⁵ De fleste avisartiklene er hentet fra Stavanger Aftenblad. Radiosendingen «1100-ÅRS JUBILEET» fra NRK beretter blant annet om jubileumsfestmøtet på Ytraberget, og den vil være en viktig empirisk kilde, ettersom det er mulig å analysere toneleiet til ordfører Ole Garbiel Ueland i hans velkomsttale.¹⁹⁶ I tillegg vil Ruuds artikkel være sentral som empirisk grunnlag knyttet til

¹⁹² «Program for Festlighederne ved Afsløringen af Mindesmærket paa Harald Haarfagers Grav den 18de Juli,» *Stavangeren*, 15. juli 1872, 1.

¹⁹³ Oscar Fredrik Bernadotte, *Vers og prosa: 1872 – 1897* (Christiania: Alb. Cammermeyers Forlag, 1897), 44.

¹⁹⁴ «Flaggene til topps for kongefamilien: Detaljert program for samlingsfesten klart,» *Stavanger Aftenblad*, 12. juni 1972, 1 og 22.; «Riksjubileet: Program for 18. juni 1972 i Haugesund,» *Haugesunds Dagblad*, 16. juni 1972, 22.; «Historie-time før 1100 års jubileet,» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 8.

¹⁹⁵ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken,» *Haugesunds Avis*, 19. juni 1972, 7.; Alfred Hauge, «Hafrsfjord,» *Stavanger Aftenblad*, 17. juni 1972, 6.; Carl O. Gram Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner: En kritisk vurdering av Harald Hårfagre som menneske, kriger og kvinnebedårer,» i *Stavanger Aftenblad*, 13. mai 1972, 26.; «Med tresko i gammel-kongens fotspor: Merkelig at Harald Hårfagre fant fram,» *Rogalands Avis*, 15. juni 1972, 4.; Odd Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?,» *Stavanger Aftenblad*, 13. mai 1972, 27.

¹⁹⁶ Aslaug Øye og Ivar Holm (programledere), «1100-ÅRS JUBILEET,» radiosending fra NRK, 00:11:42, Geir Hovik, Andreas Cappelen, O. G. Ueland, Kong Olav (mv) (medvirkende), 17. juni 1972, hentet 14. april 2024 fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_2004-00813D, 06:20-08:30.

prosessen i Sola, da han blant annet har brukt samtaler med Jon Stangeland og Arne Helvik som kilder.¹⁹⁷

For kapittel 4, har jeg fra Rogaland fylkeskommune fått tilsendt blant annet forprosjektnotatet *Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland* (juni 2019) og sluttrapporten *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022: Rapport og evaluering* (oktober 2022).¹⁹⁸ Sluttrapporten vil være det viktigste empiriske grunnlaget for analysen i kapittel 4. Rapporten inneholder et sammendrag, planleggingsprosessen, den praktiske gjennomføringen, markedsføring, økonomi, mål og måloppnåelse, langsiktige mål og veien videre.¹⁹⁹ Sluttrapporten er for øvrig lagt ut på rikssamlingsjubileets nettside «Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022».²⁰⁰ Forprosjektnotatet viser tidlige ønsker og mål,²⁰¹ som er interessante å analysere opp mot den faktiske gjennomførelsen av jubileet. Det første store initiativet til et 1150-årsjubileum for rikssamlingen i 872, kom i form av et seminar i 2017.²⁰² Seminaret ble fulgt opp av tre andre seminarer, henholdsvis i 2018, 2019 og 2022.²⁰³ Seminarene ble filmet av selskapet *Mollywood*, som har sitt navn fra Jan Christian Mollestad, og som han selv påpeker, er det ikke det beste navnet for å bli tatt seriøst.²⁰⁴ Men Mollestad påpeker noe annet viktig: hvis ikke dette ble filmet, ville alt blitt glemt når alle gikk hjem igjen.²⁰⁵ Seminarene er viktige empiriske kilder for denne oppgaven, av en rekke grunner, deriblant for å forstå behovet for dette jubileet og hvordan jubileumsfeiringen ble forsvart i fagmiljøet.

¹⁹⁷ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972.»

¹⁹⁸ *Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland*, forprosjektnotat (juni 2019).; *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022: Rapport og evaluering*, sluttrapport (Stavanger: 22. oktober 2022).

¹⁹⁹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 2.

²⁰⁰ «Aktiviteter i jubileumsåret,» Hentet 6. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/aktiviteter/>.

²⁰¹ *Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland*.

²⁰² «SEMINARET 'NORGE 1150 ÅR, 872-2022' LITTERATURHUSET, OSLO 22. NOV 2017,» Hentet 28. april 2024 fra https://www.mollywood.no/?page_id=505.

²⁰³ «SEMINARET NORGE: RIKE – STAT – LOVSAMFUNN UNIVERSITETET I BERGEN 7. NOV 2018,» Hentet 4. mai 2024 fra https://www.mollywood.no/?page_id=658.; «SEMINARET HAFRSFIJORD & RIKSSAMLINGEN I NORGE 872-2022 STAVANGER ARKEOLOGISKE MUSEUM 6. APRIL 2019,» Hentet 4. mai 2024 fra https://www.mollywood.no/?page_id=747.; «JUBILEUM 2022 - RIKSSAMLINGEN 1150 ÅR (872 - 2022) Jubileumsseminar i Gamle Logen, Oslo 7. juni 2022,» Hentet 4. mai 2024 fra <https://vimeo.com/showcase/9644820>.

²⁰⁴ «HAFRSFIJORD & RIKSSAMLINGEN 872-2022 DEL 13 JAN CHRISTIAN MOLLESTAD: MOLLYWOODS FILMDOKUMENTASJON FRA RIKSSAMLINGS-SEMINARENE,» video, 00:11:14, Hentet 8. mai 2024 fra <https://vimeo.com/330046696>, 00:30-01:20.

²⁰⁵ «HAFRSFIJORD & RIKSSAMLINGEN 872-2022 DEL 13 JAN CHRISTIAN MOLLESTAD,» 00:30-01:20.

Andre multimodale kilder som vil være sentrale, er TV Vests videoreportasjer fra jubileene. Disse videoene er betydningsfulle ettersom de kan si mye om hvordan jubileene *faktisk* så ut. Videoreportasjene viser blant annet fremvisning av kampshow, med kjempende «vikinger», og livet i leiren på vikingfestivalen i Møllebukta.²⁰⁶ Denne empirien er særdeles viktig for analysen, ettersom de viser hvordan folk gikk kledd og stemningen som preget jubileet. Avisartikler vil også være viktig for det empiriske grunnlaget, særlig for analyser av debatter. Dette inkluderer debattinnlegg som kritiserer regjeringen og Stiklestads planlagte nasjonaljubileum i 2030.²⁰⁷ Jubileets har også en egen nettside,²⁰⁸ som sammen med sluttrapporten vil være en av de mest sentrale kildene. På jubileets hjemmeside har de en rekke sider, inkludert «For skoler», «For presse» og «Destinasjoner».²⁰⁹ Den mest sentrale siden for denne oppgaven er likevel «Aktiviteter i jubileumsåret», som viser en rekke bilder med tilhørende beskrivelser i tekst, samt programmet for jubileet.²¹⁰

Kapitlenes empirigrunnlag skiller seg nokså kraftig fra hverandre. Bredden av empiri øker kronologisk fra 1872 til 2022. I tillegg, skiller empiriens form seg naturlig i henhold til teknologisk utvikling fra 1872 til 2022, eksempelvis med radioprogram i 1972 og videoreportasjer og nettsider i 2022, som ikke finnes fra 1872. Innsyn i rapporter fra jubileumskomiteen, samt jubileets egen nettside gir også et bredere empirigrunnlag for 2022 enn tidligere jubileer.

²⁰⁶ «Blankvåpen,» videoreportasje fra *TV Vest*, 00:05:16, 17. juni 2022, Hentet 26. april 2024 fra <https://tv.app.tvvest.no/video/76197036>, 01:00-02:00.; «Livet i leiren,» videoreportasje fra *TV Vest*, 00:02:18, 17. juni 2022, Hentet 26. april 2024 fra <https://tv.app.tvvest.no/video/76197034>.

²⁰⁷ Kjell Arne Knutsen og Tarald Aano, «Mímir Kristjánsson – Dette er snik-omskriving av historien vår,» *Stavanger Aftenblad*, 3. november 2022.; Per Inge Ruud, «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor,» *Stavanger Aftenblad*, 10. november 2022.; Tarald Aano og Kjell Arne Knutsen, «Kringel om hvor Norge ble født – Hafrsfjord eller Stiklestad?,» *Stavanger Aftenblad*, 2. november 2022.

²⁰⁸ «Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022,» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/>.

²⁰⁹ «Aktiviteter og oppgaver,» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-skoler/>.; «Presseskriv,» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-presse/>.; «Destinasjoner,» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/destinasjoner/>.

²¹⁰ «Aktiviteter i jubileumsåret,» Hentet 6. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/aktiviteter/>.

Kapittel 2: 1000-årsjubileet (1872)

Nasjonalromantikkens krefter var fortsatt i sving i 1872, og 1000-årsjubileet for rikssamlingen og slaget i Hafsrfjord ble en skikkelig nasjonalfest, kalt tusenårsfesten.²¹¹ I bygd og by ble Norges tusenårsdag feiret,²¹² men det var i Haugesund selve hovedmarkeringen fant sted, der Riksmonumentet «Haraldsstøtta» eller «Haraldshaugen» ble reist over det som var trodd å være Harald Hårfagres gravsted.²¹³ Unionsprinsen Oscar kastet glans over begivenheten, og mennesker fra alle samfunnsklasser deltok på jubileet i Haugesund 18. juli 1872.²¹⁴ Men veien dit var både arbeidskrevende og komplisert, og det var ikke alle som var fornøyde med å feire en «hedning» og en «frihedens bekjæmper».²¹⁵ Kapitlet vil først ta for seg veien fra Snorre Sturlassons lokalisering av Harald Hårfagres siste hvilested, til oppreisningen av Riksmonumentet på Haraldshaugen. Deretter undersøkes det hvordan Haugesund og Stavanger inngikk i en regional maktkamp over minnet, og Riksmonumentets symbolikk utforskes. Kapitlet vil også analysere visse deler av programmet for hovedmarkeringen i Haugesund, deriblant ritualers funksjon og hvordan jubileumskomiteén tilrådet identitetsbyggende funksjoner til prosesjonsinndelingen. Deretter løftes blikket, og kapitlet undersøker hvordan jubileet passer inn i forståelsen av nasjonsbyggingen som forming av det kulturelle minnet. Kapitlet utforsker kristendommens dualistiske rolle for jubileet, og analyserer kristelig, moralsk, ideologisk og politisk kritikk mot jubileet og hvordan disse kritikkene ble besvart. Avslutningsvis samler kapitlet hovedtrekkene ved jubileet og presenterer avsluttende vurderinger.

2.1. Haraldshaugen blir en del av den kulturelle kanonen: «fra de lærdes studerkammer til hjemmene og skolestuene»

Vi er i dag ennå ikke sikre på hvor Harald Hårfagre ble hauglagt, men mange har opp gjennom tidene forsøkt å konkludere hans siste hvilested.²¹⁶ Det finnes ingen tydelig bekreftet gravhaug, og de fleste forsøkene har basert seg på Snorres beretninger og mål av en stein han mente måtte

²¹¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872.»

²¹² Krag, «18. juli 1872,» 505.

²¹³ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872.»

²¹⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

²¹⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 300.; Krag, «18. juli 1872,» 508.

²¹⁶ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 287-289.

være Hårfagres gravstein.²¹⁷ For kontekstualisering, vil oppgaven kort ta for seg hvordan forskere og historikere har stilt seg til spørsmålet om hvor Harald Hårfagre er hauglagt fra tidlig på 1200-tallet til andre halvdel av 1800-tallet. I *Harald Hårfagres saga* skriver Snorre følgende;

Kong Harald døde sottedød i Rogaland, han er hauglagt på Haug ved Karmsund. I Haugesund står en kirke, og like ved kirkegården i nordvest er kong Harald Hårfagres haug; vest for kirken ligger gravsteinen til kong Harald, den som lå over grava inne i haugen, og steinen er tretten og en halv fot lang og nesten to alen brei.²¹⁸

Dette, som Snorre skrev tidlig på 1200-tallet (omtrent 300 år etter Hårfagres død), har vært fundamentet for historikers og forskeres argumentasjon for lokaliseringen av Harald Hårfagres siste hvilested i generasjoner, helt fram til 1800-tallet.²¹⁹ Historikeren Tormod Torfæus i 1685 og amtmann Bendix de Fine i 1745 konkluderte med det samme; på bakgrunn av Snorres beretninger og egne funn, mente de at Harald Hårfagre måtte være hauglagt ved gården Gard, ikke ved gården Hauge.²²⁰ For Torfæus skal det avgjørende blant annet ha vært kirkeruinene ved Gard og en dørhelle på gårdstunet som passet noenlunde med målene til Snorre.²²¹ De Fine argumenterte for at det ikke kan ha vært noen trekirke på Hauge så lenge det stod en steinkirke på Gard.²²² Dette ble også den rådende tanken i det kommende århundret.²²³ Jens Kraft innrømte i 1830 at Torfæus' og de Fines argumenter hadde noe for seg, men han anså ikke saken avgjort.²²⁴ Kaptein Gerhard Munthe og adjunkt Johan Koren Christie argumenterte videre for Torfæus og de Fines funn, og overtalte med dette også Kraft om at Harald Hårfagre lå på Gard.²²⁵ Det var hovedsakelig kirkeruinene og tre gravsteiner som befant seg på Gard som for dem var avgjørende bevis, den ene med noenlunde like mål som Snorres stein.²²⁶ Christie mente at Gard måtte ha inngått i en større gård i det Snorre refererte til som «Haug» eller «Haugar» (alt etter oversettelse), sammen med Hauge, Grønhaug og Sørhaug.²²⁷ Antikvaren Nicolay

²¹⁷ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 287-289.

²¹⁸ Snorre Sturlason, *Snorre Sturluson: Norges kongesagaer*, overs. Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip, red. Finn Hødnebo og Hallvard Magerøy (Stabekk: Gyldendal Norsk Forlag, 1979), 83.

²¹⁹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 287-289.

²²⁰ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 287-288.

²²¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 287.

²²² Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 288.

²²³ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 288-289.

²²⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 288.

²²⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 288.

²²⁶ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 288.

²²⁷ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 288.

Nicolaysen støttet også opp om dette i *Norske Fornlevninger* i 1862.²²⁸ Med dette, konkluderer Østensjø med at det «hersket full enighet mellom alle forskere fra Torfæus til Nicolaysen om at Harald Hårfagres gravhaug var å finne på Gard og ikke på Hauge», med unntak av Krafts opprinnelige skepsis.²²⁹

I nasjonalromantikken og ved det nasjonale gjennombrudd på 1800-tallet ble interessen for norsk historie revitalisert.²³⁰ I tråd med tankene til Johann Gottfried von Herder, var det, på lik linje med resten av Europa, viktig for Norge å etablere en nasjonal identitet.²³¹ Det ble i første halvdel av 1800-tallet derfor viktig å undersøke historien, helt tilbake til middelalderen, for å identifisere hva som hadde formet den norske nasjonalkarakteren.²³² Sagaene, myter og legender ble undersøkt for å kartlegge de særegne nasjonale trekkene.²³³ Den nye historieinteressen gav utslag på mange områder, og å bevare kulturminner var én av dem.²³⁴ På initiativ fra J. C. Dahl ble i 1844 Foreningen til norske Fortidsminnemerkeres Bevaring stiftet,²³⁵ som var datidens kulturminnevernsinstitusjon og forløperen til den statlige institusjonen Riksantikvaren, som ble stiftet i 1912.²³⁶ Foreningen hadde tilknytning til den nasjonalromantiske bevegelsen, og formålet var å bevare materielle spor etter en særegen norsk kulturarv.²³⁷ Nicolay Nicolaysen var formann i foreningen,²³⁸ og hadde som tidligere nevnt støttet ideen om at det var på Gard Harald Hårfagre var hauglagt. I en prosess i perioden 1863-1869 jobbet Nicolaysen, mye i samarbeid med magistrat Martin Nielsen, med å få vernet om kulturminner og områder som man på tiden trodde hadde tilknytning til Harald Hårfagres gravsted.²³⁹ Området på Gard ble i løpet av denne perioden et kulturminneområde i Fortidsminnemerkeforeningens eie, og fikk det offisielle navnet «Kong Harald Haarfagers Gravhøi».²⁴⁰ Finansieringen av dette, viser et folkelig engasjement, da størsteparten av summen

²²⁸ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 288-289.

²²⁹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 289.

²³⁰ Vold, «nasjonalromantikken.»

²³¹ Vold, «nasjonalromantikken.»

²³² Vold, «nasjonalromantikken.»

²³³ Vold, «nasjonalromantikken.»

²³⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 289.

²³⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 289.

²³⁶ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 69.

²³⁷ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 69.

²³⁸ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 69.

²³⁹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁴⁰ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 69.

(42 speciedaler) var betalt av interesserte haugesundere.²⁴¹ Guttormsen fastslår at motivet var «å bevare gravhaugslokaliteten ut fra dets funksjon som et nasjonalt minnsted».²⁴²

Det var likevel ikke bare forskere, historikere og fortidsgranskere som fattet interesse for Haraldshaugen. Også i lyrikken ble Haraldshaugen et tema. I 1852 var Ivar Aasen på granskerferd gjennom Ryfylke, og oppholdt seg en periode i Haugesund.²⁴³ Det var trolig da han skrev diktet om Haraldshaugen, som blant annet fikk plass i P. A. Jensens *Læsebog for Folkeskolen og Folkehjemmet* i 1863.²⁴⁴ Haraldshaugen ble med dette løftet opp utover forsker- og historikermiljøet, med Østensjøs ord: «Kjennskapet til Haraldshaugen ble dermed brakt fra tunge, tørre verker og fagtidsskrifter til populære blader og skolebøker, fra de lærdes studerkammer til hjemmene og skolestuene».²⁴⁵ Haraldshaugen kan med dette også betraktes å ha fått et utvidet og større rom i det kulturelle minnet. I diktet omhandler en strofe hvordan Harald ikke behøver noen «stein eller stopel; med store ord[...]» på graven sin.²⁴⁶ Likevel skulle diktet være med på å øke interesse og bevissthet rundt Harald Hårfagre og hans gravsted, og gjennom dette ironisk nok bidra til at området ble vernet (som diskutert ovenfor) og senere stedet for et Riksmonument.

Guttormsen påpeker hvordan dynamikken mellom den populære, poetiske og akademiske fortolkningen av Haraldshaugen på Gard «ga næring til hverandre utfra et bakenforliggende lokal- og nasjonalpatriotisk idégrunlag».²⁴⁷ Man kan gjennom dette forstå det som en symbiose av ulike felt i rammene av nasjonalromantikken som la grunnlaget for tusenårsfesten, der ivrige haugesundere jobbet for å sikre at hovedmarkeringen fant sted i sin by. Ola Svein Stugu diskuterer Aleida Assmanns teori i «Jubileum som minnepolitikk», der han blant annet deler minneprosesser inn i aktiv og passiv hukommelse og glemsel; «Den aktive hugseprosessen, der enkelte element blir sett som viktige og blir valde ut til synleggjering, resulterer i følge Assmann i ein kulturell kanon. Det som får rom der, kan mellom anna bli funne verdig til å bli utstilt på eit museum eller å bli reist monument over».²⁴⁸ Dette bidrar til å forklare prosessen fra Snorre Sturlasons *Heimskringla* til Ivar Aasens dikt til Riksmonumentet, da innfløkte

²⁴¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁴² Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 69.

²⁴³ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 289.

²⁴⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 289.

²⁴⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 289.

²⁴⁶ «Haralds-haugen,» Hentet 2. mai 2024 fra <https://dikt.org/Haralds-haugen>.

²⁴⁷ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 70-71.

²⁴⁸ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 30.

prosesser over århundrer har sørget for at Haraldshaugen har holdt seg mer eller mindre aktuelt i det kulturelle minnet. Utover på 1800-tallet ble interessen for Norges eldre historie, inkludert Harald Hårfagre og Haraldshaugen, som diskutert ovenfor, intensivert. Da ble også Haraldshaugen i større grad en del av den kulturelle kanonen, og Harald Hårfagre og rikssamlingslaget ble etter hvert sett på som verdig til å bli reist monument over.

2.2. Haugesund tar tak: Riksmonumentet Haraldshaugen som symbol på norsk enhet og selvstendighet

Ideen om et stort minnesmerke kom først fra Ludolf Eide i 1863, som han selv sa i stortingets tale under festmiddagen; «I November Maaned 1863 opstod den Tanke hos mig at forevige Mindet om Harald Haarfager, vor Riges Stifter, ved et Mindesmærke paa hans Grav, som burde reises under Feiringen af vort Riges tusindaarige Bestaaen».²⁴⁹ Ideen var populær blant haugesunderne, og det ble satt opp en komité med tre forretningsmenn og en embetsmann.²⁵⁰ Denne komitéen nådde ikke fram til offentligheten, men i 1969 ble ideen igjen tatt opp.²⁵¹ I mars dette året ble det satt opp en ny komité som fikk navnet Haraldskomiteen, med ingeniør Johan Lorange som formann.²⁵² Denne gangen nådde komitéen ut til offentligheten, og klarte å skape et landsomfattende engasjement.²⁵³ Guttormsen slår fast at en sentral motivasjon fra lokalt hold var at et jubileum og et riksmonument i den relativt nye byen «ville bidra med å markedsføre og merkebygge Haugesunds næringsliv og kulturelle omdømme».²⁵⁴ Haugesund var i 1872 en relativt ny by,²⁵⁵ og et riksjubileum ville feste Haugesund tydelig på kartet. I mai 1869 ble det av komitéen sendt ut en oppfordring til alle nordmenn, både innenfor og utenfor landegrensene, om å yte bidrag.²⁵⁶ Fortidsminnesmerkeforeningen støttet denne appellen, og de første bidragsyterne ble intet ringere enn medlemmer av kongehuset, stortingets presidentskap, regjeringen og høyesterett.²⁵⁷

²⁴⁹ «Haugesund den 3die August,» *Karmsundsposten*, 3. august 1872, 1.

²⁵⁰ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁵¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁵² Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁵³ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 71.

²⁵⁴ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 71.

²⁵⁵ Geir Thorsnæs og Per Roger Lauritzen, «Haugesund,» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/Haugesund>.

²⁵⁶ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁵⁷ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

I 1870 hadde innsamlingen gått så bra at komitéen anså tiltaket som sikret.²⁵⁸ Da begynte arbeidet med selve monumentet, og arkitekten Christian Christie fikk i oppgave å utarbeide to utkast.²⁵⁹ I et møte sommeren 1971 samlet Haraldskomiteén sakkynndige menn i Christiania for å ta stilling til utkastene fra Christie.²⁶⁰ På samme møte ble det også opprettet en komité fra Christiania som skulle bistå Haraldskomiteén med tekniske råd, og samtidig planlegge jubileumsmarkeringen i hovedstaden.²⁶¹ Monumentet som ble valgt var utformet med en stor, avlang obelisk som kunne minne om en bautastein i midten, omringet av 29 mindre steiner på en lav, firkantet mur.²⁶² De 29 mindre steinene var innhøgd med de gammelnorske fylkesnavnene,²⁶³ og symboliserte henholdsvis hvert av de gammelnorske fylkene som det var trodd at Harald Hårfagre samlet.²⁶⁴ Som diskutert i innledningen, råder det til den dag i dag uenigheter og usikkerhet blant historikere rundt spørsmål knyttet til utstrekningen av Harald Hårfagres makt. Disse steinene ble ifølge Østensjø derfor kalt fylkessteiner, mens muren ble kalt fylkesmuren eller fylkesringen.²⁶⁵ Obelirken ble innfelt med bronseplater dekorert med vikingskip og vikingkrigere, og innskriftene: «HER ER HARALD HAARFAGRE HAUGLAGT 933» og «TIL MINDE OM HARALD HAARFAGRE SOM SAMLEDE NORGES FYLKER TIL EET RIGE, REISTE NORDMÆND DENNE STEN TUSIND AAR EFTER SLAGET VED HAFRSFJORD 1872».²⁶⁶

«Å knytte kjente historiske personer til bestemte steder har identitetskapende funksjoner for de som har tilknytning til stedet», fastslår Håkon Rune Folkenborg.²⁶⁷ Historien som ble jubileret var rikssamlingen og slaget i Hafrsfjord i 872. Det var den antatte graven til Harald Hårfagre på Gard som stod som hovedpremiss for oppreisningen av Riksmonumentet og jubileumsfeiringen i Haugesund. Haralds gravhaugslokalitet utgjorde en mulighet haugesunderne tok full utnytte av, og gjennom oppreisningen av det storslagne Riksmonumentet på Gard, ble koblingen mellom Norges første konge og Haugesund befestet i det kulturelle minnet, til tross for at det var i Hafrsfjord slaget hadde stått. Som Guttormsen har

²⁵⁸ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁵⁹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290.

²⁶⁰ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 291.

²⁶¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 291.

²⁶² Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290-291.

²⁶³ Hermund Kleppa, «Haraldstøtta – med 29 fylkesteinar,» Hentet 11. april 2024 fra <https://leksikon.fylkesarkivet.no/article/8cd341b5-865d-40a7-88ed-4d8941709023/>.

²⁶⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 290-291.

²⁶⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 291.

²⁶⁶ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

²⁶⁷ Håkon Rune Folkenborg, *En fortid – mange fortellinger: Introduksjon til historiebruk* (Oslo: Cappelen Damm AS, 2018), 39.

utforsket, ble Haraldshaugen en stor del av lokal merkevare- og identitetsbygging for Haugesund i ettertid.²⁶⁸ I tillegg, legitimerte monumentets utforming med de 29 fylkessteinenes omslutning rundt obeliskene de gamle landsdelenes lojalitet til sentralmakten. Selv om fylkesbetegnelsen ikke ble gjeninnført før i 1919, mener Guttormsen at sentralmakten brukte monumentet (og jubileet) som «et middel for å propagere nasjonal enhet», ut fra fylkenes tilhørighet til nasjonen, og gjennom dette danne lojalitetsbånd mellom folket og sentralmakten i hovedstaden.²⁶⁹ Den politiske historiebruken blir med dette også synlig. Riksmonumentet ble stående som et symbol på norsk enhet og selvstendighet, gjennom rikssamlingshistorien den representerte.

2.3. Stavanger taper maktkampen over minnet: Avvisning, latterliggjørelse og ekskludering

Den verdensberømte fiolinisten Ole Bull, var svært sentral for den norske nasjonsbyggingen, og han var opptatt av å fremme Norges unike kulturarv.²⁷⁰ Bull ønsket å bygge et fyrtårn på størrelse med Frihetsgudinnen i New-York ved innseilingen til Hafrsfjord, der slaget hadde stått, i forbindelse med jubileet.²⁷¹ På toppen ville han plassere en heroisk statue av Harald Hårfagre.²⁷² Bull befant seg for tiden i Amerika, og startet en innsamlingsaksjon der sommeren 1970.²⁷³ Haraldskomiteén hadde forhørt seg med Bull om hjelp til innsamlingen, noe han hadde sagt han skulle ta seg av.²⁷⁴ Men ingen av partene ønsket å gi slipp på sine planer, og kritikken begynte å hagle i retning Bull.²⁷⁵ «Planene om et Riksmonument inngikk i en regional maktkamp mellom ‘sildebyene’ Haugesund og Stavanger som lå i konkurranse med hverandre for å få innflytelse og størst omdømme», påpeker Guttormsen.²⁷⁶ Likevel støttet verken Haugesund eller Stavanger Bulls forslag.²⁷⁷ På Haugesunds side, ville Bulls forslag naturligvis trekke oppmerksomhet bort fra Haugesund og planene om et Riksmonument og jubileum der. I fyrtårnskissen var den norske løven framtrædende, noe som Guttormsen påpeker kunne

²⁶⁸ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 85.

²⁶⁹ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72-73.

²⁷⁰ Vold, «nasjonalromantikken.»

²⁷¹ Titlestad, *Sagasyn*, 123.

²⁷² Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 71.

²⁷³ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 291.

²⁷⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 291.

²⁷⁵ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

²⁷⁶ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 71.

²⁷⁷ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

oppleves som unionsfiendtlig symbolikk.²⁷⁸ Dette kunne motvirke Stavangers muligheter for å avholde tusenårsjubileet, og Bull fikk dermed også liten støtte fra lokalt hold.²⁷⁹ Bjørnstjerne Bjørnson gikk hardt ut mot Bulls forslag, og latterliggjorde forslaget storhet i aviser, samt ideen om at et Riksmonument skulle betales for av utlendinger.²⁸⁰ Bull måtte innse nederlag, og tapte 900 speciedaler han selv hadde investert, og 80 speciedaler av andres bidrag.²⁸¹

Ole Bulls fedrelandskjærlighet fikk ham likevel til å reise over Atlanteren for å bli med på tusenårsfesten, og ønsket fortsatt å bidra.²⁸² Han hadde oppfordret andre norske «kulturhøvdinger», som blant andre Ibsen, Bjørnson, Tidemand og Gude, til å møtes på Haraldshaugen ved tusenårsfesten og bidra hver med sitt.²⁸³ Til tross for Bulls engasjement, ble han sittende hjemme på Valestrand på festdagen, da han ikke ble invitert.²⁸⁴ Antakelig var haugesunderne bitre over hans Hafrsfjord-forslag. Det samme gjaldt flere av de andre «kulturhøvdingerne», deriblant Bjørnson, som ønsket å være festtaler.²⁸⁵ Han fikk nei til svar av Haraldskomiteén da han spurte om han i det hele tatt var ønsket, ettersom han var en allment kjent republikaner.²⁸⁶ Det er tydelig at den lokale patriotismen i Haugesund og jubileets egenart som en feiring av monarkiet, førte til nokså bastante ekskluderinger. Selv om oppgaven senere omtaler tusenårsfesten som en skikkelig nasjonalfest, viser dette likevel at inkluderingen ikke gjaldt alle. Det synes igjen en form for fortielse fra jubileumsarrangørenes side, muligens av frykt for at Bjørnson kunne stå som fare for hovedfortellingen i jubileet, ettersom han var en republikaner.

2.4. En nasjonalfest: Christiania og unionsprinsen Oscar

Selv om innsamlingen til Riksmonumentet i starten hadde gått bra, stilnet bidragene etter hvert. Monumentet var regnet med å koste 5000 speciedaler, og da var fylkessteinene og fylkesringen ikke medregnet.²⁸⁷ Tidlig i 1871 hadde Haraldskomiteén bare samlet 3100 speciedaler.²⁸⁸ Dette

²⁷⁸ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

²⁷⁹ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

²⁸⁰ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

²⁸¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 291-292.

²⁸² Titlestad, *Sagasyn*, 123.; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 292.

²⁸³ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 292.

²⁸⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 292.

²⁸⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 292.

²⁸⁶ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 292.

²⁸⁷ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 295.

²⁸⁸ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 295.

førte til at komitéen henvendte seg til Stortinget, og fikk bevilget 1500 speciedaler.²⁸⁹ Claus Krag skriver at avisene på tiden antydde at hovedgrunnen for den manglende giverviljen hadde å gjøre med at jubileet og oppreisningen av riksmonumentet ikke fant sted i hovedstaden.²⁹⁰ Utenom Haugesund, var Christiania byen med den største og best dokumenterte feiringen av 1000-årsjubileet for rikssamlingen.²⁹¹ Det er anslått at omtrent 40,000 mennesker deltok på jubileet i hovedstaden, som ble avholdt samme dag som i Haugesund, 18. juli.²⁹² De fordelte seg på Akershus Festning, der en kopi av Riksmonumentet i tre ble oppført, og ved Eidsvoll plass foran Stortinget, der en midlertidig bronsestatue av Harald Hårfagre var oppført.²⁹³

Alvestad peker på at jubileumskomiteen i Christiania ved den bevisste plasseringen av statuen utenfor Stortinget dannet en kobling mellom Harald Hårfagres kongedømme og ham som forsvarer av nasjonen, og Stortingets rolle på 1800-tallet.²⁹⁴ Denne koblingen hevder Alvestad var ett av de viktigste symbolene på et selvstendig Norge fram til unionsoppløsningen i 1905.²⁹⁵ Samtidig dannet denne bevisste plasseringen en visuell kobling mellom slaget i Hafrsfjord og grunnloven fra 1814.²⁹⁶ Slaget i Hafrsfjord stod for dannelsen av nasjonen Norge, mens 1814 bekreftet nasjonens suverenitet og selvstendighet.²⁹⁷ Det at jubileet også ble markert i Christiania, viser at det også i maktsentrumet for nasjonen var viktig å markere Harald Hårfagres rikssamling ved Hafrsfjord. Den økonomiske støtten, samt statuen som var plassert utenfor Stortinget, viser at også Stortinget støttet opp under verdiene som jubileet fremmet, deriblant samlings- og enhetstanken, samt monarkiet.

Det var Haugesund som til slutt fikk æren av å få reise Riksmonumentet, til tross for at rikssamlingsslaget stod i Hafrsfjord. Naturlig nok, ble derfor Haugesund stedet for tusenårsfesten i 1872, men jubileet ble likevel markert over hele landet, og til og med i Stockholm der en gruppe nordmenn feiret rikssamlingen for hjemlandet.²⁹⁸ Krag fastslår at festen i 1872 var en virkelig nasjonalfeiring, og viser til Morgenbladets referanser til over 22

²⁸⁹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 296.

²⁹⁰ Krag, «18. juli 1872,» 508.

²⁹¹ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

²⁹² Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

²⁹³ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 73.

²⁹⁴ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

²⁹⁵ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

²⁹⁶ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

²⁹⁷ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 159.

²⁹⁸ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 157-158.

omfattende feiringer i bygd og by, fra Mandal i sør til Trondheim i nord.²⁹⁹ Trolig var det feiringer også lengre nord, hevder Krag, men at den trege postgangen kan være årsaken for at det ikke kom rapporter lenger nordfra.³⁰⁰ Mønsteret i markeringene i de største byene var salutt om morgningen, musikalske innslag både i kirken og i gatene, videre prosesjon og takkegudstjeneste om formiddagen, etterfulgt av en større fest med prosesjoner, taler, musikk dans og folkefest, ofte avsluttet med fyrverkeri.³⁰¹ I de mindre byene og bygdene, startet gjerne feiringen med takkegudstjeneste.³⁰²

Kongen, Karl IV, var i 1872 meget syk.³⁰³ Han befant seg i Stockholm og døde i september samme år som tusenårsfesten.³⁰⁴ På grunn av kongens tilstand, henvendte Haraldskomiteén seg til hans tronarving, prins Oscar (senere kong Oscar II), om han kunne avduke Riksmonumentet og pryde begivenheten med hans nærvær.³⁰⁵ Det var allerede bestemt at jubileet skulle avholdes sommeren 1872, men datoen var ennå ikke bestemt.³⁰⁶ Prins Oscar fikk spørsmål om når det passet ham best i løpet av sommeren å delta på festen, og datoen 18. juli ble dermed fastsatt.³⁰⁷ Denne nokså tilfeldige datoen preget det kulturelle minnet for rikssamlingen i senere tid, og flere har i ettertid hatt den oppfatningen at det var 18. juli 872 slaget stod og Norge ble født.³⁰⁸ Prins Oscar prydet ikke bare Haugesund med hans nærvær.³⁰⁹ Flere steder, deriblant i Stavanger og Bergen, ble datoen for 1000-årsmarkeringen avgjort av prinsens besøk.³¹⁰ I Stavanger ble dette dagen før tusenårsfesten i Haugesund, 17. juli.³¹¹ I Aftenposten 22. juli 1872 kom det fram at det ikke var avholdt noen stor feiring 18. juli i Stavanger, da de fleste hadde tatt turen over til Haugesund for å bevitne riksmonumentets avsløring.³¹² Bergenserne feiret både 18. og 24. juli, sistnevnte på grunn av prins Oscars tilstedeværelse.³¹³

²⁹⁹ Krag, «18. juli 1872,» 505.

³⁰⁰ Krag, «18. juli 1872,» 505.

³⁰¹ Krag, «18. juli 1872,» 505.

³⁰² Krag, «18. juli 1872,» 505.

³⁰³ Krag, «18. juli 1872,» 505.

³⁰⁴ Krag, «18. juli 1872,» 505.

³⁰⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 294.

³⁰⁶ Krag, «18. juli 1872,» 507.

³⁰⁷ Krag, «18. juli 1872,» 507.

³⁰⁸ Krag, «18. juli 1872,» 505.

³⁰⁹ «Prins Oscars Reise,» *Aftenposten*, 22. juli 1872, 2.

³¹⁰ «Prins Oscars Reise.»; «Tusindaarsfesten,» *Aftenposten*, 22. juli 1872, 2.

³¹¹ «Prins Oscars Reise.»; «Tusindaarsfesten.»

³¹² «Tusindaarsfesten.»

³¹³ Alvestad, «Kings, Heroes and Ships,» 158.

2.5. Programmet og prosesjonen: Ritualers funksjon og positive kontinuiteter mellom vikingene og samtiden

Dagene før festen hadde hele Haugesund vært opptatt med å klargjøre byen for den store dagen.³¹⁴ Folk skaffet seg flagg og vimpler, pyntet gater og hus og bandt kranser og girlander.³¹⁵ Det ble solgt «Haraldssigarer» i butikkene, og steintøy med tegninger av Haraldsstøtta på.³¹⁶ Byen ble ryddet, og var klar til å ta imot alle gjestene.³¹⁷ Butikker skulle være stengt og ingen skulle arbeide på festdagen.³¹⁸ Selv om en kald vind preget dagen for tusenårsfesten, skinte solen over Haugesund.³¹⁹ Avisen *Fædrelandet* anslo at mellom 15000 og 20000 mennesker deltok på tusenårsfesten i Haugesund,³²⁰ i byen med omtrent 4000 innbyggere.³²¹

Ved å analysere det offisielle programmet for feiringen i Haugesund, kan man avdekke en rekke interessante aspekter. Programmet, inkludert prosesjonsinndelingen, ble blant annet utgitt i *Stavangeren* 15. juli.³²² Fra klokken seks om morgningen til rundt klokken fem om ettermiddagen var det opplegg for det ganske folk, hvorpå prins Oscar og de innbudte møtte i festmiddag halv seks.³²³ Dagen startet med salutt klokken seks og en ny salutt ved prins Oscars ankomst mellom åtte og ni.³²⁴ Fra halv elleve var det gudstjeneste og halv ett var det audiens hos hans kongelige høyhet for deputasjoner og autoriteter.³²⁵ Videre var det fra halv tre prosesjon fra sør i byen, ved Nyalmeningen, og nordover gjennom Strandgata i oppført orden.³²⁶ Prosesjonen stanset foran prins Oscars bopel,³²⁷ som var et utlånt hus av skipsrederen og forretningsmannen, og en av Haugesunds på tiden rikeste menn, Ole Michael Christiansen.³²⁸ Der ble det utropt et hurra for prinsen, som sluttet seg til prosesjonen.³²⁹ Videre gikk prosesjonen til Haraldshaugen, hvor det også her på forhånd var bestemt hvor alle skulle

³¹⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 297.

³¹⁵ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 297.

³¹⁶ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 297.

³¹⁷ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 297.

³¹⁸ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 297.

³¹⁹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 297.

³²⁰ «Tusindaarsfesten i Haugesund,» *Fædrelandet*, 24. juli 1872, 1.

³²¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 303.

³²² «Program for Festlighederne.»

³²³ «Program for Festlighederne.»

³²⁴ «Program for Festlighederne.»

³²⁵ «Program for Festlighederne.»

³²⁶ «Program for Festlighederne.»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 299.

³²⁷ «Program for Festlighederne.»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 299.

³²⁸ «Christiansen-huset,» Hentet 11. mars 2024 fra <https://kulturpunkt.org/article/6535/>.

³²⁹ «Program for Festlighederne.»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 300.

stå.³³⁰ Prins Oscar og de mest prominente gjestene plasserte seg på en tribune,³³¹ mens andre deler av prosesjonen plasserte seg på forhåndsbestemte plasser rundt støtten.³³² Selve avsløringen var preget av mye musikk og sang, og en rekke salutter.³³³ En beretning om minnesmerkets tilblivelse ble lest opp av Lorange, og prins Oscar befalte støtten avslørt.³³⁴ Det utroptes også «Gud bevare Kongen, Fædrelandet og Broderriget!» og «Længe leve Prins Oscar!».³³⁵ Prosesjonen defilererte forbi prinsen og de innbudte før den løste seg opp.³³⁶ Før festmiddagen for prinsen og de innbudte, ble det også holdt folketale, i tillegg til mer musikk og salutt.³³⁷

Musikken, saluttene og offentlige utrop som «Gud bevare Kongen, Fædrelandet og Broderriget!»,³³⁸ er ritualer som kan gi forsterkede inntrykk av jubileet, og i forlengelse bidra til å befeste rikssamlingshistorien i det kulturelle minnet. Olaf Aagedal peker på at symboler og ritualer er viktige for den kroppsliggjorte erfaringen man kan få gjennom deltakelse i et jubileum.³³⁹ For å skape inntrykk på folk flest, må jubileer være i stand til å engasjere folk følelsesmessig, noe ritualer som kjente sanger, salutter, og offentlige utrop kan bidra med.³⁴⁰ De har allment kjent symbolsk betydning, og jubileumsarrangørene kan med slike grep øke sjansen for at jubileet oppleves som engasjerende, og i forlengelse skape følelsesmessige inntrykk. Ritualene ved Haraldshaugen, og ellers rundt i landet, kan trolig ha økt sjansen for at befolkningen ville omfavne hovedfortellingen jubileet ønsket å formidle, og komiteene og eliten kunne med dette bidra til nasjonal identitetsbygging som støttet opp under enhetstanken.

Først i prosesjonen gikk loser og sjømenn, deriblant den menige besetningen for fregatten «Vanadis» og korvetten «Nornen», etterfulgt av marinens musikkorps.³⁴¹ At militære sjømenn og marinens musikkorps ble plassert i front av prosesjonen var et bevisst grep, og kan derfor være interessant å se nærmere på. Ettersom Hafrsfjordsslaget i aller høyeste grad var et sjøslag, samt at vikingene var sjømenn av natur, kan dette ha vært et grep for å rette fokus på den

³³⁰ «Program for Festlighederne.»

³³¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 300.

³³² «Program for Festlighederne.»

³³³ «Program for Festlighederne.»

³³⁴ «Program for Festlighederne.»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 300.

³³⁵ «Program for Festlighederne.»

³³⁶ «Program for Festlighederne.»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 300

³³⁷ «Program for Festlighederne.»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 300.

³³⁸ «Program for Festlighederne.»

³³⁹ Jakobsen, «- Vi må styrke demokratimuskelen.»

³⁴⁰ Jakobsen, «- Vi må styrke demokratimuskelen.»

³⁴¹ «Program for Festlighederne.»

maritime delen av rikssamlingshistorien, og dermed også koble denne historien opp mot samtidens sjømenn. Arkeologiske funn av vikingskip i andre halvdel av 1800-tallet, som den store skipsgraven ved Borrehaugene (1852)³⁴² og Tuneskipet (1867)³⁴³, kan ha sørget for økt fokus på vikingskip og vikingenes skipsbygging i forkant av jubileet. Prosesjonsinndelingen kan dermed ha bidratt til å belyse en kontinuitet av nordmenn som gode skipsbyggere. Sett på denne måten, synliggjorde Haraldskomiteén havet, sjømenn og skip som sentrale deler av den norske identiteten, og tydeliggjorde en kontinuitet fra vikingene til 1800-tallets nordmenn som sjømenn.

Handelsfolk og håndverkere gikk bak marinens musikkorps.³⁴⁴ En mulig forståelse av dette kan være at komiteén på samme måte som ved å plassere sjømenn i front prøvde å synliggjøre en kontinuitet eller bygge bro mellom vikingene og dagens nordmenn, denne gangen som dyktige handelsmenn og håndverkere. Vi vet i dag at vikingene var driftige handelsmenn langt utenfor dagens landegrenser, og de var også gode håndverkere.³⁴⁵ Bøe og Knutsen peker på en endring av vikingbildet i fagmiljøet på 1800-tallet.³⁴⁶ Nye arkeologiske funn og oppbygning av fornminnesamlinger nyanserte det tidligere bildet på vikingene som voldelige og råe.³⁴⁷ Synet på vikingenes handel, kulturbygging og fredelige samkvem ble dermed mer framtrædende i vikingbildet utover på 1800-tallet.³⁴⁸ Det er derfor ikke utenkelig at Haraldskomiteén bevisst kan ha plassert handelsmenn og håndverkere langt framme i prosesjonen for å belyse en kontinuitet mellom vikingtidens og samtidens handelsmenn og håndverkere.

Likevel, kan det også ha å gjøre med sosial status, eller så kan det ha vært en rent tilfeldig avgjørelse. Prosesjonen måtte fylles opp, og at noen måtte gå lengre bak og noen andre lengre fremme, kan simpelthen være en rent tilfeldig avgjørelse. Eksempelvis gikk prins Oscar mer eller mindre midt i prosesjonen,³⁴⁹ noe som gir uttrykk for at det å være lengst mulig i front ikke nødvendigvis sa noe om sosial status. Som diskutert ovenfor, er det likevel mye som kan tyde på at Haraldskomiteén har tilrådet identitetsbyggende funksjoner til organiseringen av

³⁴² Frans-Arne Stylegar, «Borrehaugene,» Hentet 14. mai 2024 fra <https://snl.no/Borrehaugene>.

³⁴³ «Tuneskipet,» Hentet 14. mai 2024 fra <https://snl.no/Tuneskipet>.

³⁴⁴ «Program for Festlighederne,»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 299.

³⁴⁵ Bjørn Bandlien, «vikingtiden,» Hentet 20. januar 2024 fra <https://snl.no/vikingtiden>.

³⁴⁶ Bøe og Knutsen, *Imføring i historiebruk*, 134.

³⁴⁷ Bøe og Knutsen, *Imføring i historiebruk*, 134.

³⁴⁸ Bøe og Knutsen, *Imføring i historiebruk*, 134.

³⁴⁹ «Program for Festlighederne.»

prosesjonen, og uttrykt en form for historiebevissthet preget av et ønske om å synliggjøre positive kontinuiteter mellom historien og samtiden.

Ved å studere organiseringen av prosesjonen ser man også en markant representasjon av offentlige organer og myndigheter.³⁵⁰ Det var altså et tydelig flertall av hva man kan kalle høytstående yrkesgrupper og personer representerte. Dette synliggjør en tydelig sosial struktur. Fokuset på de prominente gjestene, og representasjonen av disse høytstående mennene, tyder på et elite-preget fokus over tusenårsfesten. Dette sees igjen også ved at det i flere deler av jubileets program var fastsatt hvem som skulle være hvor, eksempelvis i prosesjonen, eller ved at noen fikk sitte på tribunen ved avsløringen, mens andre måtte følge avdukingen fra avstand.³⁵¹

2.6. Utviklingen av nasjonal identitet: Elitens rolle i formingen av Norges kulturelle minne

Bøe og Knutsen konstaterer at «Den offentlige historiebruken har hatt ett hovedmål som er sterkere enn noe annet: å utvikle *nasjonal identitet*», og at dette har vært det nasjonale prosjektet, eller nasjonsbyggingen.³⁵² Videre peker de på at studiet av norsk nasjonal identitet fra 1814 har konstatert at «Det er de nasjonale elitene som planlegger og gjennomfører de nasjonale prosjektene».³⁵³ I eliten fant man ifølge Øystein Sørensen en varierende blanding av politisk nasjonalisme og kulturnasjonalisme under 1800-tallets nasjonale identitetsutvikling.³⁵⁴ Sørensen definerer henholdsvis den politiske nasjonalismen som «ønsket om politisk selvstyre for ens nasjon» og kulturnasjonalismen som «å oppdage (i kulturnasjonalistens selvforståelse) de særpreget nasjonale kulturelle elementene og å utbre dem i hele nasjonen for å skape et homogent nasjonalt kulturfellesskap».³⁵⁵

Tusenårsjubileet var både et resultat av – og et bidrag til – det nasjonale prosjektet. I rammene av nasjonsbyggingsprosjektet, kan tusenårsjubileet forstås å være preget både av politisk

³⁵⁰ «Program for Festlighederne.»

³⁵¹ «Program for Festlighederne.»

³⁵² Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 90.

³⁵³ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 92.

³⁵⁴ Øystein Sørensen, «Hegemonikamp om det norske: Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945,» i *Jakten på det norske: perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, red. Øystein Sørensen (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998), 17.

³⁵⁵ Sørensen, «Hegemonikamp om det norske,» 17.

nasjonalisme – ved at historien forteller om en tidlig rikssamling og dermed etableringen av nasjonen Norge allerede i 872 – og kulturnasjonalisme – gjennom forståelsen av Harald Hårfagre som Norges første konge og en hedreverdige figur i norsk historie sammen med norske vikinger generelt. I forlengelse, hjalp tusenårsjubileet til med en forståelse av Norge som en egen nasjon, med et eget folk med gamle røtter og tradisjoner. Denne tanken var dog ikke uproblematisk, da Norge fortsatt var i union med Sverige i 1872. Som tidligere diskutert, vant ikke Ole Bull fram med sitt forslag om et storslagent Hafrsfjord-monument, delvis fordi det kunne oppfattes som unionsfiendtlig at den norske riksløven ble såpass framtrædende.³⁵⁶ Jubileet, og særlig jubileets utforming, må derfor heller forstås som et uttrykk for samtidens politiske og kulturelle situasjon i Norge, der man fortsatt var underlagt en svensk konge, samtidig som nasjonsbyggingsprosjektet og utviklingen av den nasjonale identiteten fortsatte.

Det er mulig å forstå nasjonsbyggingsprosessen som en forming av Norges kulturelle minne på 1800-tallet, som også har stått for mye av grunnlaget for Norges nasjonale identitet i ettertid. Jan Assmann hevder at det kulturelle minnet preserverer kunnskaper som en gruppe forstår sin enhet og særegenhet ut ifra.³⁵⁷ Gjennom dette kan gruppen, i dette tilfellet nordmenn, hente formative og normative impulser fra denne kunnskapen, som gjør det mulig for gruppen å reprodusere sin (nasjonale) identitet.³⁵⁸ Det kulturelle minnet har med andre ord stor makt, gjennom påvirkningen det har på gruppen og gruppens identitet, i dette tilfellet på Norges befolkning og Norges nasjonale identitet. Eliten som premissgiverne for formingen av nasjonens kulturelle minne, hadde derfor stor makt og påvirkningskraft. Innenfor eliten rådet det likevel ikke full enighet om disse sakene. Dette kan bidra til en forståelse for den religiøse og demokratiske kritikken mot tusenårsjubileet, som del av nasjonsbyggingsprosessen og den nasjonale identitetsutviklingen.

2.7. Kristendommen: Et tveegget sverd for tusenårsjubileet

Kristendommen hadde en intrikat rolle for tusenårsjubileet. Kristelige verdier og tradisjoner var en del av det offentlige programmet. Kristendommen stod også både for grunnlaget for mye av kritikken rundt feiringen av Harald Hårfagre og samtidig ble kristendommen brukt som forsvar mot denne kritikken. Målet i dette delkapitlet er ikke å kartlegge hvordan hver sammensetning

³⁵⁶ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

³⁵⁷ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130.

³⁵⁸ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 128.

av kristelige eller sekulære, konservative eller sosialistiske, nasjonalister eller ikke, stilte seg til jubileet. Å berøre spørsmål knyttet til hvordan ulike sammensatte grupper stilte seg til og påvirket jubileet, kan likevel gi større innsikt i kristendommens intrikate rolle for tusenårsjubileet, og dermed bidra til en forståelse for jubileets påvirkning på det kulturelle minnet. Som oppgaven nå vil drøfte, var det særlig konservative kristne som uttrykte misnøye med jubileet, men dette trenger ikke å bety at de ikke var nasjonalister.

Østensjø skriver om hvordan en korrespondent fra «Daily News» og en soldat fra Hardangerske bataljon fikk oppleve de sterkt religiøse motstand under jubileet.³⁵⁹ Korrespondenten hadde hørt biskop Jacob von Lippes preken i Skårekirken, der biskopen fortalte at han fra flere hold hadde fått høre at Haraldsstøtta var en avgudsstøtte.³⁶⁰ Korrespondenten fikk med dette et «'uhyggelig' inntrykk av det religiøse nivå hos en del av den norske befolkning».³⁶¹ Soldaten skulle med den Hardangerske bataljon marsjere fra Etne, og desto nærmere de kom Haugesund, desto oftere fikk han høre «hvor syndig og gruelig galt det var å feire en hednings minne».³⁶² I byen gikk det rykter om at det hadde pågått brutale slagsmål på Haraldshaugen om nettene mellom like mange svarte hunder som Haraldskomiteén hadde medlemmer.³⁶³ Dette gir uttrykk for at det var en noe utbredt negativ holdning til Haraldskomiteén og jubileet. Ifølge Østensjø, har det i senere tid blitt fortalt at en gruppe pietister på et bedehusmøte hadde vurdert å demonstrere mot jubileet ved å gjemme seg bak lukkede gardiner, men de hadde lagt fra seg ideen i frykt for at de ikke skulle klare å motstå fristelsen av å kikke.³⁶⁴

Selv om tilfellene av religiøs kritikk som beskrevet ovenfor ikke kom direkte fra eliten, er det verdt å undersøke hvor disse holdningene kan ha stammet fra. På 1800-tallet vokste en dyptgripende ideologi og bevegelse fram, den kristelige nasjonalismen.³⁶⁵ Det fantes en liberal tilnærming, som fremhevde at mennesket og folket hadde iboende krefter som måtte utvikles, og en konservativ tilnærming, som fremhevde at all synd måtte bekjempes før de kunne håpe at Gud tildelte nasjonen kraft nok til å stå på egne bein.³⁶⁶ Ifølge Morten Øveraas, ble denne

³⁵⁹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁶⁰ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁶¹ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁶² Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁶³ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁶⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁶⁵ Morten Øveraas, «Kvifor ser vi så mange kristne symbol rundt oss i Noreg?,» Hentet 21. mars 2024 fra <https://www.forskersonen.no/kronikk-kultur-meninger/kvifor-ser-vi-sa-mange-kristne-symbol-rundt-oss-i-noreg/2323602>.

³⁶⁶ Øveraas, «Kvifor ser vi så mange kristne symbol rundt oss i Noreg?».

bevegelsen allmenngjort i andre halvdel av 1800-tallet, som fram til da hadde vært mer avgrenset.³⁶⁷ Denne allmenngjørelsen kom til uttrykk gjennom litteratur, kunst og sang, men Øveraas presiserer at den også var synlig i jakten på en samlende nasjonal identitet.³⁶⁸ Den kristelige nasjonalismen fikk særlig utspring i folkehøgskoler.³⁶⁹

Et eksempel som kan belyse hvordan *konservative* kristelige nasjonalister kunne kritisere feiringen av Harald Hårfagre i en bredere kontekst, var teolog og folkehøgskolelærer Kristoffer Jansons innstilling til nasjonsbyggingen i Norge. Som Morten Øveraas legger fram i doktorgradsavhandlingen «Teokratiets folkelærarar: Folkehøgskular og kristeleg nasjonalisme i Noreg ca. 1814-1905», mente Janson (sammen med flere andre konservative kristelige nasjonalister)³⁷⁰ at kristendommen måtte være grunnlaget for alt, inkludert nasjonsbyggingen.³⁷¹ I 1872 framstilte Janson derfor Olav Haraldsson positivt, ettersom hans rikssamlingsprosjekt var tuftet på kristendommen, men Harald Hårfagre og hans rikssamlingsprosjekt negativt, ettersom den ikke var tuftet på kristendommen.³⁷² Janson appellerte også til bøndene, og ønsket at kristne menn og bønder burde samarbeide mot felles fiender.³⁷³ Dette eksempelet kan bidra til å forklare hvordan konservative kristelige nasjonalister forsøkte å påvirke folket, særlig bøndene, om å frastå og kjempe mot avgudsdyrkelse, og belyser den noe utbredte kristelige kritikken mot tusenårsjubileet.

Selv om flere konservative kristne kritiserte jubileet eller viste misnøye med oppreisningen av en «avgudsstøtte»,³⁷⁴ var det likevel flere kristelige og geistlige som støttet opp om og bidrog i jubileumsfeiringen. I tillegg var det flere elementer ved jubileet som var i tråd med kristne verdier og tradisjoner, som gudstjenesten og utropet: «Gud bevare Kongen, Fædrelandet og Broderriget!».³⁷⁵ Overfor de protesterende pietistene ble det «i poetiske vendinger henvist til at Haraldsstøtta pekte oppover ‘mot himlens lyse telt, til allmakts Gud’», hevder Østensjø.³⁷⁶ Biskop Jacob von der Lippe, som avholdt gudstjenesten som var en del av programmet for

³⁶⁷ Øveraas, «Kvifor ser vi så mange kristne symbol rundt oss i Noreg?».

³⁶⁸ Øveraas, «Kvifor ser vi så mange kristne symbol rundt oss i Noreg?».

³⁶⁹ Øveraas, «Kvifor ser vi så mange kristne symbol rundt oss i Noreg?».

³⁷⁰ Morten Øveraas, «Teokratiets folkelærarar: Folkehøgskular og kristeleg nasjonalisme i Noreg ca. 1814-1905» (Ph.D.-avhandling, Universitetet i Stavanger, 2022), 410.

³⁷¹ Øveraas, «Teokratiets folkelærarar,» 242.

³⁷² Øveraas, «Teokratiets folkelærarar,» 240-244.

³⁷³ Øveraas, «Teokratiets folkelærarar,» 240-241.

³⁷⁴ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁷⁵ «Program for Festlighederne.»

³⁷⁶ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

jubileet, besvarte noe av kritikken med å be dem «'holde sin munn'». ³⁷⁷ Dette kan anses som en direkte form for fortielse, og biskopen demonstrerte ved dette at om man mente noe annet enn det hovedfortellingen i jubileet fremmet, skulle man tie stille. Det er derfor tydelig at det selv innenfor de kristne kretsene og blant teologer rådet uenigheter i fortolkningen av Harald Hårfagre og rikssamlingen i 872. Som oppgaven senere vil komme nærmere inn på, kan man si at ulike former for historiebevissthet la mye av grunnlaget for fortolkningen av historien som ble jubileret, og dermed ulike tilnærminger til jubileet.

2.8. «En frihedens bekjæmper»: Demokratisk, republikansk og moralsk motstand

20. mars 1872 behandlet stortinget to bevilgnings saker i forbindelse med tusenårsfesten. ³⁷⁸ Den ene saken var om man etter kongelig proposisjon skulle bevilge 700 speciedaler til Universitetets minnemedalje. ³⁷⁹ Den andre saken var om man skulle bevilge 1500 speciedaler for å redde oppreisningen av Riksmonumentet, da Haraldskomiteén hadde mislyktes i å samle inn de 5000 speciedalene de trengte. ³⁸⁰ Krag opplyser om at også Stavanger by hadde vedtatt å foranstalte en minnesmedalje på størrelse med en treskilling med innskriften «'HAARALD HAARFAGER'» og «'872'» på den ene siden, og «'HÆDER DØR ALDRIG'» og «'18de JULI 1872'» på den andre siden. ³⁸¹ Innskriften på Universitetets minnemedalje ga samme type opplysninger, og disse minnemedaljene skal i ettertiden ganske sikkert ha «befestet den populære oppfatningen av at 18. juli var datoen for selve slaget», ifølge Krag. ³⁸² Flertallet på stortinget var enige, de totalt 2200 speciedalene skulle bli bevilget tusenårsfesten. ³⁸³ Det var likevel fem mann som stemte imot, fire av dem var fra Lister og Mandal amt, ledet av Søren Jaabæk, og én fra Søndre Trondhjems amt. ³⁸⁴ Even Rejerson fra Lister og Mandals amt styrte ordet på vegne av de fem som stemte imot. ³⁸⁵

³⁷⁷ Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 298.

³⁷⁸ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁷⁹ Krag, «18. juli 1872,» 506.

³⁸⁰ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁸¹ Krag, «18. juli 1872,» 506.

³⁸² Krag, «18. juli 1872,» 506.

³⁸³ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁸⁴ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁸⁵ Krag, «18. juli 1872,» 508.

Rejerson gjorde det klart at det ikke var beløpets størrelse som var problematisk.³⁸⁶ Det var heller en prinsipiell motstand, og han mente «'det var unødvendig for Statskassen at bidrage til Forherligelse af denne Mindefest'».³⁸⁷ Om oppreisningen av minnestøtten, mente han at det var en privat sak, og så ikke nødvendigheten av at statskassen skulle bidra med midler.³⁸⁸ Han hadde også lagt til, som Stortingstidende hadde referert ham; «'[...] Om Harald Haarfager havde været en Folkefrihedens Forkjæmper, stod for ham som meget tvivlsomt; han skulde heller tro, at han var en Frihedens Bekjæmper.'».³⁸⁹ Etterpå siterte han Henrik Wergeland, som uttrykte at folkefriheten aldri var tjent med seiersveldet, noe som forklarte den harde kampen Harald Hårfagre møtte (blant annet av trøndere), men at folket var svekket av høvdingers forræderi, som resulterte i at «'[...] mange af de ypperste Slægter forlode for bestandigt det aaglagde Fædreland.'».³⁹⁰

Retorikken Rejerson førte i sin motstand mot bevilgningen til tusenårsfesten kan sees å være av både demokratisk, republikansk og moralsk karakter. Gjennom referansen til Henrik Wergeland, er det mulig å forstå at Rejerson peker på en slags negativ diskontinuitet i Norges utvikling etter 872. Særlig siste del av sitatet foreslår denne tanken, der han trekker fram at Norge mistet mange av de «ypperste Slægter» til gode for Harald Hårfagre og hans maktovertakelse. Ved å snakke Harald Hårfagre og høvdingene ned, og motstanden og disse slektene opp, uttrykker Rejerson antimonarkiske, republikanske og demokratiske verdier. Fokuset på Harald Hårfagres maktbruk og uttrykk som at folkefriheten aldri var tjent med seiersveldet og at folket var svekket av høvdingenes forræderi, kan forstås som en kritikk mot monarkiet som styreform, og antyder ifølge Krag en republikansk og moralsk motstand.³⁹¹ Jaabæk og Rejerson var forøvrig ikke fremmed for å ha republikk som ideal.³⁹²

³⁸⁶ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁸⁷ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁸⁸ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁸⁹ Krag, «18. juli 1872,» 508.

³⁹⁰ Krag, «18. juli 1872,» 509.

³⁹¹ Krag, «18. juli 1872,» 509.

³⁹² Samuel Høiland, «'Det jevne Folkestyre, som de i Aanden saa': Republikanerne i Lister og Mandals amt i 1905» (Masteroppgave, Universitetet i Agder, 2018), 75.

2.9. Maktkamp over Norges kulturelle minne: Historiebevissthet og historiefortolkning som grunnlag for forsvaring av jubileet

Selv om kritikken ikke gjorde seg synlig som særlig utbredt, antyder Krag at Rejersons synspunkter kan ha hatt langt bredere appell enn det avstemningsresultatene i bevilgnings sakene gav uttrykk for.³⁹³ Denne antydningen baserer han på det store fokuset talerne under jubileet hadde på å presisere at man ikke kunne dømme Harald Hårfagre med samtidens verdigrunnlag.³⁹⁴ Mye av kritikken ble altså besvart på det enkle faktum at forsvarerne var av en annen historiebevissthetsoppfatning i forhold til spørsmål knyttet til fortolkninger av fortiden og bedømmelser av fortidige hendelser eller personer. Denne historiebevissthetsdissonansen er likevel verdt å utforske nærmere, og undersøke hvordan den kom til uttrykk i forsvaringen av Harald Hårfagre og jubileet. I talen til prins Oscar under festmiddagen hadde han blant annet følgende å si;

Det lader sig ikke benægte, at dette Værk var Voldsværk ; men forglemmes bør det ikke, at man fælder uretfærdig Dom, dersom man anlægger Nutids Maalestok paa Fortidens Gjerninger, og ved Siden af denne Erkjendelse tillige erindres, at Gud naadig har vendt dette voldsomt udførte Storværk til Norges Bedste, og vi bør af varmt Hjerte takke for denne Guds vise Styrelse, aabenbaret i Historien.³⁹⁵

Prins Oscar benekter altså ikke at Harald Hårfagres rikssamling var brutal, men han advarer om urettferdigheten av å dømme ham etter samtidens målestokk. I tillegg poengterer prinsen hvordan Gud har vendt dette storverket til Norges beste, og at man inderlig bør takke for Guds vise styring, som han mener er åpenbar i historien. Prins Oscar besvarer på mange måter både den kristelige og demokratiske kritikken i denne talen, som tydeliggjøres i dette sitatet. Rettferdiggjørelsen til prins Oscar baserer seg ganske enkelt på hans historiebevissthet, som blant annet kommer til uttrykk ved hans uttalelse om at man ikke kan bedømme historien på samtidens verdigrunnlag. Samtidig refererer han til Guds innvirkning som i ettertid har sikret at Harald Hårfagres rikssamling var for det beste for Norge. Med dette har også prins Oscar et kristelig uttrykk i talen, som rettferdiggjør Harald Hårfagres «Voldsværk». Historiebevisstheten Oscar uttrykker synes derfor ut til å være sterkt preget av en oppfatning av at Gud styrer

³⁹³ Krag, «18. juli 1872,» 509.

³⁹⁴ Krag, «18. juli 1872,» 509.

³⁹⁵ Bernadotte, *Vers og prosa*, 44.

historiens forløp. Prins Oscar bruker med dette både sin historiebevissthet og kristelige overbevisning til å forsvare både den kristelige og den demokratiske, republikanske og moralske kritikken. Som arvtager etter unionskongen Karl IV, må det for prins Oscar ha vært gunstig å fremme de første stegene i dannelsen av det norske monarkiet i positivt lys, noe han nettopp gjorde.

Noe som tydeliggjør den politisk-ideologiske historiebruken på begge sidene av denne saken, er nettopp disse ulike fortolkningene av Harald Hårfagre og hans rikssamling. Ser man for eksempel til Janson som i 1872 fremmet Olav Haraldsson over Harald Hårfagre,³⁹⁶ tydeliggjøres det et brudd i hans premisser for historiefortolkning. Kort sagt kan man si at det var hans religiøse og ideologiske overbevisning som styrte hvilke premisser som ble lagt til grunn i hans bedømmelse av fortidige aktører. Olav Haraldssons videre rikssamling og innføring av kristendommen var heller ikke fredelig. Ifølge Olav Tveito må de historiske kildene som peker på voldsbruk overfor Olav Haraldssons kristning av Norge antas å ha basis; «Dåp eller død omtales ved en anledning som de alternativer kongen presenterte bøndene for».³⁹⁷ Øveraas peker på at det fremstår et antimonarkisk aspekt ved Jansons framstillinger, «men då avgrensa til kongar som ikkje var tilstrekkeleg kristelege».³⁹⁸

Jan Assmann hevder alle individuelle minner etableres i kommunikasjon med andre.³⁹⁹ Disse andre er likevel ikke hvem som helst, men grupper som baserer sin enhet og særegenhet på et felles bilde av fortiden.⁴⁰⁰ Han presiserer at alle individer tilhører en rekke ulike grupper, som en familie, en religiøs organisasjon eller overbevisning, et politisk parti eller en nasjon, og har derfor flere kollektive selvbilder og minner.⁴⁰¹ Det kan ved første øyekast tenkes at de kristne kritikerne satte sin tilknytning til de kristne organisasjonene de var en del av *over* sin tilknytning til nasjonen. Og i samme bane kan man tenke at de prinsipielle motstanderne satte sin tilknytning til demokratiet eller politiske overbevisning *over* tilknytningen til nasjonen. Om man ser det på denne måten, blir kritikken åpenbar, i form av at de ikke ønsket å styrke det kulturelle minnet knyttet til Harald Hårfagre og rikssamlingshistorien fra 872, ettersom det kunne stride mot kristne og demokratiske verdier. Likevel kan det også være noe annet man ser.

³⁹⁶ Øveraas, «Teokratiets folkelærarar,» 240-244.

³⁹⁷ Olav Tveito, «Olav den hellige – misjonær med 'jertunge',» *Historisk tidsskrift* 92, 9 (2013): 376-377, <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2013-03-02>.

³⁹⁸ Øveraas, «Teokratiets folkelærarar,» 243.

³⁹⁹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 127.

⁴⁰⁰ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 127.

⁴⁰¹ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 127.

Det kan handle om et ønske om å styre nasjonsbyggingen, og i forlengelse forme det nasjonale kulturelle minnet i ulike retninger basert på ulike verdigrunnlag. Det er med andre ord lite som tyder på kritikk mot den politiske og kulturelle *nasjonalismen* som ble uttrykt gjennom jubileet (med unntak av kritikken mot storheten til Bulls idé). Kritikken var dermed kanskje heller et uttrykk for en maktkamp over Norges kulturelle minne og utviklingen av Norges nasjonale identitet. Som de neste kapitlene vil utforske, kan det trygt sies at Haraldskomiteén sammen med de andre forsvarerne av jubileet vant denne runden, og historien om rikssamlingen i 872 og Harald Hårfagre fikk en markant rolle i det norske kulturelle minnet.

2.10. Avsluttende momenter: Monologisk hovedfortelling

Hovedfortellingen jubileet fremmer synes å være at Harald Hårfagre som en heroisk landsfaderskikkelse var den første som klarte å samle Norge til et rike, og bli vår første konge. Harald Hårfagres sentrale betydning for jubileet blir særlig synlig i Riksmonumentet Haraldshaugen, både i utformingen og plasseringen over hans antatte grav. Slaget i Hafrsfjord var det ingen som benektet var et voldsverk, men det ble fremmet en tanke om at det var dette som måtte til, og historiebevisstheten jubileet fremmet pekte på at man ikke kunne dømme de historiske aktørene etter samtidens målestokk. Gud hadde også en sentral rolle, og jubileet fremmet tanken om at Gud i ettertid hadde snudd denne voldsomme rikssamlingen til det beste for Norge og Norges folk. Dette sees igjen i de offentlige utropene, gudstjenesten og biskop von Lippes synspunkter, samt prins Oscars taler. Videre ble denne fortellingen brukt til å fremme samlings- og enhetstanken, som blant annet ble uttrykt i Riksmonumentets utforming med fylkessteinenes oppslutning rundt obeliskene i midten, som representerte Harald Hårfagre og sentralmakten. I en tid hvor det fantes spenninger i unionen mellom Sverige og Norge, kunne prins Oscar bruke denne fortellingen for å legitimere monarkiet og sin egen posisjon som kommende konge.

Det er tydelig at jubileet hadde en monologisk tilnærming. Hovedfortellingen, utformet av jubileumskomiteene og eliten, ble fortalt til befolkningen, som var redusert til opplysningsobjekter. Ethvert forsøk, eller mulige forsøk, på kritikk mot denne hovedfortellingen, ble slått hardt ned på. Slik sett, kan man si at jubileumsarrangørene og eliten som støttet opp om hovedfortellingen fortiet nyansering av historien eller debatt om fortolkningen av hendelsene i 872, enten ved å be dem holde sin munn, eller ved å skjerme seg bak en annen historiebevissthetsoppfatning. Kritikken kom både i kristelig, moralsk og politisk

eller ideologisk form, men fikk lite medhold, og aktører som Bjørnsson ble ekskludert på bakgrunn av hans politiske overbevisning som republikaner, selv om han ønsket å bidra i jubileet. Dette indikerer også en frykt for *mulige* motsetninger til hovedfortellingen, og antyder en form for fortielse innenfor det kulturelle minnet fra jubileumskomiteene og eliten som minnekonstruktører. I rammene av nasjonalromantikken, nasjonsbyggingen og jakten på en nasjonal identitet, kan ikke denne monologiske minnekonstruksjonen sies å være uvanlig. Den tradisjonelle monologiske minnepolitikken knytter seg sterkt opp mot utvikling av nasjonal identitet, nasjonalisme, makt og autoritet.⁴⁰² Som kapitlet har utforsket, synes alle disse dimensjonene igjen i jubileets minnekonstruksjon.

⁴⁰² Assmann, «Dialogic Memory,» 204-205.

Kapittel 3: 1100-årsjubileet (1972)

I 1972, hundre år etter 1000-årsjubileet, ble 1100-årsjubileet for slaget i Hafrsfjord og rikssamlingen avholdt. Mye hadde skjedd på disse hundre årene, Norge ble selvstendig fra Sverige i 1905,⁴⁰³ kvinner fikk stemmerett i 1913,⁴⁰⁴ første og andre verdenskrig ble utkjempet og Norge fant oljen i 1969,⁴⁰⁵ for å nevne noen sentrale hendelser. Dette kapitlet utforsker først den historiske konteksten i korte trekk, der noen sentrale utviklingstrekk for det kulturelle minnet knyttet til slaget i Hafrsfjord, Harald Hårfagre og vikingtiden generelt trekkes fram. Deretter utforsker kapitlet initiativ og planleggingsprosessen, samt det ferdige offisielle programmet, der blant annet en museumsutstilling og restaureringen av Jernaldergården på Ullandhaug var sentralt.⁴⁰⁶ Kapitlet analyserer ulike fortolkninger av Ytrabergets betydning for slaget, ettersom det her ble avholdt jubileumsfestmøte.⁴⁰⁷ Kapitlet analyserer deretter det som kan sies å være hovedarrangementet i jubileet, jubileumsfestmøtet på Ytraberget i Sola, der kapitlet med utgangspunkt i Alfred Hauges dikt, «Hafrsfjord»,⁴⁰⁸ utforsker mytens funksjon i det kulturelle minnet. To av kongens taler blir analysert, før kapitlet drøfter biskopen Olav Hagesæther sin historiebevissthet ved gudstjenesten på Avaldsnes.⁴⁰⁹ Avslutningsvis, drøfter kapitlet hvordan jubileet og historiens betydning ble kritisert, før kapitlet til slutt samler hovedtrekkene ved jubileet og kommer med avsluttende vurderinger.

3.1. Haraldstårnet, NS' kompromittering av vikingen og Haraldshaugen: Historiebruk og utvikling i det kulturelle minnet mellom 1872 og 1972

I 1895-1896 ble Haraldstårnet bygd på toppen av Ullanhaug.⁴¹⁰ Ifølge Grøsfjeld ble tårnet bygget for to formål.⁴¹¹ Lokalbefolkningen og turister skulle få et utfartsmål, og minnet av slaget i Hafrsfjord skulle markeres.⁴¹² I tillegg gjenspeiler ifølge Grøsfjeld byggingen av

⁴⁰³ Sejersted, «Unionsoppløsningen i 1905.»

⁴⁰⁴ Elisabeth Lønnå, «stemmerett for kvinner i Norge,» Hentet 2. mai 2024 fra https://snl.no/stemmerett_for_kvinner_i_norge.

⁴⁰⁵ Helge Ryggvik, Marie Smith-Solbakken og Tor Gunnar Tollaksen, «Norsk oljehistorie,» Hentet 2. mai 2024 fra https://snl.no/Norsk_oljehistorie.

⁴⁰⁶ «Flaggene til topps for kongefamilien.»

⁴⁰⁷ «Flaggene til topps for kongefamilien.»

⁴⁰⁸ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁴⁰⁹ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.»

⁴¹⁰ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 113.

⁴¹¹ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 113.

⁴¹² Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 113.

Haraldstårnet tidsånden «i en tid da det var viktig for nordmennene å understreke sin egen nasjonale egenart».⁴¹³ Interiøret var i tråd med samtidens populære nasjonalromantiske dragestil, som ble kombinert med malerier av slaget i Hafrsfjord.⁴¹⁴ På innsiden var det også en restaurant.⁴¹⁵ Rundt tårnet ble det plassert 16 minnestøtter av marmor, tydelig inspirert av Riksmonumentet i Haugesund, med innrissede navn i norrøn form på steder og personer med tilknytning til slaget.⁴¹⁶ Disse steinene står ennå igjen, men tårnet ble omgjort til en luftvernsstilling under krigen, og tårnet ble da delvis ødelagt.⁴¹⁷ I 1963 ble restene av tårnet også revet.⁴¹⁸

Kong Oscar var med på innvielsen av Haraldstårnet i 1896, og da ble norsk unionsmotstand tydelig.⁴¹⁹ Sognepresten Jonas A. Dahl holdt tale, og la ut om hvordan den store norske kongstanken fortsatt var like stor i dag som den var når Harald Hårfagre vant slaget i Hafrsfjord.⁴²⁰ Kong Oscar avbrøyt prestens tale, og fortalte at han ikke skulle si slikt, men snakke godt om unionen, og at svensker og nordmenn står samlet om kongstanken, og at det er ham selv som skal bære dette merket.⁴²¹ Men sognepresten fortsatte, «Kjenner jeg folkemeningen rett, vil det bli meget vanskelig for Dem, Deres Majestet, å bære dette merke...».⁴²² Da svarte kongen «'Jeg skal bære dette merket! Dertil har Gud gitt meg never!'».⁴²³ Unionskritikken og ønsket om selvstendighet kommer tydelig fram fra Dahls tale, og han var ikke alene i disse tankene. På litt over 20 år ser vi derfor at unionskritikken og ønsket om norsk selvstendighet har blitt tydeligere i offentligheten. I tillegg viser dette at Stavangerregionen tok større eierskap til historien om slaget i Hafrsfjord, og bidrog med et (stort) tillegg til det kulturelle minnet knyttet til denne historien.

Vidkun Quislings fødselsdag var 18. juli,⁴²⁴ samme dato som jubileet i 1872 ble avholdt. Ifølge Birgitte Winther, som i sin masteroppgave «Ideen om det norske folk» analyserer noen av

⁴¹³ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 113-116.

⁴¹⁴ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 116.

⁴¹⁵ «Minnesteinene på Ullandhaug,» Hentet 9. april 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/minnesteinene-ved-ullandhaugtarnet/>.

⁴¹⁶ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 116.

⁴¹⁷ «Minnesteinene på Ullandhaug.»

⁴¹⁸ «Minnesteinene på Ullandhaug.»

⁴¹⁹ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 116.

⁴²⁰ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 116.

⁴²¹ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 117.

⁴²² Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 117.

⁴²³ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 117.

⁴²⁴ Birgitte Winther, «Ideen om det norske folk: Vidkun Quislings taler på Nasjonal Samlings pinsestevner i Borreparken i 1941, 1942 og 1943.» (Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2019), 11.

Quislings taler, ble datoen brukt i Nasjonal Samlings (NS') mytebygging.⁴²⁵ At datoen for Norges samling samsvarte med Quislings fødselsdag «ble sett på som et særlig kraftig tegn på at Quisling var rett mann som Norges fører».⁴²⁶ Videre skriver Winther at dette sammentreffet passet godt med NS' (svært subjektive) historieskriving.⁴²⁷ Nazistenes identitetsbyggende historiebruk gir et av de tydeligste «dette er vi» og «dette er de andre» gjennom historien, i form av den aggressive, rasebaserte nasjonalismen de fremmet.⁴²⁸ «Den ariske rasen» ble av Hitler og nazistene favorisert, og vikingene ble et forbilde for nazistene.⁴²⁹ Vikingene var i nazistenes øyne preget av «raserenhet» og gjennom sin styrke hadde de skapt et mektig rike.⁴³⁰ Tysk nasjonalisme var på denne tiden preget av de norrøne sagaene, som av nazistene «ble sett på som et uttrykk for en germansk, ikke en skandinavisk, fortid», ifølge Bue Kindtler-Nielsen.⁴³¹

Bøe og Knutsen presiserer også at vikingen ble markert som et ikon for den nye tiden da nazistene tok makten i 1933.⁴³² De viser også til hvordan sagalitteraturen ble nyskrevet og utgitt som *Soga fortel*, som alle norske skoler fikk eksemplarer av.⁴³³ Målet med dette var således å stille opp fortiden som mønster for nåtiden, presiserer Bøe og Knutsen.⁴³⁴ Fra denne nyskrivingen var «Høvdingtanken», «førerskapen», og «Trui på ein førar, truskapen og offerviljen mot han» sentrale temaer.⁴³⁵ «Vikingen og vikingtiden kom derved til å bli et område for ideologisk kamp, og ved krigens slutt var vikingen kompromittert», skriver Bøe og Knutsen.⁴³⁶ Til slutt presiserer de at den avtakende interessen for vikingtiden i etterkrigstiden hang sammen både med at sagaene mistet mye av sin verdi som historisk kilde, og at forskning på vikingtiden ble neddempet.⁴³⁷ Dette førte imidlertid også til utbredt tvil rundt årstallet 872.⁴³⁸ I litteraturen ble vikingen som oftest fremstilt som klovn eller komisk figur.⁴³⁹ Når det er sagt, var fortsatt vikingene og historien rundt slaget i Hafrsfjord et viktig tema i det kulturelle minnet.

⁴²⁵ Winther, «Ideen om det norske folk,» 11.

⁴²⁶ Winther, «Ideen om det norske folk,» 11.

⁴²⁷ Winther, «Ideen om det norske folk,» 11.

⁴²⁸ Dag Einar Thorsen, «nazisme,» Hentet 9. april 2024 fra <https://snl.no/nazisme>.

⁴²⁹ Bue Kindtler-Nielsen, «Nazi-Tyskland elsket de blonde vikingene,» Hentet 9. april 2024 fra <https://historienet.no/krig/2-verdenskrig/nazisme/nazi-tyskland-elsket-de-blonde-vikingene>.

⁴³⁰ Kindtler-Nielsen, «Nazi-Tyskland elsket de blonde vikingene.»

⁴³¹ Kindtler-Nielsen, «Nazi-Tyskland elsket de blonde vikingene.»

⁴³² Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 135.

⁴³³ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

⁴³⁴ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

⁴³⁵ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

⁴³⁶ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

⁴³⁷ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

⁴³⁸ Grøsfjeld, «Historikerne og tidfestingen av slaget,» 85-88.

⁴³⁹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

Det er likevel mulig å se spor av den «kompromitterte vikingklovnen» i jubileumsfeiringen i 1972.

På Norges grunnlovs hundreårsdag, 17. mai 1914, gikk haugesunderne til Haraldshaugen, som nå var blitt ett av Norges fremste symboler på nasjonalsamlingen.⁴⁴⁰ Haugesunderen Sjur Lothe skrev i sin dagbok at han på 17. mai hvert år under okkupasjonen syklet eller gikk til Haraldshaugen, der han hver gang traff Hellie Dagsland og Theodor Soland.⁴⁴¹ Der feiret de grunnlovsdagen i stillhet, og håpet på snart å kunne få feire dagen i et fritt land.⁴⁴² De møttes der, ikke for å gjøre motstand mot okkupasjonsmakten, men for «å markere en moralsk distanse til de nye makthaverne».⁴⁴³ Det er tydelig at Riksmonumentet på Haraldshaugen for disse tre, og mange andre, har spilt en viktig rolle, og hatt betydelig symbolsk verdi både før, under og etter okkupasjonen. Etter okkupasjonen var Haraldshaugen et fast møtepunkt for haugesunderne ved de årlige festdagene, som 1. mai, 17. mai og andre markeringer.⁴⁴⁴

3.2. Jubileumskomiteene formes: Sola kommune tar initiativ

Sola var tidlige til å ta initiativ for en jubileumsfeiring i 1972. Arne Helvik, som satt i kommunestyret for Arbeiderpartiet i Sola, mente at ettersom slaget stod i Hafrsfjord måtte det feires i Sola.⁴⁴⁵ Derfor foreslo han i 1968 at det burde opprettes en kulturminnemnd for Sola med 1100-årsjubileet for rikssamlingen i 1972 i hovedfokus.⁴⁴⁶ Etter en bred innkalling, møtte 19 personer, deriblant ordfører Rasmus Reime og Jon Stangeland, som også satt i kommunestyret for Arbeiderpartiet.⁴⁴⁷ Stangeland kom til å være avgjørende for at Sola ble festens midtpunkt.⁴⁴⁸ Han var tidlig ute med å foreslå bygdeborgen på Ytraberget som midtpunkt for festen, men også gamle Sola ruinkirke og Liapynten ble foreslått. Ytraberget er en halvøy sør i Hafrsfjord, der det som oppgaven senere vil komme inn på har vært antatt at noen av Haralds fiender flyktet til. Liapynten ligger i enden av Hafrsfjord, og markerer nå kommunegrensen mellom Sola og Stavanger.⁴⁴⁹ Den gamle Sola kirke, som også blir kalt Sola

⁴⁴⁰ Øyvind Bjørnson, *Haugesund 1914-1950: Dei trødde sjøen* (Bergen: Vigmostad & Bjørke, 2004), 16.

⁴⁴¹ Bjørnson, *Haugesund 1914-1950*, 615.

⁴⁴² Bjørnson, *Haugesund 1914-1950*, 615.

⁴⁴³ Bjørnson, *Haugesund 1914-1950*, 615.

⁴⁴⁴ Bjørnson, *Haugesund 1914-1950*, 472.

⁴⁴⁵ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9.

⁴⁴⁶ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9.

⁴⁴⁷ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9.

⁴⁴⁸ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9.

⁴⁴⁹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 10.

ruinkirke, ble bygget på 1100-tallet.⁴⁵⁰ Kirken stod fra 1907 i ruiner, men ble restaurert på 1980-tallet og stod ferdig i 1995.⁴⁵¹ Ruinkirken må forøvrig også 100 år tidligere ha vært av betydning, ettersom prins Oscar avla et besøk der dagen før han avslørte Riksmonumentet i 1872.⁴⁵² Sola ruinkirke lå midt i kommunen, og ordføreren i Sola, Rasmus Reime, var mest begeistret for at ruinkirken skulle bli sentrum for hovedmarkeringen.⁴⁵³ Han mente likevel at det kunne være aktuelt å kombinere med et minnesmerke ved Hafrsfjord.⁴⁵⁴

I oktober 1970 begynte andre å melde seg på banen, da turisttrafikkomiteen for Rogaland (TTK) anmodet en rekke instanser om å oppnevne en representant til en jubileumskomite.⁴⁵⁵ Jon Stangeland ble oppnevnt av Sola formannskap til jubileumskomiteen.⁴⁵⁶ I desember samme år opplyste TTK Stangeland om at det var stemning i regjeringen for å feire jubileet på riksplanet, da spørsmålet hadde blitt tatt opp på en regjeringskonferanse.⁴⁵⁷ Det ble derfor også satt opp en egen nasjonalkomite for rikssamlingsjubileet i 1972.⁴⁵⁸ Kort tid etter ble det også enighet mellom Stavanger, Avaldsnes og Sola kommune om å gå sammen i en egen regional felleskomite, på initiativ fra Stavanger.⁴⁵⁹ I denne komiteen presiserer Ruud en skjevfordeling mellom kommunene, der Stangeland alene representerte Sola, mot sju representanter fra Stavanger.⁴⁶⁰ Likevel beskriver Ruud Stangeland som handlekraftig, og han tok allerede fra første møtet styringen, nå med ideer om å få kongen til å signere en bautastein på Ytraberget.⁴⁶¹ Planen var at deler av bygdeborgen på Ytraberget skulle restaureres, men disse planene ble skrinlagt, ettersom Sola kommune mente det ville bli for dyrt å kompensere grunneieren.⁴⁶²

⁴⁵⁰ «Sola Ruinkyrkje,» Hentet 9. april 2024 fra <https://www.solakulturhus.no/sola-ruinkyrkje/>.

⁴⁵¹ «Sola Ruinkyrkje.»

⁴⁵² «Prins Oscars Reise.»

⁴⁵³ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 10.

⁴⁵⁴ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 10.

⁴⁵⁵ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 10.

⁴⁵⁶ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 10.

⁴⁵⁷ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 10.

⁴⁵⁸ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 11.

⁴⁵⁹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 12.

⁴⁶⁰ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 13-14.

⁴⁶¹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 14.

⁴⁶² Sigvald Grøsfjeld Jr., «Harald Hårfagre og Slaget i Hafrsfjord,» i *Madla i forandring 2022*, red. Tor Egil Knutsen (Madla Historielag, 2022), 72.

3.3. Det offisielle programmet: Rogaland forent

Det offisielle 1100-årsjubileet for rikssamlingen i 1972 startet 17. juni med opplegg og arrangementer i Stavanger og Sola,⁴⁶³ og fortsatte 18. juni ved Olavskirken på Avaldsnes og Haugesund, der jubileet ble avsluttet.⁴⁶⁴ Med ordene til Per Inge Ruud, «kom alt som kunne krype og gå av myndighetspersoner til Sola»,⁴⁶⁵ Stavanger, Avaldsnes og Haugesund disse dagene.⁴⁶⁶ Noen av de mest framtrepende elementene fra programmet var: Stavanger Museums utstilling «For 1100 år siden – Ryger og Vikinger»; den delvis restaurerte Jernaldergården på Ullandhaug; inspeksjon av KNM «Harald Hårfagre»; jubileumsfestmøtet ved Ytraberget, der kongen signerte bautasteinen; festgudstjenesten i Olavskirken på Avaldsnes; kirkekaffe på Bø ungdomsskole; og festmøtet ved Haraldshaugen.⁴⁶⁷ Kongen og kronprinsen deltok på alle de nevnte arrangementene, og kronprinsessen og de resterende myndighetspersonene deltok på mesteparten.⁴⁶⁸ I tillegg var det for innbudte gjester «Rogaland fylkes lunsj» på Hotell Alstor og «Stavanger bys middag» i Atlantic Hall 17. juni,⁴⁶⁹ og «regjeringens middag» i Haugesunds rådhus 18. juni.⁴⁷⁰ Riksjubileet med kongens besøk gav også positivt utslag for Haugesunds handelsstand og næringsliv, da Vestlandsmessen 1972 ble avholdt både i og rundt Haraldshallen fra 9. til 19. juni.⁴⁷¹ Som avslutning på jubileet og Vestlandsmessen ble det avholdt folkefest om kvelden 18. juni, og det ble sendt opp festfyrverkeri fra Haraldshallområdet.⁴⁷²

3.4. Restaurering av Jernaldergården på Ullandhaug og museumsutstilling: 'Hverdagen' inkluderes

I forbindelse med jubileet ble Jernaldergården på Ullandhaug restaurert.⁴⁷³ Jernaldergården er antatt å være fra folkevandringstiden (ca. 350-550 e.Kr.).⁴⁷⁴ Det ble bestemt at et besøk på Jernaldergården skulle bli en del av det offisielle programmet, og kongen og kronprinsparet fikk

⁴⁶³ «Flaggene til topps for kongefamilien.»

⁴⁶⁴ «Riksjubileet: Program for 18. juni 1972 i Haugesund.»

⁴⁶⁵ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 9.

⁴⁶⁶ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 18-21.; Tor Inge Vormedal, *Historien om Haugalandet 1970-tallet* (Haugesund: Vormedal Forlag, 2011), 100.

⁴⁶⁷ «Flaggene til topps for kongefamilien.»; «Riksjubileet: Program for 18. juni 1972 i Haugesund.»

⁴⁶⁸ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 20-21.; «Riksjubileet: Program for 18. juni 1972 i Haugesund.»

⁴⁶⁹ «Flaggene til topps for kongefamilien.»

⁴⁷⁰ «Riksjubileet: Program for 18. juni 1972 i Haugesund.»

⁴⁷¹ Vormedal, *Historien om Haugalandet 1970-tallet*, 100.

⁴⁷² «Riksjubileet: Program for 18. juni 1972 i Haugesund.»

⁴⁷³ «Jernaldergården blir ny, med gammel teknikk.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://www.uis.no/nb/jernaldergarden-blir-ny-med-gammel-teknikk>.

⁴⁷⁴ «Jernaldergården blir ny, med gammel teknikk.»

en omvisning der.⁴⁷⁵ Restaureringsarbeidet var ikke helt ferdig til 17. juni, men «på det nærmeste ferdig»,⁴⁷⁶ og Arkeologisk Museum i Stavanger opplyser om at Kong Olav V foretok den offisielle åpningen av det huset som i dag er kjent som «Veslestova».⁴⁷⁷ Konservator Oddmund Møllerop ledet omvisningen både ved museet og ved Jernaldergården.⁴⁷⁸ Etter kongens omvisning ble det «anledning for alle som ønsker det å ta turen til Ullandhaug å studere hvordan våre ættedefre levde – 1000 år tilbake i tiden», slik det kommer fram i Rogalands Avis 17. juni.⁴⁷⁹ Likevel hadde mange mennesker møtt opp ved Jernaldergården også idet kongen fikk omvisning.⁴⁸⁰

Historien som løftes fram ved restaurering av Jernaldergården og ved museumsutstillingen «For 1100 år siden: Ryger og vikinger», kan sies å være av mer hverdagslig art enn slaget i Hafrsfjord. Hensikten med museumsutstillingen var å framstille det daglige livet i de ulike årstidene i Rogaland på denne tiden.⁴⁸¹ Stavanger Aftenblad opplyste om at en lang rekke funn, samt «den viten som er tilgjengelig», lå til grunn for en svært «interessant framstilling av fylkets historie på den tid», og folk ble oppfordret til å avlegge utstillingen et besøk.⁴⁸² Ved kongens besøk på Jernaldergården, luktet tømmeret fortsatt av kvaer, og konservator Møllerop hadde gitt en rekke detaljer og opplysninger om gården til kongen og følget, som «ga dette museale innslaget en nyttig bakgrunn for jubileumsfeiringen».⁴⁸³ Møllerop hadde fortalt om hvordan man ved hjelp av ildstedene kunne påvise at det var blitt dyrket korn, og indikasjoner som tydet på at det hadde vært beitedrift der.⁴⁸⁴ Samtidig opplyste han om at gården trolig var bebodd mellom år 300 og 500.⁴⁸⁵

Myten rundt rikssamlingen i Hafrsfjord, med Harald Hårfagre som helt, og tapre berserkere og krigere på vikingskip i havet, trenger ikke å være feil. Men det viser heller ikke det normale hverdagslivet på denne tiden, heller det motsatte. Ved å minnes de mer hverdagslige levemåtene

⁴⁷⁵ «Historie-time før 1100 års jubileet.»

⁴⁷⁶ Harald Offerdal, «Gammel gård gjenoppstår,» *Rogalands Avis*, 17. juni 1972, 11.

⁴⁷⁷ «Oppbygningen – rekonstruksjonen,» Hentet 8. april 2024 fra

<https://web.archive.org/web/20180610162719/http://am.uis.no/jernaldergarden/jernaldergardens-historie/rekonstruksjonen/>; «Ny rehabilitering på Jernaldergården,» Hentet 10. april 2024 fra <https://www.uis.no/nb/arkeologisk-museum/ny-rehabilitering-pa-jernaldergarden>.

⁴⁷⁸ «Historie-time før 1100 års jubileet.»

⁴⁷⁹ Offerdal, «Gammel gård gjenoppstår.»

⁴⁸⁰ «Historie-time før 1100 års jubileet.»

⁴⁸¹ «Historie-time før 1100 års jubileet.»

⁴⁸² «Historie-time før 1100 års jubileet.»

⁴⁸³ «Historie-time før 1100 års jubileet.»

⁴⁸⁴ «Historie-time før 1100 års jubileet.»

⁴⁸⁵ «Historie-time før 1100 års jubileet.»

kan dette bidra til å komme nærmere en forståelse for livet på tiden, i kontrast til å forstå vikingen kun som en brutal berserk. Trolig har også kvinnene fra vikingtiden fått en mer markant rolle i historiefremstillingen ved Jernaldergården og museumsutstillingen, ettersom de hadde særdeles viktige roller for at gårdene skulle gå rundt, også i 872.⁴⁸⁶ Selv om historien som ble jubilerende ikke omhandlet gårdslivet i folkevandringsperioden, kan denne inkluderingen likevel ha bidratt til å kontekstualisere aktørene i slaget, og gjennom dette bidra til en virkeliggjøring av tiden og slaget. I tillegg kan det nevnes at jubileer åpner opp muligheter til å vise fram interessante lokale eller regionale historier eller historiske områder, som ikke nødvendigvis har en direkte tilknytning til historien som jubileres.

3.5. Ytraberget: Uenigheter i fortolkningen av Kjøtve den rikes tilflukt

Det finnes en utbredt og populær folkelig antakelse om at Ytraberget er det eneste stedet som med relativt stor sikkerhet nevnes av Snorre i hans beretninger av slaget i Hafrsfjord.⁴⁸⁷ Snorre skriver nemlig om at Kjøtve den rike (en av fiendene til Harald Hårfagre) skal ha rømt «opp på en holme, der det var lett å verge seg»,⁴⁸⁸ og i andre oversettelser der det skal ha vært en stor borg.⁴⁸⁹ På Ytraberget lå ruiner av en gammel bygdeborg, men Ytraberget er ikke en holme.⁴⁹⁰ Tor Helliesen mente på starten av 1900-tallet at Ytraberget måtte være stedet som Snorre beskrev.⁴⁹¹ Han undersøkte alle øyer og holmer i Hafrsfjord, men fant ingen annen bygdeborg.⁴⁹² Han antok at det kunne være en mulighet for at Ytraberget på denne tiden var omringet av vann.⁴⁹³ Perioden fra rundt år 900 til starten av 1300-tallet blir ofte kalt «middelalderens varmeperiode».⁴⁹⁴ Denne varmeperioden kan gi grunn til å tro at havnivået kunne ha vært høyere, særlig på Snorres tid, og antakelsen til Helliesen kan derfor ha historisk basis.

⁴⁸⁶ Marit Synnøve Veia, «Vikingkvinner,» Hentet 26. april 2024 fra <https://avaldsnes.info/viking/vikingkvinner/>.

⁴⁸⁷ Kristin Armstrong Oma, *Hafrsfjord 872: Forankring av relasjonfelt* (Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger, 2013), 16.

⁴⁸⁸ Sturlason, *Snorre Sturluson: Norges kongesagaer*, 66.

⁴⁸⁹ Tor Helliesen, «Oldtidslevninger i Stavanger amt.,» i *Stavanger Museums Aarshefte for 1901* (Stavanger: Dreyers Bogtrykkeri, 1902), 87.

⁴⁹⁰ Grøsfjeld Jr., «Harald Hårfagre og Slaget i Hafrsfjord,» 70-72.

⁴⁹¹ Helliesen, «Oldtidslevninger i Stavanger amt.,» 85-87.

⁴⁹² Helliesen, «Oldtidslevninger i Stavanger amt.,» 87.

⁴⁹³ Helliesen, «Oldtidslevninger i Stavanger amt.,» 87.

⁴⁹⁴ Kristian Sjøgren, «1400 års klimahistorie kartlagt,» Hentet 8. april 2024 fra <https://www.forskning.no/klima/1400-ars-klimahistorie-kartlagt/636881>.

Det er likevel mindre trolig at Ytraberget var en holme i 872, og oversettelser av sagaene som skriver om en stor borg på holmen er feil.⁴⁹⁵ Tidlig på 1900-tallet problematiserte Yngvar Nielsen Ytraberget som det sikre stedet Kjøtve den rike hadde rømt til.⁴⁹⁶ Han så på det opprinnelige skaldekvadet Snorre hadde brukt som kilde, og der stod det ingenting om en bygdeborg.⁴⁹⁷ Nielsen hevdet at Ytraberget for Snorre, som trolig besøkte Hafrsfjord på sjøen, kan ha sett ut som en holme, og at bygdeborgen på denne tiden ennå kunne ha vært i god stand.⁴⁹⁸ Han argumenterte likevel mot muligheten for at havnivået kunne ha vært høyt nok til at Ytraberget hadde vært en holme.⁴⁹⁹ Nielsen antydte dermed at om man skulle stole på det opprinnelige kvadet, måtte man forstå holmen som en holme, og da måtte det trolig være en av «Sømsøerne»,⁵⁰⁰ enten Sømsøy, Prestøy eller Kobbholmen.

Stangeland brukte de samme argumentene som Helliesen da han på et møte i den lokale felleskomiteen 2. august 1971 forklarte hvorfor Ytraberget var spesielt.⁵⁰¹ Han sa at havet stod høyere på den tiden, noe som gjorde Ytraberget til en holme, og han refererte til Snorre som skrev at Kjøtve den rike skal ha flyktet til denne holmen hvor en stor bygdeborg skal ha stått.⁵⁰² Det rådet altså ingen tvil hos Stangeland om at Ytraberget var holmen Snorre refererte til. Med dette forsvarte Stangeland hvorfor Ytraberget i Sola var et passende sted for et arrangement i det offisielle programmet. Som representant for Sola, var det for Stangeland trolig viktig å fremme Ytraberget på denne måten, slik at han fikk trekke oppmerksomhet til Sola i jubileet. Om han virkelig var overbevist om at Ytraberget faktisk var indirekte nevnt av Snorre, er det umulig å svare på. Uansett, var det for ham viktig å koble historien til sin kommune.

3.6. Jubileumsfestmøtet på Ytraberget: Beskjeden undertone

Etter kongen og følget hadde besøkt museumsutstillingen, Jernaldergården, og inspisert KNM «Harald Hårfagre», ble de fra Møllebukta fraktet med motortorpedobåten «Gnist» til Ytraberget,⁵⁰³ i kortesje med tre andre motortorpedobåter.⁵⁰⁴ Det var folksomt i fjorden, der

⁴⁹⁵ Grøsfjeld Jr., «Harald Hårfagre og Slaget i Hafrsfjord,» 72.

⁴⁹⁶ Yngvar Nielsen, *Studier over Harald Haarfagres historie* (Kristiania: Grøndahl & Søns Bogtrykkeri, 1906), 13-18.

⁴⁹⁷ Nielsen, *Studier over Harald Haarfagres historie*, 16-17.

⁴⁹⁸ Nielsen, *Studier over Harald Haarfagres historie*, 16.

⁴⁹⁹ Nielsen, *Studier over Harald Haarfagres historie*, 17.

⁵⁰⁰ Nielsen, *Studier over Harald Haarfagres historie*, 18.

⁵⁰¹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 14.

⁵⁰² Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 14-15.

⁵⁰³ «26 Lorentsen i Giv Akt,» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 7.

⁵⁰⁴ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 20.

hundrevis av «flaggsmykte» båter hadde samlet seg.⁵⁰⁵ Ikledd selvlagde vikingkostymer med skjold, sverd og hjelmer, stod en rekke «unge skjoldmøer og skjoldmenn» langs «Kongestien».⁵⁰⁶ Ellers var det møtt opp over 4000 mennesker fordelt på Ytraberget og Indraberget, ifølge en radiokorrespondent for NRK.⁵⁰⁷ Hyldningsmarsj fra «Sigur Jorsalfar» av Edvard Grieg ble spilt av marinens musikkorps i det ordføreren i Sola, Ole Garbiel Ueland, og fylkesmannen i Rogaland tok imot kongen, kronprinsparet og følget.⁵⁰⁸

Ueland åpnet festmøtet på Ytraberget med en velkomsttale der han først forsvarte at Ytraberget var det eneste stedet man med noen lunde sikkerhet kunne si hadde spilt en rolle for slaget.⁵⁰⁹ I talen hevdet han at slaget, fra et lokalpatriotisk synspunkt, ikke var så veldig minneverdig.⁵¹⁰ Her refererte han til at de lokale forfedrene tapte kampen mot Harald Hårfagre.⁵¹¹ Videre presiserer Ueland likevel at det nok var godt at Harald Hårfagre vant, ettersom det var han som hadde kongstanken, og de lokale med årene var kommet over tapet.⁵¹² Her må toneleiet til Ueland kommenteres. Det at han legger fram dette nederlaget, kan over tekst nærmest forstås som en velment spøk. Men toneleiet virker alvorlig. Dette er verdt å kommentere ettersom det går imot mye av det som ellers kommer fram i for eksempel flere avisartikler og andre taler, der det i større grad spøkes om denne saken.⁵¹³ Ueland presiserer også at de lokale nå var glade for at Harald Hårfagre gjennomførte samlingsverket som slaget i Hafrsfjord spilte en så stor rolle i, og at dette samlingsverket hadde tålt motgang og medgang i hundrevis av år.⁵¹⁴ Det viser likevel en undertone i jubileet, der det fortsatt minnes et lokalt nederlag, uavhengig om det spøkes med eller ikke.

⁵⁰⁵ «Fargerikt i sagastil: Tusener i jubiléumsfeiringen i Hafrsfjord,» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 6.

⁵⁰⁶ «Vannskioppvisning og kapproing i grov sjø,» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 7.

⁵⁰⁷ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 05:52-06:14.

⁵⁰⁸ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 05:00-05:15.; Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 18-19.

⁵⁰⁹ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

⁵¹⁰ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

⁵¹¹ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

⁵¹² Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

⁵¹³ Se for eksempel: Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner.»; «Rogaland i sentrum både i 872 og i dag: Sjøens delikatesser servert ved lunsjen på Hotel Alstor,» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 8.

⁵¹⁴ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

3.7. Mytens funksjon i det kulturelle minnet: «stundom ser skaldane meir enn den sprenglærde»

Etter en rekke andre musikalske, lyriske og dramatiske innslag, ble Alfred Huges dikt, «Hafrsfjord» opplest av Gisle Straume.⁵¹⁵ I diktet er det Harald Hårfagre som selv reflekterer, blant annet over rikssamlingshistorien, religion, historie og myte, og fred.⁵¹⁶ Han starter med å fortelle at han ønsker å se minnet om verket hans bli feiret.⁵¹⁷ Deretter legger han fram at slaget knapt er verdt det slik Snorre skriver.⁵¹⁸ Han måler skipene sine med Boeinger, pilene mot Apollo med retning månen, berserk-brølet med brølet fra jetformasjoner over Sola og hvor mange som falt i slaget med dødsfall på veiene en «utferdssøndag midtsommars», og kommer til konklusjonen: «Til kort kom Harald Hårfagre på alle vis / mælt med dykkar samtids romslege skjeppe mål». ⁵¹⁹ Derfor spør han videre, «Kvi festar de då, godtfolk? / Kva er Hafrsfjord å rekna for?», før han sier at Snorre skapte myte om ham.⁵²⁰ «[...] Men lell er det så / at stundom ser skaldane meir enn den sprenglærde». ⁵²¹

Men er det endå slik, gjæve skyldfolk som sit her
– for kvar finst den nordmann som ikkje er av *mitt* blod? –
At stort kan gjerast lite og rett tydas trangvist,
Står det like fullt fast at han gamle Harald Luva
Er den same Harald Hårfagre som samla dykk eit rike.⁵²²

Refleksjonene som kommer fram i diktet tydeliggjør blant annet skillet mellom historie og minne. I historien, er det som «Harald Hårfagre» sier i diktet, lite sammenlignet med 1100 år etterpå. I tillegg er han åpen om denne realiteten. Men likevel avsluttes strofen ovenfor med at det fortsatt er han, etter 1100 år, som er kjent som Norges rikssamler, til tross for at myten i 1972 bærer mange tvil, blant annet av «den sprenglærde». ⁵²³ Som han er inne på her, og som fører an som en rød tråd i diktet, spør han hvorfor myter, sagn og kvad overlever. ⁵²⁴ Mot slutten

⁵¹⁵ «Flaggene til topps for kongefamilien.»

⁵¹⁶ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵¹⁷ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵¹⁸ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵¹⁹ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²⁰ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²¹ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²² Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²³ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²⁴ Hauge, «Hafrsfjord.»

av diktet kommer han med svaret – i hans tid var det myten om Ragnarok, fortellingen om verdens undergang, og starten på en ny verden, som gav ord «til lengsler gamle som manneætta».⁵²⁵

Han stod hjemme i det gamle, og hadde hørt fortelling om det nye, gjennom Kvite-Krist (Jesus).⁵²⁶ Fra rådvillhet mellom det gamle og det nye, vokste kongstanken fram, og av frykten for gudedød, vokste trangen til gjenfødelse for ham selv og for folket.⁵²⁷ Så fortsetter han med at noen da sier at han nærmest ved en tilfældighet seilte mot småkongene, og uten klar plan seiret i Hafrsfjord.⁵²⁸ Til dette svarer han: «Aldri var det på slump / At nye tankar braut nye vegar. / Aldri vakna eit folk vanvares, / Såg seg i fortids og framtids spegel, / Visste med eitt kven det var».⁵²⁹ Med bakgrunn i Ragnarok-myten som ble fortalt på hans tid, kan dette tolkes som at Harald Hårfagre selv var klar over at det for nye og bedre tider krevdes en kamp. I tillegg viser det en historiebevissthet som tilsier at det ikke er slik at et folk med et kjapt blikk bakover og framover i tid vet hvem de er. Det sier noe om hvordan den nasjonale identiteten utvikles over tid, og at man må være stolt over sin nasjons historie – men samtidig se framover i tid, og trosse rådende ideer for å bane nye veier. Slik kan sagn, kvad og myter i mange tilfeller være like viktige som historisk fakta, ettersom de forteller noe om hvordan vi ser på og forstår, og har sett på og forstått oss selv og verden.

Astrid Erll skriver at det kulturelle minnet er basert på myter, i betydningen historier om en felles fortid, «som tilbyr orientering i nåtiden og gir håp for framtiden».⁵³⁰ Disse historiene kan både være tuftet på en mytisk fortid (som myten om Ragnarok) eller en relativ fortid med historie (som Harald Hårfagres-saga).⁵³¹ Uavhengig om fortellingen baseres på fakta eller myte, innfrir mytene i det kulturelle minnet, ifølge Erll, en spesifikk funksjon, og hun siterer Jan Assmann fra *Das kulturelle Gedächtnis*: «'Myte er en historie man forteller seg selv for å orientere seg i verden; [det er] en sannhet av en høyere orden, som ikke bare er sann, men som i tillegg fremsetter normative påstander og besitter en formativ kraft'».⁵³² På mange måter er

⁵²⁵ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²⁶ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²⁷ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²⁸ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵²⁹ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵³⁰ Erll, *Memory in Culture*, 34. (Min oversettelse) «which offer orientation in the present and hope for the future».

⁵³¹ Erll, *Memory in Culture*, 34.

⁵³² Erll, *Memory in Culture*, 34. (Min oversettelse) «'Myth is a story one tells oneself in order to orient oneself in the world; [it is] a truth of a higher order, which is not simply true but in addition makes normative claims and possesses a formative power'».

det dette Hauge forklarer gjennom diktet. Han fremhever både viktigheten av – og funksjonen til – mytene, som han også er åpen om ikke trenger å være tuftet på historiske fakta, eksempelvis gjennom referansen til myten om Ragnarok. Dette tydeliggjør også kulturelle minners selvrefleksivitet.

Diktet avsluttes med en oppfordring til samtiden og framtiden – «No etter tusen og eitt hundre vårar / Ventar oss alle ein annan strid. / Vidt kring verda går Ragnarok-skred. / No må det vinnast ein Hafrsfjord-fred!».⁵³³ Her må Ragnarok-skred forstås som pågående konflikter i samtiden. Mest framtreddende kan være Vietnamkrigen (1957-1975), som det var internasjonale protestbevegelser mot, og som var en av kampsakene for studentopprøret i 1968.⁵³⁴ Med retorikken «Hafrsfjord-fred», antyder Hauge med bakgrunn i det som er sagt tidligere, en kamp, gjerne med store ofre, før en ny og bedre verden kan vokse fram. På den andre siden, kan denne siste strofen forstås som at man uten mer kamp må avslutte kriger og konflikter, da noe av temaet i diktet omhandler hvordan man kan lære av fortiden. Uansett tolkning av middel, bruker Hauge Hafrsfjord-historien for å oppfordre til et mål om internasjonal fred. Slik bruker han fortellingen om Harald Hårfagres rikssamling ved Hafrsfjord for å orientere seg i verden og gi håp til fremtiden.

3.8. Olav V signerer bautasteinen på Ytraberget: Samhold og tradisjon

Etter opplesningen av diktet Hauges dikt, ble kong Olav V spurt om å signere en bautastein som var reist til minne om Harald Hårfagre.⁵³⁵ Bautasteinen var plukket ut av restene fra bygdeborgen på Ytraberget.⁵³⁶ Kongen holdt en kort tale, der han først sa at han med glede ville signere bautasteinen som var reist «1100 år etter det tradisjonelle årstall for slaget i Hafrsfjord».⁵³⁷ Her kommer igjen tvilen som rådet i jubileumsfeiringen i henhold til dateringen av slaget til syne, ved at han presiserer *det tradisjonelle årstallet*, i stedet for 872. Deretter siterte han Bjørnson: «Bjørnson sier et steds: askegrå bauta enn eldre enn De. Denne stenen har sikkert stått der da slaget fant sted, og muligens vært et ledd i de forsvarsverker som rogalendingene tydde til etter at slaget på sjøen var tapt».⁵³⁸ Referansen til Bjørnson tyder på at

⁵³³ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵³⁴ Stein Tønnesson, «Vietnamkrigen,» Hentet 15. april 2024 fra <https://snl.no/Vietnamkrigen>.

⁵³⁵ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 24.

⁵³⁶ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 123.

⁵³⁷ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 126.

⁵³⁸ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 126.

kongen ser både verdien og funksjonen til bautasteiner. Han viser gjennom dette en respekt for forfedrene, ettersom han ser steinen som mer enn bare en stein, men som en mulig faktor i selve slaget. Gjennom talen tilråder kongen dermed steinen symbolsk betydning. «I håp om at det vil mane til samhold og minne om 1100-års tradisjon for Norges rike og land, undertegner jeg med glede denne sten», sa han, før han takket for muligheten til å dele dagen med de menneskene som var tilstede.⁵³⁹ Kong Olav V kobler historiens egenart, i form av rikssamlingen, med håp om at bautasteinen vil mane til samhold. I tillegg viser han til Norges lange tradisjon, og håper bautasteinen vil minne om dette. Innskriften på bautasteinen er «Harald 872 – Olav 1972».⁵⁴⁰ Bautasteinen symboliserer med dette en kontinuitet av norske konger fra Harald Hårfagre til Olav V. Bautasteinen i senere tid blitt referert til som Norges ukjente riksmonument, og den fikk aldri særlig stor oppmerksomhet i ettertid.⁵⁴¹

3.9. Sjøens delikatesser: Olav V påpeker havets kontinuitet

I kongens takketale etter lunsjen på Hotell Alstor avsluttet han med å si at mange tradisjoner hadde kommet og gått i løpet av de 1100 årene, men at ett element har stått fast, «nemlig at fra havet er så mye av livsgrunnlaget alltid kommet», og at de ved den utsøkte lunsjen hadde «fått en smakebit av de muligheter som finnes der».⁵⁴² Det var nettopp «sjøens delikatesser» de fikk servert,⁵⁴³ men her kan også en dobbeltmening forstås. Oljen ble funnet i slutten av 1869, og det er nærliggende å tenke at kong Olav V også refererer til oljen og gassen når han refererer til dette livsgrunnlaget og mulighetene som finnes i havet. Han antyder dermed en kontinuitet fra vikingenes fiske til samtidens næringsvirksomhet, med både fiske og olje- og gassutvinning i havet. Samtidig ser han fremover i tid – og antyder store muligheter i ressursene havet har å tilby. Og der tok han helt rett. Havet blir som i 1872 fremlagt som en viktig del av den nasjonale identiteten og av livsgrunnlaget til nordmenn. Det er nok heller ikke tilfeldig at kong Olav V sa dette nettopp i Stavanger denne dagen. Stavanger ble offisielt anerkjent som den nye oljebyen da det i juni 1972 ble vedtatt at det nye helstatlige oljeselskapet, Statoil, skulle lokaliseres i Stavanger.⁵⁴⁴

⁵³⁹ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 126.

⁵⁴⁰ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 126.

⁵⁴¹ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 126.

⁵⁴² «Rogaland i sentrum både i 872 og i dag.»

⁵⁴³ «Rogaland i sentrum både i 872 og i dag.»

⁵⁴⁴ Kristin Øye Gjerde, «Oljebyen Stavanger,» Hentet 9. april 2024 fra

<https://www.norskolje.museum.no/forside/kunnskap/publikasjoner/artikler/oljebyen-stavanger/>.

3.10. Gudstjenesten i Olavskirken: Biskopens historiebevissthet

I kuling og regn kom kongen og kronprinsparet med følget til Olavskirken i Avaldsnes dagen etter (18. juni) for å delta på festgudstjenesten.⁵⁴⁵ Stavanger biskop Olav Hagesæther ledet gudstjenesten.⁵⁴⁶ Han sammenlignet norgeshistorien med et tre, der viktige årstall som «872, 1814, 1905 og krigsårene 1940-1945 viser igjen i årringene på Norges-treet».⁵⁴⁷ På samme måte, sa biskopen, var det mange årstall som merket seg ut i religionshistorien, som slaget på Stiklestad i 1030 og dokumentet om «Kirkens grunn» i 1942.⁵⁴⁸ Disse årstallene som biskopen beskrev markerte seg i årringene var ikke i seg selv annerledes enn noen andre år. Men som årringer på et tre kan fortelle noe om det har vært skogbrann eller hvordan klimaet har vært i ulike år,⁵⁴⁹ er disse årstallene forbundet med visse hendelser som har befestet seg i norgeshistorien. Noen er mørke, andre er lange, og noen er lyse.

Biskop Hagesæther la på en måte derfor fram et bilde av hvordan det kollektive minnet fungerer, der det i de mest markante årringene i historien viser tydelige brudd som har fått tildelt stor betydning eller symbolsk verdi, som rikssamlingen i 872 eller grunnloven i 1814 for Norges historie. I tillegg belyste biskopen hvordan ulike gruppers årringer varierer, der den kristne historien kan skille seg fra den norske, ettersom fortidige hendelser har fått tildelt ulik betydning av de ulike gruppene. Dette belyser hvordan det norske kollektive minnet kan skille seg fra det kristne kollektive minnet. Disse årringene blir husket og markert, og er viktige årstall eller vendepunkter som forteller noe om samtidens situasjon og kollektive identitet. Før biskopen gikk over på prekenteeksten (som var hentet fra Lukas 15), hevdet han: «Det er naturlig å lese historien slik årringene på et tre kan fortelle det. Det er med takknemlighet overfor Gud og våre forfedre vi feirer dette jubileet».⁵⁵⁰ Han gav med dette uttrykk for at årringene i norgeshistorien og kristendomshistorien likevel er forenlige. På bildet av de kongelige i Olavskirken ser man at de «lyttet ettertenksomt til biskopens ord».⁵⁵¹

⁵⁴⁵ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.»

⁵⁴⁶ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.»

⁵⁴⁷ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.»

⁵⁴⁸ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.»

⁵⁴⁹ «årringer.» Hentet 15. april 2024 fra <https://snl.no/%C3%A5rringer>.

⁵⁵⁰ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.»

⁵⁵¹ «I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.»

3.11. Olav Vs tale ved Haraldshaugen: «Ett rike og ett folk»

Haraldshaugen hadde nå blitt et lokalt ikon for Haugesund. Haugesunds tilknytning til det kulturelle minnet for slaget i Hafrsfjord var blitt satt i stein med oppføringen av Riksmonumentet i 1872. Statsminister Trygve Bratteli holdt en tale, der han presiserte viktigheten av jubileer, og deres identitetsskapende kraft; «Vi står ved et minnesmerke, men ikke ved ruinene av en svunnen tid», «Vi tenker framover ut fra Bjørnsons devise: kjenne sin tid og ville det gode. Men viktig er det også å stanse opp for spørsmålet: Hvem er jeg, hvem har formet meg? Historiske minnedager hjelper til å besvare dette spørsmålet».⁵⁵²

Kongen holdt en lengre og mer historisk innholdsrik tale ved Haraldshaugen enn på Ytraberget dagen før.⁵⁵³ I talen slo kongen fast at selv om de ikke var sikre på år og dag, var de samlet, først og fremst fordi riket ble grunnlagt.⁵⁵⁴ «Det viktigste ved Harald Hårfagres dåd var uten tvil at det ble skapt en riksidé, en idé som vel best kan uttrykkes slik: ett folk og ett rike samlet under en styrende makt», sa kongen.⁵⁵⁵ Videre så kongen til Europa på 800- og 900-tallet, og hevdet at selve samlingstanken ikke var ny og ikke bare norsk, da det foregikk rikssamlinger over hele kontinentet.⁵⁵⁶ Disse var, «i motsetning til oldtidens imperier», «bygd på det vi kan kalle et nasjonalt grunnlag», deriblant fransk, tysk, engelsk, dansk og svensk grunnlag.⁵⁵⁷ Deretter trakk kongen fram at også riksidéen i Norge bygde på folket, *nordmenn*, som de også ble kalt før rikssamlingen.⁵⁵⁸ Landet til nordmennene var avgrenset noenlunde fast, og het Nordveg.⁵⁵⁹ «De talte samme språk. De dyrket de samme guder og de følte seg som norske», sa kongen.⁵⁶⁰ Han trakk så fram hvordan det var «lettere å samle et rike enn et folk, og lettere å samle et område til en politisk enhet enn å samle folket til en nasjon».⁵⁶¹

Historikere mente Harald Hårfagre måtte nøye seg med kyst-Norge, og at det først var Olav Haraldsson som vant alt landet, uttalte kongen.⁵⁶² Han presiserte at riksidéen ikke døde med

⁵⁵² «Kuling og regn under feiringen i Haugesund: Vår felles historie binder oss sammen, sa Kongen på Haraldshaugen,» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 9.

⁵⁵³ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁵⁴ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁵⁵ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁵⁶ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁵⁷ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁵⁸ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁵⁹ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶⁰ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶¹ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶² «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

Harald Hårfagre, men at den tvert imot ble «styrket, utvidet og utbygd», «Det skulle være en konge i Norge og en konge alene over *hele* Norge».⁵⁶³ Videre, trakk kongen fram tre store alvorsprøver for Norge, og hvordan «Enhetstanken [...] gang på gang [ble, T. H.] en makt i folket».⁵⁶⁴ Disse alvorsprøvene var grunnloven i 1814, unionsoppløsningen i 1905 og okkupasjonen i 1940-1945.⁵⁶⁵ Avslutningsvis presiserte kongen at det er «Vår folks historie» som «binder oss sammen», «den har alltid vært, og vil fortsette å være en samlingsmakt til alle tider. Norges historie, den er hele folkets felles eie, og ingen kan ta den fra oss».⁵⁶⁶ Helt til slutt, avsluttet kongen med en oppfordring om å leve opp til historien «i respekt for vårt land og vår neste».⁵⁶⁷

Kongens tale på Haraldshaugen kaster lys over en rekke interessante temaer. I kontrast til 1000-årsjubileet, kan talen sies å dempe noe av den nasjonale selvheldelsen, særlig gjennom den internasjonale kontekstualiseringen kongen presiserer ved at samlingsstanken verken var ny eller utelukkende norsk. I tillegg hevder han *nordmennene* før rikssamlingen var et folk med felles språk og guder, avgrenset noenlunde til Nordveg, og at de følte seg norske. Han impliserer dermed at Harald Hårfagres samlingsverk var tuftet på et allerede eksisterende *folk* med en kollektiv identitet. Harald Hårfagres riksidé vokste med tiden, og Olav Haraldsson vant alt landet i 1030, hevdet kongen. Han impliserte en korrelasjon mellom den voksende riksidéen som Harald Hårfagre kom med og den sterke enhetstanken i Norge, tanken som for alvor hadde blitt satt på prøve, men seiret ved tre anledninger. Til slutt påpekte kongen hvordan en felles historie bandt nordmennene sammen, noe som i stor grad beskriver det kulturelle minnet, nemlig hvordan det preserverer kunnskapslageret som en gruppe baserer sin identitet og bevissthet om enhet og særegenhet på.⁵⁶⁸

3.12. Kritikk: «makten østfra som kommer bort hit for å feire en gammel seier» og «ingen [...] tar Harald Hårfagre alvorlig lenger»

På lik linje med tusenårsfesten i 1872, var ikke riksjubileet i 1972 immun for kritiske røster. Et av de mest framtrepende motsetningene i henhold til jubileumsfeiringen var hvordan Harald

⁵⁶³ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶⁴ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶⁵ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶⁶ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶⁷ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁵⁶⁸ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130.

Hårfagre for noen måtte forstås som en vestlandsfiende som kom østfra og banket rogalendingene.⁵⁶⁹ Som tidligere nevnt, var ordfører Ueland inne på dette temaet, men konkluderte med at lokalbefolkningen hadde kommet over tapet og var glade for at Harald Hårfagre som hadde kongstanken vant.⁵⁷⁰ Titlestad skriver at daværende journalist for Stavanger Aftenblad, Sven Egil Omdal, som var med og dekket begivenheten, selv fortalte; «jeg husker stemningen: Dette er makten østfra som kommer bort hit for å feire en gammel seier».⁵⁷¹ Han hadde, ifølge Titlestad, «berettet at feiringen i Stavanger var laber og ‘noe puslete’», og at det lokalt ble «klaget over en ‘smålåten’ feiring».⁵⁷²

Tanken om Harald Hårfagre som en vestlandsfiende, kom også til uttrykk i en avisartikkel som fremstilte Harald Hårfagre nærmest som en karikatur. «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner: En kritisk vurdering av Harald Hårfagre som menneske, kriger og kvinnebedårer» ble skrevet av Carl O. Gram Gjesdal under pseudonymet Oli Godonti.⁵⁷³ Der tar han opp, som tittelen tilsier, det man kan kalle kontroversielle sider ved Harald Hårfagre,⁵⁷⁴ særlig i konteksten av jubileet i Rogaland. Gjesdal fremstilte Harald Hårfagre blant annet som en vestlandsfiende, en rundbrenner og en alkoholiker.⁵⁷⁵ Avslutningsvis skriver Gjesdal at om «disse historiske tanker kan synes som malurt-dråper i festens beger, så la dem da synge sammen med gledens vin», og hevder at festen man *kunne* ha feiret var «’Vestlandet splittet av Harald den hårfagre i 872. Samlet av folkeviljen i 1972’».⁵⁷⁶ Gjesdal legger her en demper på den ellers krasse teksten, og ønsker nok fortsatt en fin jubileumsfeiring for alle. Likevel sees et mønster der Harald Hårfagre blir fremstilt i negativt lys, særlig for Vestlandet.

«Han er jo nærmest blitt en nasjonal helgen etter hvert, til tross for at han var litt av en grobian, – en reisende i drap og voldtekt, så og si», står det i artikkelen «Med tresko i gammel-kongens fotspor: Merkelig at Harald Hårfagre fant fram».⁵⁷⁷ Også her fremstilles Harald Hårfagre som en karikatur. I tillegg kommer det kritikk mot ufremkommeligheten til Ytraberget, noe som faktisk har vært en kritikk også i nyere tid (særlig i henhold til mangel på informasjonsskilt

⁵⁶⁹ Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner.»; «Rogaland i sentrum både i 872 og i dag.»

⁵⁷⁰ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

⁵⁷¹ Titlestad, *Sagasyn*, 124-125.

⁵⁷² Titlestad, *Sagasyn*, 124.

⁵⁷³ Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner.»

⁵⁷⁴ Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner.»

⁵⁷⁵ Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner.»

⁵⁷⁶ Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner.»

⁵⁷⁷ «Med tresko i gammel-kongens fotspor.»

langs Hafrsfjord).⁵⁷⁸ Til slutt kan kanskje den mest dyptgående kritikken være Odd Børretzens artikkel «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?».⁵⁷⁹ Børretzen mener at «Harald Hårfagre har vært død og maktesløs som humor lenge og i hvert fall fra i begynnelsen av 1960-årene», ettersom «ingen, eller i hvert fall få, tar Harald Hårfagre alvorlig lenger».⁵⁸⁰ De Børretzen omtaler som «blå-dress-kledte herrer» som dominerte talerstolene og snakket om Harald Hårfagre og andre helter, om himmelen, om Norges rikssamling og mennene på Eidsvoll, var nå blitt pensjonerte.⁵⁸¹ Ifølge Børretzen, ble Harald Hårfagre og andre nå omtalt som det de var: noe sjarmerende, men brutale, maktsyke pøbler som slo ihjel og satte barn på fremmede mennesker, og som ved en tilfeldighet vant slaget i Hafrsfjord.⁵⁸² Han kunne derfor ikke møte anmodningen om å skrive en humoristisk tekst om Harald Hårfagre.⁵⁸³ Artikler om Harald Hårfagre var Børretzen for, men han mente de burde skrives med fotnoter,⁵⁸⁴ og impliserte at Harald Hårfagre kun var aktuell i forskningssammenheng.

Børretzen antyder at det etter 1960-tallet kom et skifte i det kulturelle minnet knyttet til Harald Hårfagre, der få tok han alvorlig på den måten nasjonalromantikere hadde i hundreåret fram til 1960. Bøe og Knutsen argumenterte for at vikingen i etterkrigstiden hadde blitt redusert til en klovn eller komisk figur, mye som resultat av nazistenes og NS' kompromittering av vikingen.⁵⁸⁵ Dette ser man tydelig igjen i eksemplene over, og flere av artiklene er komplimentert med karikaturtegninger eller komiske tegninger av Harald Hårfagre.⁵⁸⁶ Som Børretzen impliserer med at de «blå-dress-kledte herrene» hadde pensjonert seg,⁵⁸⁷ hadde nasjonalromantikken og nasjonalismen i 1972 stagnert. Likevel, er det gjennom kapitlet redegjort for at både Harald Hårfagre og historien rundt rikssamlingen ved Hafrsfjord i 1972 av mange ble tatt alvorlig. Også de som kunne antyde Harald Hårfagre som en vestlandsfiende i sin tid, tok historien alvorlig, deriblant Solas ordfører.⁵⁸⁸ Børretzen skrev at Harald Hårfagre «nærmest tilfeldig og bevisstløst» vant slaget i Hafrsfjord og samlet Norge til et rike.⁵⁸⁹ Dette

⁵⁷⁸ «Med tresko i gammel-kongens fotspor.»; Aano og Knutsen, «Krangel om hvor Norge ble født – Hafrsfjord eller Stiklestad?»

⁵⁷⁹ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸⁰ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸¹ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸² Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸³ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸⁴ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸⁵ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

⁵⁸⁶ Gjesdal, «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner.»; Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸⁷ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

⁵⁸⁸ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

⁵⁸⁹ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?»

kan ha vært en utbredt tanke, ettersom Hauge besvarte denne antakelsen i sitt dikt, der «Harald Hårfagre» fastslo at det aldri var tilfeldig at nye tanker brøyt nye veier og at et folk aldri våknet villedet, og kunne se seg i fortidens og framtidens speil og vite med ett hvem de var.⁵⁹⁰

3.13. Avsluttende momenter: Det kulturelle minnet videreutvikles

Som en sentral del av hovedfortellingen i 1100-årsjubileet, var det for Sola og Stavanger viktig å markere koblingen historien hadde til Hafrsfjord. Det ble lagt vekt på å forsvare sannsynligheten for at Ytraberget måtte være det eneste stedet man med noen lunde sikkerhet kunne si hadde spilt en rolle for slaget i Hafrsfjord, ettersom Kjøtve den rike skulle ha tatt tilflukt der. Denne antakelsen var dog basert på en oversettelsesfeil av sagaene. Yngvar Nielsen argumenterte også tidlig på 1900-tallet mot Ytraberget som det sikre stedet for Kjøtves tilflukt, men for Sola var denne utbredte overbevisningen viktig for å sette sin kommune i søkelys, og det ble et viktig element å forsvare denne sannsynligheten i hovedfortellingen på Ytraberget. Men en undertone av beskjedenhet preget også rogalendingene, noe som ble uttrykt i talen til ordfører Ueland både i innhold og toneleie; rogalendingene var taperne, men tapet var de nå kommet over.

Hovedfortellingen var mindre monologisk enn tusenårsfesten. Museumsutstillingen og den restaurerte Jernaldergården på Ullanhaug formidlet hverdagslivet til vikinger og rogalendinger både før og under vikingtiden, noe som bidrog til å videreutvikle det kulturelle minnet knyttet til slaget i Hafrsfjord. I talen til Kong Olav V med Haraldshaugen, ble det internasjonale perspektivet også tydelig, og han la en demper på nasjonal selvhevdelse ved å konstatere at rikssamlingsideen verken var ny eller norsk. I tillegg er det få tegn til direkte fortielse innenfor det kulturelle minnet under jubileet, noe som ble tydelig blant kritiske røster i avisartikler som gjorde narr av Harald Hårfagre, påpekte hans negative sider og hevdet at han ikke lengre var relevant for noe annet enn forskning. Disse karikaturene på trykk, tyder på at det var rom for og aksept for å motstille seg hovedfortellingen. Men hovedfortellingen synes i stor grad likevel å være preget av den tradisjonelle monologiske minnepolitikken, da høytideligheten blant annet ble markert med nasjonalromantiske sanger.⁵⁹¹ Nasjonalsangen ble spilt ved flere anledninger i

⁵⁹⁰ Hauge, «Hafrsfjord.»

⁵⁹¹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 19-21.

løpet av dagen,⁵⁹² og opplesningen av Alfred Hauges dikt, «Hafrsfjord», tydeliggjorde mytens viktige rolle for samfunnet.

Noe som tydeliggjør en dissonans i hovedfortellingen, er hvordan Ytraberget ble forsvart med slik kraft, mens årstallet 872 ble nedtonet til «det tradisjonelle årstall».⁵⁹³ Sagaene hadde mistet mye av sin tillitt, og derfor er det underlig at den eneste kilden som kan antyde at Ytraberget var sentralt, var Harald Hårfagres saga, der også en oversettelsesfeil var grunnlaget for denne antydningen. Dette viser i stor grad hvordan historien vrir for å passe inn i et narrativ, og minnekonstruksjonen hadde fortsatt monologisk karakter i 1972.

⁵⁹² Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 19-21.

⁵⁹³ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 126.

Kapittel 4: 1150-årsjubileet (2022)

I 2017 tok Christian Anton Smedshaug og Torgrim Titlestad initiativ for et 1150-årsjubileum for slaget i Hafrsfjord og rikssamlingen i 872.⁵⁹⁴ De mente det var i det snaueste laget å kun markere denne viktige begivenheten for Norges historie hvert hundrede år.⁵⁹⁵ Før dette, i 1983, hadde Stavanger fått et markant tillegg i det kulturelle minnet for slaget i Hafrsfjord: monumentet «Sverd i fjell».⁵⁹⁶ For kontekstualisering, vil kapitlet først, i korte trekk, ta for seg oppføringen av dette monumentet, og hvilken betydning det fikk for Stavanger. Deretter analyserer kapitlet tidlig initiativ og planleggingen for 1150-årsjubileet, med utgangspunkt i seminarer som ble holdt fra 2017 til 2022. Analysen er opptatt av å forstå hvorfor det nå var ønskelig å skulle jubilere med 50-års intervall, og hvorfor man mente det var viktig å markere denne historien i 2022. Kapitlet vil også gjøre rede for programmet, som strakk seg over elleve dager.⁵⁹⁷ Deretter, vil kapitlet analysere regjeringens rolle, og hvordan kritiske røster reiste seg mot regjeringens inaktivitet og mangel på engasjement, i kontrast til regjeringens støtte til det planlagte «Nasjonaljubileet 2030 – Norge i tusen år», 1000-årsjubileet for slaget på Stiklestad.⁵⁹⁸ Med utgangspunkt i begrepet dialogisk tilnærming, analyserer kapitlet hvordan det kulturelle minnet gjennom 1150-årsjubileet ble videreutviklet. Det var planlagt at to bautasteiner skulle stå som varig minne etter jubileet, én nord og én sør i fylket. Bare i sørfylket ble bautasteinen oppført, og kapitlet vil analysere denne bautasteinen, oppføringen av den og situasjonen i nordfylket. Før kapitlet avsluttes, vil også kvinne- og fredsskipet Emblas fredsmarkering kort drøftes.

4.1. Sverd i Fjell: Markant tillegg til det kulturelle minnet

Et av de mest kjente og populære monumentene i Rogaland er «Sverd i fjell» i Møllebukta ved Hafrsfjord.⁵⁹⁹ Monumentet består av tre store sverd plantet i et svaberg, og ble laget av billedhoggeren Fritz Røed.⁶⁰⁰ Materialet er av bronse, og sverdene er utformet etter tre ulike typer vikingsverd som har vært relativt vanlige i arkeologiske funn over hele landet.⁶⁰¹ Sverdene

⁵⁹⁴ «Seminarer 'Norge 1150 år' Del 1: Anton Smedshaug: Norge 872-2022,» video, 00:22:25, Hentet 28. april 2024 fra <https://vimeo.com/244336046>, 00:08-00:25.

⁵⁹⁵ «Seminarer 'Norge 1150 år' Del 1,» 10:00-10:12.

⁵⁹⁶ «Sverd i fjell,» Hentet 17. april 2024 fra <https://stavanger.nkdb.no/objekt/180000/Sverd+i+fjell>.

⁵⁹⁷ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁵⁹⁸ «Nasjonaljubileet 2030 – NORGE I TUSEN ÅR?,» Hentet 6. mai 2024 fra <https://norgeitusenaaar.no/>.

⁵⁹⁹ Tor Pedersen, «Sverd i fjell samler folket,» *Stavanger Aftenblad*, 24. juni 2005.

⁶⁰⁰ «Sverd i fjell.»

⁶⁰¹ «Sverd i fjell.»

er opptil 9,2 meter høye, der det høyeste skal representere den seirende kongen, Harald Hårfagre, mens de to andre skal representere de tapende småkongene.⁶⁰² Det høyeste sverdet er også utformet med noe som kan minne om en krone på toppen, det vil si på enden av skaftet.⁶⁰³ Dette tydeliggjør symbolikken knyttet til Harald Hårfagre som den seirende kongen.

Monumentet ble avduket i 1983, 1111 år etter rikssamlingens tradisjonelle årstall, av kong Olav V.⁶⁰⁴ Monumentet står som et fredssymbol, ettersom sverdene er plantet godt i bakken, aldri for å brukes mer igjen.⁶⁰⁵ Ifølge Titlestad, hadde mange turister og tilreisende undret seg over hvor slaget hadde stått, og de mente derfor i Stavanger at de måtte ha en synlig markering av stedet.⁶⁰⁶ Dette gir inntrykk av at bautasteinen som ble satt opp på Ytraberget i 1972 ikke har vært tilstrekkelig som fysisk markering av slagstedet. Men Sverd i fjell ble raskt et lokalt ikon, og har, på samme måte som Haraldshaugen ble for Haugesund, blitt en viktig del av Stavangers identitet og merkevarebygging.

4.2. Initiativ og planlegging: 50 års-intervall og forståelsen av Norges opprinnelse

Et av de første store initiativene til 1150-årsjubileum for slaget i Hafsrfsjord og rikssamlingen var seminaret «Norge 1150 år, 872-2022» 22. november 2017 i Litteraturhuset i Oslo.⁶⁰⁷ Torgrim Titlestad og Christian Anton Smedshaug stod i spissen for dette seminaret, og var opptatt allerede i 2017 av å påbegynne prosessen mot jubileet i 2022.⁶⁰⁸ Smedshaug presiserte viktigheten av å starte planleggingen tidlig, og viste til Stiklestads nettside der «Nasjonalt jubileet 2030» ble påbegynt allerede i 2011, altså 19 år før jubileet skal avholdes.⁶⁰⁹ Seminaret inneholdt en rekke temaer knyttet til jubileet, derav alt i fra historiske, politiske, økonomiske og kulturelle innfallsvinkler og temaer.⁶¹⁰ Smedshaug og Titlestad åpnet seminaret som de presiserte også måtte forstås som et initiativ til 1150-årsjubileet.⁶¹¹ Titlestad fortalte at

⁶⁰² «Sverd i fjell.»

⁶⁰³ «Sverd i fjell.»

⁶⁰⁴ «Sverd i fjell.»

⁶⁰⁵ «Sverd i fjell.»

⁶⁰⁶ Titlestad, *Sagasyn*, 125.

⁶⁰⁷ «SEMINARET 'NORGE 1150 ÅR, 872-2022' LITTERATURHUSET, OSLO 22. NOV 2017.»

⁶⁰⁸ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1.»

⁶⁰⁹ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 21:15-21:40.

⁶¹⁰ «SEMINARET 'NORGE 1150 ÅR, 872-2022' LITTERATURHUSET, OSLO 22. NOV 2017.»

⁶¹¹ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 00:08-00:25.

han trodde mange i Norge ville ha et visst behov for å få en avklaring på dette området.⁶¹² Han mente at mens nordmenn lever i et høyt utviklet teknologisk samfunn med en utviklet økonomi, holder de likevel på å bli underutviklet i sin historiekunnskap om ting som har skjedd før 1905.⁶¹³ Titlestad og Smedshaug uttrykker deretter viktigheten av at *hele* den norske historien blir presentert i en helhet, og at de gjerne ønsker å begynne med røttene, altså med slaget i Hafrsfjord.⁶¹⁴

Smedshaug ser på forholdet mellom slaget i Hafrsfjord i 872 (som startet rikssamlingen), slaget på Stiklestad i 1030 (som fullførte rikssamlingen og kristningen) og grunnloven i 1814 som en naturlig «treenighet» eller «trekant» i norsk historie.⁶¹⁵ Historien, tradisjonen og bevisstheten om en egen stat som 872 og 1030 hadde stått for, muliggjorde gjennomførelsen av 1814 på Eidsvoll i senere tid, ifølge Smedshaug.⁶¹⁶ Han så på 872 som «Nordsjøveldets symbol», 1030 som «landmaktens symbol» og 1814 som «statens symbol».⁶¹⁷ Senere presiserte Smedshaug at (i alle fall) de tre siste jubileene for 1814 ble feiret med 25 års mellomrom.⁶¹⁸ Om Hafrsfjordslagets sentrale posisjon for rikssamlingshistorien skulle forstås, argumenterte Smedshaug for at det måtte markeres hvert 50. år, ettersom «hvert hundrede år blir i det snaueste laget for mange av oss, altså det får vi ikke med oss».⁶¹⁹ Smedshaug fremhever her minnepraksisen med jubileer sin funksjon og påvirkningskraft, og bekrefter med dette et ønske om at alle norske generasjoner burde ha et forhold til det kulturelle minnet knyttet til slaget i Hafrsfjord.

I seminaret, ble blant annet 100-årsjubileet for unionsoppløsningen i 1905 (2005) og 200-årsjubileet for grunnloven i 1814 (2014) kritisert av professor Øystein Rian for å operere med en grunn forståelse av norgeshistorien, og at de lange historiske linjene var fraværende i disse jubileene.⁶²⁰ Rian argumenterte for at statsteoretikere og akademiske alfahanner har gitt prestisje til oppfatningen av Norge som en ung nasjon, oppstått av en fillehaug i 1814, og mener de ikke har heftet seg på nøyaktig historisk forskning på eldre historie.⁶²¹ Dette har ifølge Rian

⁶¹² «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 01:25-01:32.

⁶¹³ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 01:30-01:45.

⁶¹⁴ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 01:45-02:02.

⁶¹⁵ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 08:40-09:15.

⁶¹⁶ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 08:40-09:15.

⁶¹⁷ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 08:40-10:10.

⁶¹⁸ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 10:00-10:12.

⁶¹⁹ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 1,» 10:15-10:30.

⁶²⁰ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 4: Øystein Rian: Forståelsen av Norge i unionstiden med Danmark,» video, 00:29:19, Hentet 28. april 2024 fra <https://vimeo.com/244358082>, 02:40-03:06.

⁶²¹ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 4,» 00:55-01:28.

vært kritisert av eldre tidshistorikere i mange andre land.⁶²² Rian argumenterer videre for at kunnskapen om landets eldre politiske historie i flere andre land har motvirket påstandene om den moderne konstruksjonen av nasjonen, mens det i Norge har vært tyngre å få gehør for at mennesker hadde en klar bevissthet om Norge og det norske i mange hundre år før 1814.⁶²³ Til dette svarer han;

Hvis nordmennene før 1814 ikke hadde en bevissthet om Norge og det norske, innebærer det at de i den forrige selvstendighetstiden styrte et rike og en kirkeprovins uten at de hadde noen tanker om, eller følelse for det. Kildene fra middelalderen viser tydelig at det hadde de, selvsagt vil jeg tilføye, for det motsatte ville ha vært en abnormitet. De var like intelligente som oss. Det er kanskje ikke så imponerende? Men vi har da tanker om og følelser for det samfunnet vi lever i.⁶²⁴

Etter dette gikk Rian grundig til verks om unionstiden med Danmark.⁶²⁵ Hans argumentasjon kan oppleves noe krass, men flere av poengene hans er overbevisende. Det er umulig for et folk å styre over et større område enn det Norge er avgrenset til i dag, uten å ha en formening om Norge som nasjon og hva dette innebærer. Rians argumentasjon antyder også en antakelse av fortielse innenfor det kulturelle minnet knyttet til Norges opprinnelse. Han nevner at de som har opponert seg det han kaller «norske nasjonsfornekteres» forståelse av Norge som en ung nasjon, har blitt stemplet som gammeldagse og mistenkeliggjort som nasjonalistiske.⁶²⁶ Kort sagt, fremstår det slik at Rian mener en akademisk elite har prøvd å fortie forsøk på å koble Norge som nasjon og tanker om det norske helt tilbake til rikssamlingen i 872. Han impliserer derfor viktigheten av å markere denne historien, også i 2022.

Seminaret i 2017 ble fulgt opp av seminaret «Norge: rike – stat – lovsamfunn» på Universitetet i Bergen 7. november 2018,⁶²⁷ deretter av seminaret «Hafersfjord og rikssamlingen i Norge 872-2022» på Stavanger Arkeologiske Museum 6. april 2019,⁶²⁸ og til slutt jubileumsseminaret

⁶²² «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 4,» 01:28-01:33.

⁶²³ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 4,» 01:54-02:19.

⁶²⁴ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 4,» 04:20-05:05.

⁶²⁵ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 4,» 05:05-29:19.

⁶²⁶ «Seminaret 'Norge 1150 år' Del 4,» 01:44-01:54.

⁶²⁷ «SEMINARET NORGE: RIKE – STAT – LOVSAMFUNN UNIVERSITETET I BERGEN 7. NOV 2018.»

⁶²⁸ «SEMINARET HAFRSFJORD & RIKSSAMLINGEN I NORGE 872-2022 STAVANGER ARKEOLOGISKE MUSEUM 6. APRIL 2019.»

«Jubileum 2022 – Rikssamlingen 1150 år (872 – 2022)» i Gamle Logen i Oslo 7. juni 2022.⁶²⁹ Mange av de samme temaene som ble tatt opp i seminaret i 2017 ble også presentert og diskutert i disse seminarene. Direktør i «Eidsvoll 1814», Bård Frydenlund, talte i seminaret i Bergen i 2018 til en sal fylt med mennesker «i sin beste alder», der han blant annet delte noen erfaringer fra 200-årsjubileet for grunnloven i 2014.⁶³⁰ Han presiserte at det er viktig å ha et klart budskap og en klar tanke om hvilket publikum dette skulle rettes til.⁶³¹ Om man skal nå en bred masse på en konstruktiv måte, presiserte han hvor viktig det var å formulere et godt budskap som er engasjerende, og som skaper undring og læring blant den yngre befolkningen.⁶³² For å få til dette, mente Frydenlund at skolen måtte stå sentralt.⁶³³ Dette rådet fulgte jubileet, og som kapitlet kommer tilbake til, hadde Rikssamlingsjubileet en rekke aktiviteter og oppgaver rettet til skolen.⁶³⁴

Professor Bernt Ø. Thorvaldsen snakket om hvordan utdanningsdirektoratet tydelig nedprioriterte norrønt i den nye læreplanen for norskfaget.⁶³⁵ «Siden utdanningsdirektoratet så og si er demokratiets forlengede arm, så betyr vel dette at for storsamfunnet er det norrøne og sagalitteraturen såpass uviktig og såpass irrelevant, at vi ikke behøver noe formidling av kunnskaper til befolkningen generelt», fortalte Thorvaldsen.⁶³⁶ Frydenlund sa seg enig med Thorvaldsen, men drog fram at det også ovenfor den nye læreplanen i samfunnsfag var viktig å bevare elementer.⁶³⁷ Frydenlund framhevdde hvordan historiekomponenten nå «mer eller mindre fases ut, eller i hvert fall blir satt under tydelig press», og at historikere uavhengig av ekspertise på ny eller eldre historie måtte stå sammen i denne debatten.⁶³⁸

⁶²⁹ «JUBILEUM 2022 - RIKSSAMLINGEN 1150 ÅR (872 - 2022) Jubileumsseminar i Gamle Logen, Oslo 7. juni 2022.»

⁶³⁰ «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN: Bård Frydenlund, direktør for Eidsvoll 1814,» video, 00:32:49, Hentet 4. mai 2024 fra <https://vimeo.com/300212025>, 30:19-31:07.

⁶³¹ «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN,» 30:19-31:07.

⁶³² «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN,» 30:19-31:07.

⁶³³ «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN,» 30:55-31:15.

⁶³⁴ «Aktiviteter og oppgaver.»

⁶³⁵ «DEL7: SAGAENES RELEVANS FOR SAMFUNNET I DAG: Bernt Ø. Thorvaldsen, Universitetet i Sørøst-Norge,» video, 00:20:21, Hentet 4. mai 2024 fra <https://vimeo.com/300206550>, 01:05-01:19.

⁶³⁶ «DEL7: SAGAENES RELEVANS FOR SAMFUNNET I DAG,» 02:05-02:24.

⁶³⁷ «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN,» 30:55-31:38.

⁶³⁸ «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN,» 31:20-31:38.

Seminarene antyder at betydningen av slaget i Hafrsfjord har blitt undervurdert til fordel for ideen om Norge som en ung nasjon, konstituert i 1814. Sett i sammenheng med Norges kulturelle minne, antyder dette at nyere hendelser, som 1814 og 1905, har befestet sin posisjon og betydning for Norges kulturelle minnet i større grad enn eldre historie. Engasjementet i disse seminarene har dog vist et markant ønske om å løfte slaget i Hafrsfjords sentrale betydning for rikssamlingen opp i lyset igjen. Men til tross for dette initiativet, ble ikke en prosjektleder for 1150-årsjubileet fastsatt før i februar 2021.⁶³⁹ Da ble det opprettet en politisk styringsgruppe med ett medlem og én vararepresentant hver for Rogaland fylkeskommune og kommunene Haugesund, Karmøy, Sola og Stavanger.⁶⁴⁰ En administrativ arbeidsgruppe ble også opprettet som skulle ha ansvar for å «fungere som faglig og administrativ støtte for prosjektleder», «gi råd og bidra til kvalitetssikring» og «være bindeledd og koordinere opp mot sine lokale nettverk».⁶⁴¹ Denne arbeidsgruppen hadde tolv medlemmer, der Stavanger og Haugesund hadde én representant hver, Sola med to, Karmøy med tre og Rogaland fylkeskommune med fem, inkludert prosjektleder Trond Ole Paulsen.⁶⁴² Både den politiske styringsgruppen og den administrative arbeidsgruppen hadde månedlige møter fram til jubileumsfeiringen.⁶⁴³

4.3. Programmet: Elleve dager med aktiviteter fra Haugesund til Hafrsfjord

Gjennom den politiske prosessen var det lagt store forventninger til jubileet, og 20 millioner kroner var utgangspunktet for den økonomiske rammen til jubileet slik det kommer fram i forprosjektnotatet fra juni 2019.⁶⁴⁴ Men den økonomiske rammen på 20 millioner kroner ble aldri realisert, og det nye utgangspunktet ble 5,5 millioner kroner, der 1 million ble bevilget av hver av de fire arrangørkommunene, mens Rogaland fylkeskommune bevilget 1,5 millioner.⁶⁴⁵ Et stort og tidskrevende arbeid ble satt i gang for å skaffe sponsorer og midler nok til å kunne leve opp til begrepet *Rikssamlingsjubileum*.⁶⁴⁶ Dette resulterte i rett i underkant av 1,76 millioner kroner i private midler, og tjenester til en verdi av en halv million kroner.⁶⁴⁷ Inntekter

⁶³⁹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴⁰ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴¹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴² *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴³ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴⁴ *Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland*, 39-40.; *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴⁵ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴⁶ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴⁷ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

på billettsalg ble estimert til å komme på omtrent 1,4 millioner kroner.⁶⁴⁸ Det ble solgt over 15 000 billetter til arrangementer i perioden, og flere hundre deltok på gratisarrangementer.⁶⁴⁹ Den endelige økonomiske rammen kom til slutt på 10 millioner kroner, noe jubileet overholdt.⁶⁵⁰

Jubileet fikk navnet «Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022», og strakk seg over elleve dager fra Haugesund i nord til Sola i sør.⁶⁵¹ Et framtrødende element i hovedmarkeringen var ferden ti vikingskip tok for seg, fra Haugesund via Avaldsnes, Kopervik og Utstein før de endte opp i Hafrsfjord.⁶⁵² Flere av vikingskipene var replikaer eller kopier av ekte vikingskip. Vikingskipene var: kopi av Gokstadskipet, Gaia (Sandefjord); kopi av Klåstadskipet, Saga Farmann (Tønsberg); kopi av Skuldelev 5, Helge Ask (Roskilde); Tyra og Gyda (Sandnes), begge kopier av Skuldelev 6; Haakon Haakonsen (Bergen); Tyra (Øystese); Freds- og kvinneskipet Embla (Vartdal); Bygstadskipet (Dalsfjorden); og Tylft (Halsnøy).⁶⁵³ Disse vikingskipene spilte en viktig rolle for flere av arrangementene langs ruten.⁶⁵⁴ Jubileumsfeiringen ble bygget rundt to allerede eksisterende årlige vikingfestivaler, henholdsvis på Avaldsnes og i Møllebukta, som tradisjonelt ble avholdt to påfølgende helger i juni.⁶⁵⁵ To hovedmarkeringer fant sted, «Hovedmarkering Nordvegen» 11. og 12. juni i Nordfylket, og «Hovedmarkering i Hafrsfjord» 18. og 19. juni i Sørfylket.⁶⁵⁶ I begge hovedmarkeringene ble publikum invitert til å delta på opplevelsesløyper.⁶⁵⁷

Programmet startet 9. juni med åpningsarrangement ved Quality Hotel Maritim på Avaldsnes, med åpningstale av ordfører i Haugesund, Arne-Christian Mohn, og ordfører i Karmøy, Jarle Nilsen, og med musikk fra musikkorpset Heimdal.⁶⁵⁸ 10. juni gikk vikingskipskonvoien fra Haugesund til Avaldsnes.⁶⁵⁹ 11. og 12. juni var «Hovedmarkering Nordvegen»,⁶⁶⁰ som var opplevelsesløype mellom Haugesund og Avaldsnes.⁶⁶¹ I denne løypen var vikingfestivalen på

⁶⁴⁸ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 5.

⁶⁴⁹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁶⁵⁰ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁶⁵¹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁶⁵² *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁶⁵³ «Pressemelding 12. mai 2022,» Hentet 29. april 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-presse/>.

⁶⁵⁴ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁶⁵⁵ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁶⁵⁶ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁵⁷ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁶⁵⁸ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁵⁹ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁶⁰ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁶¹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 6.

Avaldsnes én av opplevelsene, men det opplyses i sluttrapporten om at det var lite utenom vikingfestivalen som vakte interesse, og av 4772 solgte billetter, var bare 949 solgt til opplevelsesløypen som inkluderte vikingfestivalen, skytteltransport (guidet båttur og busstur)⁶⁶² og kulturvandring i Haugesund.⁶⁶³ Ettersom billettsalget for opplevelsesløypen ble betydelig lavere enn antatt, ble transporttilbudet redusert, noe som skapte forvirring for publikum.⁶⁶⁴ Samtidig opplyser sluttrapporten om generell dårlig informasjonsflyt, og Haugesund slet med å rekruttere frivillige til å bistå arrangementet.⁶⁶⁵ Parallelt med jubileets arrangementer, var vikingfestivalen på Avaldsnes åpen 10., 11. og 12. juni.⁶⁶⁶ 13. juni var det spørretime ved Haugesund Folkebibliotek, og en ny museumsutstilling på Nordvegen historiesenter ble åpnet.⁶⁶⁷ 14. juni kom vikingskipene til Kopervik, og det var blant annet bokbad for barn og voksne.⁶⁶⁸ Samme ettermiddag avholdt kvinneskipet Embla sin fredsmarkering i Avaldsnes for omtrent 20 deltakere.⁶⁶⁹

15. juni kom vikingskipene til Utstein, der musikk med Klang av Oldtid og Valen Vokalensemble ble spilt, miniforedrag ble holdt, klosteret var åpent og man kunne gå pilegrimsvandring med biskop Anne Lise Ådnøy.⁶⁷⁰ Bare 200 mennesker kom til Utstein denne dagen.⁶⁷¹ Kvinneskipet Embla fortsatte rett til Sømmevågen, der de holdt sin fredsmarkering.⁶⁷² 16. juni kom vikingskipene til Hafrsfjord.⁶⁷³ Etter planen, skulle alle skipene vente ved Hafrsfjord bru, slik at de kunne seile inn i fjorden samtidig, og dermed skape et sterkt inntrykk.⁶⁷⁴ Dette ble ikke realisert, og vikingskipene gjorde som det passet dem.⁶⁷⁵

17. juni åpnet vikingfestivalen «Hafrsfjordkaupangen» i Sømmevågen for alle, som var åpen til 19. juni.⁶⁷⁶ Fylkesordfører Marianne Chesak, varaordfører i Stavanger, Dag Mossige, og ordfører i Sola, Tom Henning Slethei, holdt taler.⁶⁷⁷ 18. og 19. juni var hovedmarkeringen i

⁶⁶² «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁶³ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 6.

⁶⁶⁴ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁶⁶⁵ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 6-7.

⁶⁶⁶ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁶⁷ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁶⁸ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁶⁹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁶⁷⁰ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁷¹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁶⁷² *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁶⁷³ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁶⁷⁴ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁶⁷⁵ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁶⁷⁶ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁷⁷ «Aktiviteter i jubileumsåret.»; *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

Hafrsfjord, med en opplevelsesrundtur med guidet båter mellom Møllebukta, Sømmevågen og Ytraberget.⁶⁷⁸ På grunn av værforhold, ble transporttilbudet noe redusert, men ettersom billettsalget for arrangementet ikke var utsolgt, ble konsekvensen ikke noe mer enn litt kø.⁶⁷⁹ Begge opplevelsesløypene hadde en rekke kulturelle og historiske innslag.⁶⁸⁰ Musikk, dans, teater, kunst, historieformidling og aktiviteter var noe av det man kunne oppleve i løypene.⁶⁸¹ I Hafrsfjord forløp «Aktivitene på de ulike områdene [...] problemfritt og må sies å være svært vellykket, med mange fornøyde publikummere», opplyser sluttrapporten.⁶⁸²

4.4. Det kulturelle minnets makt: Regjeringen velger Stiklestad over Hafrsfjord

Foruten tildelingen av 1 million kroner fra Kulturdepartementet, «var det lite som bidro til å løfte arrangementet fra å være et lokalt Rogalandsjubileum», står det i sluttrapporten for jubileet.⁶⁸³ Det ble dermed vanskelig å danne nasjonal begeistring for jubileet, og komiteene mislyktes i å få kongefamilien eller representanter fra regjeringen til å delta.⁶⁸⁴ Samtidig uteble de landsdekkende mediene.⁶⁸⁵

Flere har i ettertid stilt seg kritiske til mangelen på offentlig finansiering og oppmøte, deriblant Mímir Kristjánsson og Per Inge Ruud.⁶⁸⁶ Denne kritikken fikk særlig grobunn i kontrasten til regjeringens innstilling til 1000-årsjubileet for slaget ved Stiklestad, «Nasjonaljubileet 2030 – Norge i tusen år», som skal avholdes i 2030.⁶⁸⁷ Som forberedelse, har Nasjonaljubileet på Stiklestad i 2030 oppfordret til årlige jubileer rundt om i landet, som en slags oppladning eller stafett til det store *Nasjonaljubileet*.⁶⁸⁸ Rikssamlingsjubileet i 2022 ønsket *ikke* å være med som et ledd i oppbygningen til Nasjonaljubileet i 2030.⁶⁸⁹ Dette valget er forståelig i sammenheng

⁶⁷⁸ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁶⁷⁹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 8.

⁶⁸⁰ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 8.

⁶⁸¹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 8.

⁶⁸² *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 8.

⁶⁸³ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 12.

⁶⁸⁴ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 12.

⁶⁸⁵ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 12.

⁶⁸⁶ Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»; Ruud, «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor.»

⁶⁸⁷ *Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland*, 44.; Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

⁶⁸⁸ *Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland*, 23.; Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

⁶⁸⁹ Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

med at initiativtakerne nettopp ønsket å løfte Hafrsfjords sentrale betydning for rikssamlingen opp i lyset igjen. Denne selvekskluderingen kan likevel ha ødelagt for offentlig støtte og oppmøte. Men om de hadde valgt å bli en del av en rekke mindre jubileum, hadde mye av selve idegrunnlaget for markeringen forfalt. Det er lite trolig at jubileet ville fått større nasjonalt status av å innlemmes som et enkelt ledd i oppbygning til *Nasjonaljubileet* på Stiklestad i 2030, og at historien fra 872 og 1030 kunne blitt sidestilt i Norges rikssamlingshistorie og kulturelle minne. Frustrasjonen flere åpenlyst har formidlet, kan i denne konteksten forstås.

Det beviser også både funksjonen og makten til det kulturelle minnet. Stiklestad har vært mye flinkere enn Hafrsfjord på å forvalte minnet om slaget, og dets betydning for norsk historie.⁶⁹⁰ Flere impliserer at dette kan ha formet et forvrengt bilde av Norges dåpsattest, deriblant Titlestad og Mímir Kristjánsson.⁶⁹¹ Titlestad skriver at om man skal sammenligne forskningen på det han kaller Stiklestad-mytologien og Hafrsfjord-mytologien, «må man ta hatten av for det som til nå er lagt på bordet av skrifter bare ved Stiklestad nasjonale kultursenter», mens litteraturen på feltet i Rogaland er «minimal».⁶⁹² «Stiklestad har forstått å nyttiggjøre seg sin rikshistoriske rolle, gjennom et veletablert nasjonalt kultursenter, samt en årlig festival omkring det snart 60 år gamle Olavs-spelet», skriver Titlestad.⁶⁹³ Den aktive rollen slaget på Stiklestad har spilt i det kulturelle minnet gjennom denne nyttiggjørelsen, kan ha resultert i at dette slaget har blitt oppfattet som mer sentralt for den norske rikssamlingshistorien enn slaget i Hafrsfjord, og i større grad blitt en del av den kulturelle kanonen.

Stortingsrepresentant Mímir Kristjánsson mener slaget i Hafrsfjord står fjellstøtt som den norske rikssamlingen, enn så lenge, men tror at «regjeringen [sic, T. H.] syn på slaget på Stiklestad kan påvirke folks oppfatning av historien over tid».⁶⁹⁴ «Det er noe ugler i mosen her og jeg vet ikke om det er regjeringen som står bak. Det pågår en snik-omskrivning av historien vår», sier han til Stavanger Aftenblad.⁶⁹⁵ Han referer til at staten skal bruke mange titalls millioner offentlige kroner på et «jukse-rikssamlingsjubileum» tusen år etter en konge døde, som ifølge Kristjánsson hadde sin arverett på tronen først og fremst fordi han var etterkommer

⁶⁹⁰ Aano og Knutsen, «Krangel om hvor Norge ble født – Hafrsfjord eller Stiklestad?»; Titlestad, *Sagasyn*, 118.

⁶⁹¹ Titlestad, *Sagasyn*, 118-128.; Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

⁶⁹² Titlestad, *Sagasyn*, 118.

⁶⁹³ Titlestad, *Sagasyn*, 118.

⁶⁹⁴ Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

⁶⁹⁵ Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

etter Harald Hårfagre.⁶⁹⁶ «1030 var verken begynnelsen eller slutten på noe som helst», sier han, og hevder kristningen kom ved kristenretten på Moster på Bømlo i 1024, som forøvrig er innlemmet i jubileumsstaffeten mot 2030.⁶⁹⁷ Per Inge Ruud, som skrev «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972», skrev i november 2022 artikkelen «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor».⁶⁹⁸ Der kritiserer han regjeringen for ikke å bevilge penger før de ble purret på, samt at ingen fra regjeringen møtte opp på jubileet, heller ikke kulturministeren.⁶⁹⁹ «Det hadde vært interessant å få vite hva som var viktigere enn å delta i feiringen av Norges første konge og rikssamling», skriver han, og sier seg enig med Kristjánsson at «Det er noen som er i ferd med å lykkes i å frata Hafrsfjord den betydningen som Snorre tilskriver slaget».⁷⁰⁰

Det er ikke mulig å si at regjeringen aktivt har gått inn for å glemme slaget i Hafrsfjord, eller forsøke å fortie denne historien. Jubileet i 2022 er et klart bevis på at slaget i Hafrsfjord fortsatt spilte en aktiv rolle i det kulturelle minnet. Likevel er det mulig å antyde en form for overseelse, på grensen til passiv glemsel, fra regjeringens side, og de gjorde sitt valg tydelig: slaget på Stiklestad er mer minneverdig enn slaget i Hafrsfjord.

4.5. Historisk inkludering: Jubileets dialogiske tilnærming

Jubileet ble bygget rundt de årlige vikingfestivalene i Avaldsnes og Møllebukta i Hafrsfjord.⁷⁰¹ Det som også kan sies å være hovedattraksjonen gjennomgående i jubileet, var vikingskipene og reisen de foretok seg fra Haugesund til Hafrsfjord.⁷⁰² Skipene hadde en aktiv rolle i jubileet både på sjøen og ved kaiene.⁷⁰³ I Hafrsfjord ble det fremvist «kampshow», der mennesker med klær og våpen fra vikingtiden sloss mot hverandre og lagde et dramatisk show for publikum.⁷⁰⁴ Kampshow avholdes mest for å underholde barn, forteller Trond fra blankvåpengruppen Egdehirden til TV Vest, men det er også en ekte kampsport, som også ble fremvist for publikum.⁷⁰⁵ Gunnar Faeragen fra Gjallarstadir vikinglag forteller til TV Vest om hva de gjør

⁶⁹⁶ Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

⁶⁹⁷ Knutsen og Aano, «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.»

⁶⁹⁸ Ruud, «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor.»

⁶⁹⁹ Ruud, «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor.»

⁷⁰⁰ Ruud, «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor.»

⁷⁰¹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁷⁰² *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁷⁰³ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 4.

⁷⁰⁴ «Blankvåpen,» 01:00-02:00.

⁷⁰⁵ «Blankvåpen,» 02:00-04:00.

på vikingfestivaler.⁷⁰⁶ Faeragen forteller at de driver med hobbyen sin, som er å videreformidle godt håndverk fra vikingtiden, lære av hverandre og kose seg rundt bålet.⁷⁰⁷ Faeragen forteller om miljøet, som er inkluderende og aksepterende.⁷⁰⁸ Han presiserer at de er svært opptatt av autentisitet, og reporteren som går utkledd som en populærkultur-viking, får høre at det ikke er særlig autentisk.⁷⁰⁹ Og det er nettopp denne autentisiteten som skiller de nevnte elementene fra eksempelvis andre kulturelle innslag, som ikke har autentisitet som mål. De nevnte elementene kan gjerne sies å falle inn under «historisk reenactment».

Som historikere forsøker man alltid å skildre fortiden så presist og objektivt som mulig, selv om at dette er en umulig oppgave. Det samme gjelder for de som driver med historisk reenactment, der et av hovedmålene kan være å framstå så autentisk som mulig.⁷¹⁰ Historisk reenactment kan derfor være et alternativ til mer tradisjonell historieformidling, og et friskt pust for både unge og eldre. Det kan dermed også bidra til å nå ut til et bredere publikum. I vikingfestivalene er det i hovedsak hverdagslivet til vikingen som fremstilles, og der var kvinnen svært viktig.⁷¹¹ Dette la også fylkesordfører Marianne Chesak vekt på i åpningen av rikssamlingsjubileet i Hafrsfjord: «Også er det jo litt kjekt å trekke fram at kvinner hadde en ekstremt viktig rolle i vikingtiden, de hadde mye makt på gården».⁷¹² Kvinner som sitter rundt i teltene og driver med håndverk av ulike former er å se over hele området i Møllebukta i TV Vests videoreportasje.⁷¹³

Det blir tydelig at rikssamlingsjubileet i 2022 har en langt mer dialogisk tilnærming i kontrast til 1100-årsjubileet og særlig 1000-årsjubileet. Historien som markeres kan på denne måten sies å bli utvidet utenfor slaget i Hafrsfjord og Harald Hårfagre, og gjennom dette inkludere flere perspektiver på historien. Kvinnene fra vikingtiden blir dermed ikke bare inkludert, men inkorporert som en viktig del av jubileet, noe som kan ha bidratt til større inkludering i det kulturelle minnet knyttet til slaget i Hafrsfjord. Selv om det er mulig at skjoldmøyer (kvinnelige krigere i vikingtiden) kan ha vært med i kamp, var krig og konflikt da som alltid et

⁷⁰⁶ «Livet i leiren,» 00:18-00:38.

⁷⁰⁷ «Livet i leiren,» 00:18-00:38.

⁷⁰⁸ «Livet i leiren,» 00:35-00:58.

⁷⁰⁹ «Livet i leiren,» 01:25-01:55.

⁷¹⁰ Stephen Gapps, «Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history,» *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice* 13, 3 (2009): 397, <https://doi.org/10.1080/13642520903091159>.

⁷¹¹ Veia, «Vikingkvinner.»

⁷¹² «Åpning av Rikssamlingsjubileet,» videoreportasje fra *TV Vest*, 00:06:54, 18. juni 2022, Hentet 25. april 2024 fra <https://tv.app.tvvest.no/video/76202271>, 02:56-03:07.

⁷¹³ «Livet i leiren.»

mannsdominert felt.⁷¹⁴ Gjennom inkluderingen av hverdagslivet i denne formen for historisk reenactment, inkorporeres også kvinnene i det kulturelle minnet knyttet til Hafrsfjord og vikingtiden generelt. Et langsiktig mål for jubileet var å bidra til identitetsbygging.⁷¹⁵ Å forstå vikinghistorien utfra helheten, der kvinnene var like viktige som menn, kan derfor ha vært et viktig grep fra jubileets side for å styrke identitetsbygging, særlig for kvinnelige nordmenn.

Aleida Assmann argumenterer for at Noras *lieux de mémoire* er mer mangfoldige enn politiske myter.⁷¹⁶ Selv om Nora hadde en holistisk og ensartet forståelse av nasjonen, er hans konsept fleksibelt i form av at *lieux de mémoire* sin funksjon er «[...] å gi nasjonen en følelse av sin distinkte identitet, forankre den i symbolsk tid og rom, emosjonelt ladet fellesreferanser og delte kulturelle praksiser».⁷¹⁷ Noras konsept undergår nå, ifølge A. Assmann, et skifte fra monologiske til mer komplekse og dialogiske minnekonstruksjoner, som i større grad fokuserer på ulike etniske erfaringer og miljøer.⁷¹⁸ «Denne åpne og inkluderende tilnærmingen er av spesiell betydning i en tid der nasjonalstater gjennomgår strukturelle endringer og omformer sine minner for å gi plass til erfaringene til migrerende minoriteter», skriver A. Assmann.⁷¹⁹ Dette synes også godt igjen i 1150-årsjubileet. «Hafrsfjord 2022 anbefales å ikke sette for snevre rammer i forhold til geografi, tema og deltakende aktører. Rom for allsidighet og kreativitet øker sjansene for oppmerksomhet, bred deltakelse og større kunnskapsformidling», står det i forprosjektnotatet.⁷²⁰ Jubileet har med dette et eksplisitt mål om å ha en dialogisk tilnærming. Dette blir tydelig blant annet i alle de ulike kulturelle innslagene i opplevelsesløypene og utvidelsen av den historiske rammen for jubileet gjennom historisk reenactement, samt i en utstilling hos Norgegen Vikingsenter, som oppgaven nå vil utforske.

Jubileet hadde et klart mål om å framheve den internasjonale dimensjonen i vikingtiden, som det kom fram i forprosjektnotatet.⁷²¹ Blant annet kom dette til uttrykk i en utstilling ved Norgegen Vikingsenter på Avaldsnes som åpnet 13. juni 2022 i forbindelse med jubileet:

⁷¹⁴ Veia, «Vikingkvinner.»

⁷¹⁵ Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022, 11.

⁷¹⁶ Aleida Assmann, «Dialogic Memory,» 206.

⁷¹⁷ Assmann, «Dialogic Memory,» 205. (Min oversettelse) «[...] to provide the nation with a sense of its distinct identity, rooting it in symbolic time and space, emotionally charged common references and shared cultural practices».

⁷¹⁸ Assmann, «Dialogic Memory,» 205.

⁷¹⁹ Assmann, «Dialogic Memory,» 205-206. (Min oversettelse) «This open and inclusive approach is of special significance at a time when nation states are undergoing a structural change and reconfiguring their memories to make room for the experience of migrant minorities».

⁷²⁰ Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland, 23.

⁷²¹ Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland, 23.

«Sjøkongen Hjør og Dronning Ljufvina».⁷²² I denne utstillingen ble det satt fokus på den siste Avaldsneskongen, Hjør, som var en av de tapende kongene i Hafrsfjordsslaget, og konen hans, Ljufvina.⁷²³ I utstillingen er blant annet figurer av Hjør og Ljufvina oppført.⁷²⁴ Ljufvina har mørk hud, og skiller seg kraftig fra Hjør i utseende.⁷²⁵ Dette er nemlig fordi Ljufvina var en mongolskættet prinsesse fra Sikhirtya-folket, opprinnelig et mongolsk urfolk i Sibir.⁷²⁶ Hjør hadde foretatt den lange reisen fra Avaldsnes nordover langs kysten og helt til Bjarmeland for den mye etterspurte hvalrossen, og der møtte han sin nye kone.⁷²⁷ Giftemålet inngikk i en allianseavtale, der Hjør sikret kontroll over hvalrosshandelen.⁷²⁸ Ljufvina fikk tvillingene Håmund og Geirmund rundt 850, mens Hjør var på reise.⁷²⁹ Guttene ble kalt for heljarskinn:⁷³⁰ «med hud så svart som Hel».⁷³¹ De skal ha blitt omtalt som «'stygge, mørke og storvaksne'».⁷³² Ljufvina skal derfor ha byttet tvillingene med en hvit trellkvinnesønn, men etter tre år skal det ha blitt avslørt at tvillingene egentlig var Hjør sine barn, og de fikk status som kongssønner.⁷³³ Etter Harald Hårfagre hadde tatt makten fra faren, ville ikke Geirmund innordne seg under hans styre, og ble en av de største landnåmsmennene på Island.⁷³⁴

Gjennom denne utstillingen, kobler Norge Vikingsenter dagsaktuell tematikk helt tilbake til 800-tallet. De går heller ikke utenfor historien som markeres, men ser den fra et annet perspektiv. Som A. Assmann presiserer, omformes nå minner i mange tilfeller for å «[...] gi plass til erfaringene til migrerende minoriteter», i samsvar med nasjonalstaters strukturelle endringer.⁷³⁵ Det er påfallende å se hvordan denne utstillingen kan ha bidratt til å videreutvikle eller rekonstruere det kulturelle minnet knyttet til Harald Hårfagre og rikssamlingen i 872. Ved å inkludere temaer som multikulturalisme og rasisme, samt perspektivet fra den tapende siden, bidrar dette til en dialogisk minnekonstruksjon. Denne dialogiske minnekonstruksjonen kan bidra til identitetsutvikling på tvers av opprinnelig etnisitet, og på denne måten bidra til

⁷²² «Aktiviteter i jubileumsåret.»; Vea, «Hjør.»

⁷²³ Vea, «Hjør.»

⁷²⁴ Vea, «Hjør.»

⁷²⁵ Vea, «Hjør.»

⁷²⁶ Vea, «Hjør.»

⁷²⁷ Vea, «Hjør.»

⁷²⁸ Vea, «Hjør.»

⁷²⁹ Vea, «Hjør.»

⁷³⁰ Vea, «Hjør.»

⁷³¹ Bjørn Bandlien, «Geirmund Heljarskinn.» Hentet 26. april 2024 fra https://snl.no/Geirmund_Heljarskinn.

⁷³² Vea, «Hjør.»

⁷³³ Vea, «Hjør.»

⁷³⁴ Bandlien, «Geirmund Heljarskinn.»

⁷³⁵ Assmann, «Dialogic Memory,» 205-206. (Min oversettelse) «[...] make room for the experience of migrant minorities».

inkludering i jubileet. Gjennom fokuset på vikingene som kulturutvekslere og internasjonale handelsmenn, nyanseres bildet på vikingene som brutale plyndrere og krigere. Slik kan den samme historien som nazistene og NS brukte for å propagere «raserenhet»,⁷³⁶ brukes for å vise til at kulturutveksling og multikulturalisme har vært en del av nordmenns historie helt tilbake til før Norge i det hele tatt var samlet, og samtidig en sentral faktor for at samlingen i det hele tatt var mulig. I pressemeldingen presiseres det nemlig at Harald Hårfagre ikke hadde «kommet på at han skulle legge hele Norðvegr under seg, om han ikke stiftet bekjentskap med de engelske kongedømmene».⁷³⁷

Vikingene som kulturutvekslere var et gjennomgående tema for 1150-årsjubileet. I pressemeldingen til Rikssamlingsjubileet 12. mai kommer dette fokuset fram.⁷³⁸ Der fokuseres det på hvor viktig skipsbyggingen hadde vært for at vikingene kom seg ut i verden mer effektivt enn tidligere, og at det omtrent 100 år før slaget i Hafrsfjord ble satt seil av ull på skipene.⁷³⁹ «Dette satte i gang en gigantisk internasjonal kulturutveksling som i løpet av de neste hundreårene tilførte oss ressurser som gjorde en rikssamling mulig», slås det fast.⁷⁴⁰ Det blir videre lagt fokus på at det ikke bare var gull og sølv som ble tatt med hjem fra utlandet, men «nye tanker, ny ideologi og ny kunnskap» ble tatt med, som var essensielt for rikssamlingen, ifølge Rikssamlingsjubileet.⁷⁴¹

Derfor presiseres det at de ti vikingskipene skal minne oss på «de virkelige heltene i historien om landet vårt: sauene, sauebøndene, skogsarbeidere, skipsbyggere, tekstilarbeidere og sjøfolk».⁷⁴² Den dialogiske minnekonstruksjonen synes igjen tydelig, og det er ikke lenger bare Harald Hårfagre og vikingkrigerne som skal feires, men hele samfunnet som gjorde rikssamlingen mulig. Jubileet løfter med dette også blikket utover landegrensene, og den internasjonale dimensjonen får en sentral rolle. Dette bidrar også til å løfte historien ut av et «innover-syn» til et «utover-syn», som forstår historiens egenart i kulturell og geografisk internasjonal kontekst. Jubileumsfeiringen unngår gjennom dette i stor grad en selvsentrerende og nasjonalistisk hovedfortelling som sier «vi er verdens beste», noe den danske historikeren

⁷³⁶ Kindtler-Nielsen, «Nazi-Tyskland elsket de blonde vikingene.»; (Se også kapittel 3.1.)

⁷³⁷ «Pressemelding 12. mai 2022.»

⁷³⁸ «Pressemelding 12. mai 2022.»

⁷³⁹ «Pressemelding 12. mai 2022.»

⁷⁴⁰ «Pressemelding 12. mai 2022.»

⁷⁴¹ «Pressemelding 12. mai 2022.»

⁷⁴² «Pressemelding 12. mai 2022.»

Anette Warring advarte mot før 200-årsjubileet for 1814.⁷⁴³ En slik selvskrytende hovedfortelling er ikke engasjerende for befolkningen, hevder Warring, som har forsket på 100-årsjubileet og 150-årsjubileet for den danske grunnloven.⁷⁴⁴ Denne tilnærmingen kan dermed ha bidratt til 1150-årsjubileets mål om at det skulle «oppleves aktuelt, interessant og relevant», samt «skape bredt engasjement».⁷⁴⁵

4.6. Bautasteinen i Sømmevågen og bautasteinen i grøftekantene

På initiativ fra Rikssamlingsjubileet ble det avholdt en skrivekonkurranse i samarbeid med Stavanger Aftenblad og Haugesunds Avis.⁷⁴⁶ To bautasteiner skulle settes opp i forbindelse med jubileet, en i nord og en sør i fylket.⁷⁴⁷ Konkurransen var åpen for alle, og publikum ble bedt om å sende inn tekster med maks hundre tegn.⁷⁴⁸ Spørsmålet som ble stilt var: «Hvis vi skal hogge en tekst i stein, slik vikingene gjorde det på sine runesteiner, nå i 2022, hva skal det stå på steinen?».⁷⁴⁹ Steinen som ble satt opp i sørfylket ble donert til jubileet av Herleif Ueland, og var funnet på Ueland på Høggjæren.⁷⁵⁰ Den ble satt opp i Sømmevågen i Sola kommune, det sørligste punktet i Hafrsfjord.⁷⁵¹

250 tekster ble sendt inn,⁷⁵² og både leserne og juryen var enige i at det beste innslaget var teksten til Hege Vatland Hvidsten; «Trå varsomt – husk de som var – var de som er – og vi som er – blir de som var – og allting rundt oss – det er på lån – fra dem som – kommer – etter».⁷⁵³ Denne teksten ble risset i steinen av deltakere på hovedarrangementet i Hafrsfjord 18. og 19. juni, før en billedhugger ferdigstilte steinen i ettertid.⁷⁵⁴ Alle hadde derfor muligheten til å bidra på bautasteinen, ved å sende inn og stemme på tekster til konkurransen, eller å møte opp på hovedarrangementet for å prøve seg på runerissing. På rikssamlingsjubileets hjemmesider

⁷⁴³ «- Vi må styrke demokratimuskelen.»

⁷⁴⁴ «- Vi må styrke demokratimuskelen.»

⁷⁴⁵ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 11.

⁷⁴⁶ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 12.

⁷⁴⁷ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 18.

⁷⁴⁸ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁴⁹ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁵⁰ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁵¹ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁵² *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 12.

⁷⁵³ Tarald Aano, «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein,» *Stavanger Aftenblad*, 7. juni 2022.;

«Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁵⁴ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

uttrykkes det stor interesse for innrissingen blant publikum, og at flere stod i kø for å få prøve seg på den gamle tradisjonen.⁷⁵⁵

Som handling, viser denne formen for oppreisningen av en bautastein flere interessante momenter, deriblant et ønske om folkelig deltakelse og en videreføring av gamle tradisjoner. Alle som ønsket skulle få muligheten til å bestemme hvordan man i dag ville ha behandlet et fenomen fra tiden som markeres, både i form av å sende inn en tekst, men også gjennom muligheten til å stemme på innsendte tekster.⁷⁵⁶ «Folkets stemme» kommer derfor sterkt til uttrykk gjennom oppreisningen av denne bautasteinen, og oppreisningen kan dermed også sies å ha hatt et demokratisk uttrykk.

I tillegg er det en interessant dynamikk som oppstår (som også tydeliggjøres i tekstens meningsinnhold) mellom jubileets rammer, i form av historien som markeres, og runesteiner som fenomen. Å ta i bruk en gammel tradisjon fra vikingtiden, og omforme det til å passe inn i 2022, bygger bro mellom den 1150 år gamle historien og dagens samfunn. Ved oppreisningen av bautasteinen medfølger også et ønske eller håp om at den vil bli stående over lang tid, og framtidsperspektivet kommer på denne måten indirekte til uttrykk gjennom handlingen. På rikssamlingsjubileets nettsider uttrykkes også framtidsperspektivet eksplisitt, der det under bilde av bautasteinen står: «Blir bautaen stående i 1000 år? Hva kommer folk i 3022 til å tenke om teksten?». ⁷⁵⁷ Historiebevisstheten som kommer til uttrykk er dermed preget av en forståelse for at vi både er historieskapte og historieskapende.

Meningsinnholdet i teksten på bautasteinen tydeliggjør denne historiebevisstheten. Ketil Knutsen forklarer historiebevissthet som «vår oppfattelse av fortid, nåtid og fremtid», og legger vekt på at vi er historieskapte og historieskapende, i betydning at «vi påvirkes av og påvirker selv historie». ⁷⁵⁸ Teksten til Hvidsten tydeliggjør denne definisjon av begrepet, da hun trekker fram at de som en gang var, «var de som er», og at vi engang vil bli dem som var. ⁷⁵⁹ I tillegg legges det tydelig fram at vi er historieskapende, ettersom alt rundt oss «er på lån» fra de neste generasjonene, altså at det vi gjør nå vil påvirke «dem som kommer etter». ⁷⁶⁰

⁷⁵⁵ Aano, «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein.»

⁷⁵⁶ Aano, «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein.»

⁷⁵⁷ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁵⁸ Ketil Knutsen, *Historiebevissthet og historiebruk i skolen: En praktisk veileder for lærere og lærerstudenter* (Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2023), 12-13.

⁷⁵⁹ Aano, «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein.»

⁷⁶⁰ Aano, «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein.»

Teksten kan tolkes på flere måter. Man kan blant annet forstå teksten i lys av antropocen, som kan sies å være navnet på den geologiske epoken vi nå befinner oss i.⁷⁶¹ Antropocen handler om hvordan vi som mennesker nå har satt et tydelig og synlig «fotavtrykk» på jordens overflate, hvor de viktigste miljøendringene blant annet inkluderer utryddelse av biologisk mangfold, forurensing, klimaendringer, forsuring av havet og stor økning av arealbruk.⁷⁶² Det legges vekt på at dette fotavtrykket også vil være synlig i fremtiden.⁷⁶³ «Trå varsomt» og «allting rundt oss – det er på lån – fra dem som kommer etter»,⁷⁶⁴ kan i lys av antropocen forstås som en advarsel mot overbruk og oppfordring til å opptre bærekraftig ovenfor de kommende generasjonene.

Teksten kan både i form og innhold minne om strofer fra Visdomsdiktet i Håvamål. Håvamål er et gudedikt i Den eldre Edda, og er tenkt som «Odins tale».⁷⁶⁵ Visdomsdiktet er de første 77 strofene i Håvamål, og hver strofe inneholder en sentens eller et ordtaklignende poeng.⁷⁶⁶ Børge Nordbø hevder at dette «gjev oss innsyn i livssyn og kvardagsetikk hjå forfedrane våre».⁷⁶⁷ Gjestfrihet og måtehold løftes fram, det oppfordres til varsomhet og skepsis, og advares mot naivitet.⁷⁶⁸ Man kan si at meningsinnholdet i teksten til Hvidsten kan kobles til disse momentene, i form av gjestfrihet for fremtidige generasjoner, samt måtehold; «allting rundt oss – det er på lån – fra dem som kommer etter», og oppfordring til varsomhet; «Trå varsomt».⁷⁶⁹ Teksten har også noenlunde lik struktur og ordklang som strofer i Visdomsdiktet. Det skapes dermed en interessant dynamikk mellom vikingtiden og 2022, både i form av handling, form og meningsinnhold. Tolket på denne måten, bidrar bautasteinen videre til brobygging mellom vikingtiden og dagens samfunn, og det framtrer en tydelig historiebevissthet preget av at vi er historieskapte og historieskapende.

Oppreisningen av bautasteinen og innskriften, samt historiebevisstheten som uttrykkes, belyser Stugus bemerkninger ved jubileer; «Eit jubileum er ein situasjon der ein kultur ser bakover med si eiga samtid som prisme, og tek i bruk dei elementa frå fortida som måtte passe inn for å

⁷⁶¹ Knut Hofstad og Lene Liebe Delssett, «antropocen,» Hentet 29. april 2024 fra <https://snl.no/antropocen>.

⁷⁶² Hofstad og Delssett, «antropocen.»

⁷⁶³ Hofstad og Delssett, «antropocen.»

⁷⁶⁴ Aano, «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein.»

⁷⁶⁵ Børge Nordbø, «Håvamål,» Hentet 29. april 2024 fra <https://snl.no/H%C3%A5vam%C3%A5l>.

⁷⁶⁶ Nordbø, «Håvamål.»

⁷⁶⁷ Nordbø, «Håvamål.»

⁷⁶⁸ Nordbø, «Håvamål.»

⁷⁶⁹ Aano, «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein.»

påverke samtida og gje retning til framtida.»⁷⁷⁰ Ved å ta i bruk den gamle tradisjonen, runerissing, og spør spørsmålet om hva man skulle ha skrevet «nå i 2022»,⁷⁷¹ om man skulle ha utformet en bautastein som vikingene gjorde, var arrangørene i stand til å tilrettelegge for å påvirke samtiden og gi retning til framtiden. Hele essensen i Hvidstens vinnertekst gjorde nettopp dette, den hadde likhetstrekk med Visdomsdiktet (fortid), og den gav advarsler for oss i samtiden til gode for framtidiggenerasjoner.

I likhet med Stavanger Aftenblad hadde Haugesunds Avis en lik konkurranse for Nord-Fylket.⁷⁷² Her skulle likevel utfallet bli noe helt annet enn for bautaein i Sømmevågen. Vinneren i denne konkurransen var Gunnhild Følgerø med teksten: «Aldri stod vi lenger fra hverandre. Og aldri var vi nærmere.»⁷⁷³ I hast ble teksten først malt på bautasteinen, før dette ble forsøkt vasket vekk.⁷⁷⁴ Så skulle teksten risses inn, men her ble det gjort en skrivefeil, som også ble forsøkt rettet.⁷⁷⁵ Skrivefeilen er likevel fortsatt synlig, og steinen ligger nå i en grøftkant i nærheten av Haraldshaugen.⁷⁷⁶ Kommunen har enda ikke funnet et sted for bautaein, og den er planlagt å fraktes til Oslo.⁷⁷⁷ Vinneren var verken fornøyd med bautasteinen eller situasjonen, og sa til Stavanger Aftenblad i oktober 2023 at «Den er så stygg at jeg ikke ville hatt den i hagen, om noen fraktet den dit. Så det er helt uaktuelt å reise den, hvis kommunen omsider finner et sted. Helst vil jeg at den dumpes i havet, så slipper noen å se den».⁷⁷⁸ Prosjektleder Trond Ole Hølland Paulsen beklaget på vegne av Rikssamlingsjubileet for at de ikke fikk til en like god prosess i nord som i sør.⁷⁷⁹ På spørsmål om hva som gikk galt trakk Paulsen fram at de ikke var i stand til å skape like stort engasjement i Haugesund som andre steder, da «Haugesund kommune brukte minimalt med folk og ressurser på dette jubileet».⁷⁸⁰

Det ble også oppført to glass-skilt med vikingskip på Indrabergget ved Sørnes i Sola og ved broen til Bukkøy ved Avaldsnes.⁷⁸¹ Står man riktig i terrenget, skal det se ut som vikingskipene

⁷⁷⁰ Stugu, «Jubileum som minnepolitikk,» 25.

⁷⁷¹ «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁷² *Rikssamlingsjubileet Hafrsford – Nordvegen 2022*, 12-13.

⁷⁷³ Tarald Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag – nå ligger resultatet glemt i en grøftkant,» *Stavanger Aftenblad*, 25. oktober 2023.

⁷⁷⁴ Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

⁷⁷⁵ Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

⁷⁷⁶ Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

⁷⁷⁷ Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

⁷⁷⁸ Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

⁷⁷⁹ Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

⁷⁸⁰ Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

⁷⁸¹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsford – Nordvegen 2022*, 18.

ligger i sjøen, klare til strid.⁷⁸² Karl Emil Sødegren i Rogaland fylkeskommune stod for både idéen og utformingen av disse skiltene.⁷⁸³ Planen var dermed at det skulle stå igjen fire varige og konkrete spor etter rikssamlingsjubileet i 2022, men bare tre av fire ble satt opp.⁷⁸⁴ Glasskiltet på Indrabergtet kan bidra til å virkeliggjøre slaget, ettersom man kan skue utover Hafrsfjord og se hvordan skipene kan ha samlet seg før slaget. Glasskiltet på Indrabergtet er på denne måten også med på å framheve landskapet i og rundt Hafrsfjord i det kulturelle minnet for slaget. Forskjellen mellom prosessen i Haugesund og prosessen i Hafrsfjord, viser hvor viktig plasseringen har for et minnesmerke. I Hafrsfjord var bautasteinen allerede oppført før jubileumsarrangementet startet, og den fikk mye (positiv) oppmerksomhet fra publikum, og vil forhåpentligvis bli stående i lang tid. I Haugesund har det meste av oppmerksomheten vært negativ, både på grunn av det slette arbeidet, men særlig ettersom den bare ligger i en grøftkant.

4.7. «Ro for fred»: Kvinneskipet Emblas fredsmarkering

I nesten 30 år har til sammen 35 kvinner i «Stiftinga Embla – kvinneskipet ro for fred» jobbet for fred både innenfor og utenfor landegrensene.⁷⁸⁵ Formålet med stiftelsen «er å fremje fred og internasjonale forståing gjennom lokalt, regionalt og internasjonalt kultursamarbeid».⁷⁸⁶ Kvinnefredsskipet Embla hadde fredsmarkering ved Prestekaien på Avaldsnes 14. juni (uten skipet) og i Sømmevågen i Hafrsfjord 15. juni.⁷⁸⁷ I Sømmevågen var omtrent 50 deltakere tilstede på fredsmarkeringen, inkludert ukrainske flyktninger som bodde ved et mottak i nærheten.⁷⁸⁸ I sluttrapporten blir markeringen i Sømmevågen beskrevet som «Vellykket og gripende».⁷⁸⁹ Kvinnene delte ut hundrevis av solsikker,⁷⁹⁰ og heklet solsikker som de festet til klærne sine.⁷⁹¹ Dette hadde bakgrunn i at solsikken er nasjonalblomsten til Ukraina.⁷⁹² På eventuelle spørsmål om hvordan et kvinnefredsskip passer inn i et jubileum for et slag, svarer

⁷⁸² «Aktiviteter i jubileumsåret.»

⁷⁸³ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 18.

⁷⁸⁴ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 18.

⁷⁸⁵ «VEDTEKTER FOR ‘STIFTINGA EMBLA – KVINNESKIPET RO FOR FRED’,» Hentet 29. april 2024 fra <https://www.embla.info/Ideen-om-Embla/1054>.; Kine Hult og Pål Christensen, «Tusenvis strømmet til Hafrsfjord for å feire rikssamlingen,» Hentet 29. april 2024 fra <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/mrq0ml/tusenvis-stroemmet-til-hafrsfjord-for-aa-feire-rikssamlingen>.

⁷⁸⁶ «VEDTEKTER FOR ‘STIFTINGA EMBLA – KVINNESKIPET RO FOR FRED’.»

⁷⁸⁷ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁷⁸⁸ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁷⁸⁹ *Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022*, 7.

⁷⁹⁰ Ingvild Runde, «Kvinnefredsskipet Embla: Feira Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord Nordvegen,» Hentet 29. april 2024 fra <https://mre.no/feira-rikssamlingsjubileet-hafrsfjord-nordvegen/19.13938>.

⁷⁹¹ Hult og Christensen, «Tusenvis strømmet til Hafrsfjord for å feire rikssamlingen.»

⁷⁹² Hult og Christensen, «Tusenvis strømmet til Hafrsfjord for å feire rikssamlingen.»

de at trolig har kvinnene så lenge man kan tenke seg hatt håp og tro om fred og trygghet i det samfunnet de levde i.⁷⁹³ Det var de som måtte drifte gården når mennene var ute, og de bidro også til å spinne ulltråder som ble brukt i skipsbygging.⁷⁹⁴ Den dialogiske minnekonstruksjonen tydeliggjøres, ved at historien om slaget ble brukt for å fremme fred og forståelse. Samtidig trekker kvinneskipet Embla tydelig fram kvinnens rolle i vikingtiden, og markerer dette gjennom sitt skip.

4.8. Opplegg for skolen: Jubileet fulgte Frydenlunds råd

Frydenlund mente det var viktig å formulere et godt budskap som er engasjerende, og som skaper undring og læring blant den yngre befolkningen.⁷⁹⁵ Skolen måtte stå sentralt for å få til dette, mente Frydenlund.⁷⁹⁶ Dette rådet fulgte jubileet, da flere aktiviteter var rettet mot barn og unge under selve jubileumsarrangementet, og de hadde en rekke aktiviteter og oppgaver rettet mot skolene på sin hjemmeside.⁷⁹⁷ Dette inkluderte videosnutter om hvordan man kunne lage en egen håndtein,⁷⁹⁸ hvordan man spinner tråd med denne håndteinen,⁷⁹⁹ og hvordan man lager en vev som kan brukes til å veve seil med tråden man selv har spunnet.⁸⁰⁰

Prosjektleder Paulsen viste også hvordan man kunne lage sitt eget vikingskip med hjelp av blant annet en melkekartong.⁸⁰¹ Underveis i videoene blir det fortalt hvordan vikingene gjorde dette.⁸⁰² Dette er en fin måte å engasjere fortellingen på. Samtidig som man lærer å lage noe selv, får man vite mer om vikingene. Det ble også laget en videoanimasjon av vikingskipene som står klare til strid i Hafrsfjord, mens Paulsen forteller om slaget.⁸⁰³ Et annet element rettet mot skolen, som trolig har forsøkt å skape undring hos barn og unge, var opplesningen av vers 7-11 av Haraldskvadet «slik vi tror det norrøne språket hørtes ut i vikingtid» av Haukur

⁷⁹³ Runde, «Kvinnefredsskipet Embla.»

⁷⁹⁴ Runde, «Kvinnefredsskipet Embla.»

⁷⁹⁵ «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN,» 30:19-31:07.

⁷⁹⁶ «DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN,» 30:55-31:15.

⁷⁹⁷ «Aktiviteter og oppgaver.»

⁷⁹⁸ «Lag din egen håndtein,» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lag-din-egen-handtein/>.

⁷⁹⁹ «Spinn tråd på håndtein,» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/spinne-trad-pa-handtein/>.

⁸⁰⁰ «Vev en lapp av ulltråden din,» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lag-din-egen-vev/>.

⁸⁰¹ «Teknologi i verdensklasse,» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lag-ditt-egget-vikingskip/>.

⁸⁰² «Teknologi i verdensklasse.»

⁸⁰³ «Fortellingen om nasjonen Norge: Hvordan begynte det?,» Hentet 10. mai fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-skoler/>.

Thorgeirsson.⁸⁰⁴ Under lydfilen står versene skrevet både på norrønt og norsk.⁸⁰⁵ Disse oppleggene kan skoler ta i bruk i blant annet norsk, kunst og håndverk, historie og samfunnsfag. Dette er bare et utvalg av en rekke spennende opplegg som ligger ute for skolene på Rikssamlingsjubileets nettside.⁸⁰⁶ Det er tydelig at jubileet har fulgt Frydenlunds råd om å rette fokus på skolene. Det er likevel vanskelig å si noe om hvor mange skoler som har benyttet seg av denne muligheten. Disse oppleggene ligger likevel fortsatt ute, og kan gjerne brukes nå og i senere tid både i skolen og hjemme.

4.9. Avsluttende momenter: Dialogisk tilnærming

Hovedfortellingen jubileet fremmet var ikke lenger sentrert rundt Harald Hårfagre. Rikssamlingsjubileet i 2022 feiret «de som gjorde vikingenes reiser mulig: de som klippet sauer, de som spant tråd og vevde seil, de som felte trær og fant ut hvordan skip måtte konstrueres for å kunne være seilførende og havkryssende».⁸⁰⁷ Jubileumsarrangørene presiserte at vikingskipene som var en sentral del av jubileet skulle «minne oss om disse bragdene».⁸⁰⁸

Den dialogiske tilnærmingen var svært tydelig gjennom hele jubileet. Nye perspektiver ble løftet fram, og dagsaktuell tematikk, som blant annet rasisme, multikulturalisme og kjønnsroller, spilte en sentral rolle for historiebruken. Direktør i «Eidsvoll 1814», Bård Frydenlund, presiserte på forhånd at det var viktig å ha et klart budskap og nå ut til et bredt publikum. Budskapet handlet i stor grad om alt og alle som lå til grunn for rikssamlingen, inkludert regionale, nasjonale og internasjonale faktorer. Nå var det «de virkelige heltene i historien» som skulle feires.⁸⁰⁹ Når dette inkluderte sauer, er det mulig å spørre om hovedfortellingen kan ha blitt for vag eller for utydelig for å få skikkelig gjennomslagskraft. På den annen side kan denne åpne, dialogiske tilnærmingen i jubileet ha lagt til rette for at folk selv kunne oppsøke og dra mening ut av det brede historiske og kulturelle innholdet som de fant interessant og givende. På denne måten unngikk jubileet å være belærende, «ovenfra og ned», enveiskommuniserende og monologisk. Publikum ble ikke redusert til opplysningsobjekter, men oppfordret til å være en aktiv del av jubileet.

⁸⁰⁴ «Slik hørtes det ut: Vikingspråket,» Hentet 10. mai fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lyden-av-haraldskvadet/>.

⁸⁰⁵ «Slik hørtes det ut: Vikingspråket.»

⁸⁰⁶ «Aktiviteter og oppgaver.»

⁸⁰⁷ «Pressemelding 12. mai 2022.»

⁸⁰⁸ «Pressemelding 12. mai 2022.»

⁸⁰⁹ «Pressemelding 12. mai 2022.»

Kapittel 5: Komparativ analyse

5.1. Fra nasjonalt til regionalt jubileum: geografisk og representativt

1000-årsjubileet for rikssamlingen i 872 var en storartet nasjonalfest, der hele landet feiret begivenheten, og Haugesund ble sentrumet for oppmerksomheten. Jubileet markerte Norges enhet og selvstendighet, men også monarkiet med Harald Hårfagre som Norges første konge. Etersom Norge var i union med Sverige, ble selvstendigheten feiret med noe måtehold, og forslag som kunne oppfattes som unionsfiendtlig ble slått hardt ned og latterliggjort, som Ole Bulls forslag om et storslagent fyrtårn ved innseilingen til Hafrsfjord.⁸¹⁰ Det var hovedsakelig den antatte gravhaugen til Harald Hårfagre på Gard, samt driftige haugesundere som sørget for at Haugesund ble sentrum for feiringen der Riksmonumentet Haraldshaugen ble oppført. Koblingen mellom Haugesund og slaget i Hafrsfjord ble gjennom Harald Hårfagre dermed befestet i det kulturelle minnet.

100 år senere, i 1972, var derimot Sola raskt ute med å planlegge 1100-årsjubileet, og både Stavanger og Sola kommune var opptatt av å ta tilbake makten over minnet. Men Haraldshaugens sentrale posisjon i det kulturelle minnet sørget for at 1100-årsjubileet ble avholdt også i Haugesund, sammen med kommunene Stavanger, Sola og Avaldsnes. Jubileet strakk seg over to dager, der hovedarrangementet kan sies å ha vært på Ytraberget i Sola, der kongen signerte den oppførte bautasteinen.⁸¹¹ Sammen med kongen, deltok kronprinsparet og en rekke myndighetspersoner. Selv om jubileet var geografisk avgrenset til Rogaland, kan jubileet forstås å ha hatt nasjonal karakter på grunn av representasjonen av alle myndighetspersonene og særlig kongefamilien. Dette kan ikke bli sagt om 1150-årsjubileet, der verken regjeringen eller kongehuset var representert. Haugesund brukte minimalt med ressurser og folk på jubileet, og det var vanskelig å skape lokalt engasjement der.⁸¹² Det kan det derfor sies at Hafrsfjord igjen ble sentrum for jubileet i 2022.

Gjennom disse 150 årene ser man en gradvis forflytning av hovedarrangementet i jubileene fra Haugesund til Hafrsfjord. I tillegg ser man en tydelig nedtoning av den nasjonale dimensjonen i utformingen av jubileene fra 1872, der bygd og by feiret og unionsprinsen og

⁸¹⁰ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 72.

⁸¹¹ Grøsfjeld, «Tidligere jubileer og minnemarkeringer,» 126.

⁸¹² Aano, «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag.»

myndighetspersoner var representert ved hovedarrangementet i Haugesund, til 1972, der jubileet var geografisk avgrenset til Rogaland, men kongen og regjeringen var representert, til 2022, der jubileet var avgrenset til Rogaland både geografisk og representativt.⁸¹³

I 1872 var fortsatt nasjonalromantikken og særlig nasjonalismen i Norge sterk.⁸¹⁴ Francis Sejersted argumenterer for at skandinavismen, en bevegelse som ønsket å styrke båndene mellom Norge, Sverige og Danmark,⁸¹⁵ ble skubbet til side av nasjonalismen etter 1964.⁸¹⁶ Ettersom Norge var mer demokratisk enn de andre landene, hevder Sejersted at det i Norge var grobunn for en radikal, demokratisk venstrebevegelse som ønsket å begrense kongens makt.⁸¹⁷ Ettersom unionskongen var svensk, ble radikalismen og nasjonalismen i Norge derfor forenlige, som i europeisk sammenheng var sjeldent.⁸¹⁸ Fra rundt 1880 drog konservative svensker og radikale nordmenn i hver sin ende av unionen, slik at den til slutt revnet på midten.⁸¹⁹ I lys av dette, kan 1000-årsjubileet i 1872 forstås å ha fått den store oppslutningen av statsmakten, ettersom fortellingen som ble presentert gjennom jubileet var forenlig med nasjonalismen, men også monarkiet. På grunn av felles konge med Sverige, sikret monarkiets rolle i hovedfortellingen at jubileet ikke ble unionsfiendtlig i sin essens. Kort forklart, kunne både den norske sentralmakten og den svenske kongen (og prinsen) stille seg bak jubileets hovedfortelling, i en tid der det ellers oppstod spenninger mellom radikale nordmenn og konservative svensker.

Ved 1100-årsjubileet var kongen, kronprinsparet og en rekke myndighetsrepresentanter på plass i Rogaland, ved jubileet som ble avholdt rundt slutten av etterkrigstiden.⁸²⁰ Siden krigens slutt, hadde Norge fram til rundt 1970 opplevd «sterk vekst på nesten alle områder av samfunnslivet», hevder Sejersted.⁸²¹ Med andre ord kan man si at det norske samfunnet blomstret, som særlig ble bekreftet ved oljefunnet på Ekofiskfeltet i 1969.⁸²² Denne nasjonale oppgangstiden har trolig spilt en rolle for den brede offentlige representasjonen i jubileet.

⁸¹³ Se kapittel 2, 3 og 4.

⁸¹⁴ Vold, «nasjonalromantikken.»; Olav Fagelund Knudsen, «nasjonalisme.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/nasjonalisme>.

⁸¹⁵ Knut Dørum og Magnus A. Mardal, «skandinavisme.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/skandinavisme>.

⁸¹⁶ Sejersted, «Unionsoppløsningen i 1905.»

⁸¹⁷ Sejersted, «Unionsoppløsningen i 1905.»

⁸¹⁸ Sejersted, «Unionsoppløsningen i 1905.»

⁸¹⁹ Sejersted, «Unionsoppløsningen i 1905.»

⁸²⁰ Francis Sejersted, «Norge i etterkrigstiden.» Hentet 12. mai 2024 fra https://snl.no/Norge_i_etterkrigstiden.

⁸²¹ Sejersted, «Norge i etterkrigstiden.»

⁸²² Norsk Oljemuseum, «Ekofisk.» Hentet 13. mai 2024 fra <https://snl.no/Ekofisk>.

Fraværet av offentlig representasjon ved 1150-årsjubileet kan ha en rekke årsaker, og det er vanskelig å si noe sikkert om hvorfor ingen (utenom lokale og regionale) myndighetspersoner møtte opp. Analysen av seminarerne og av kritikken mot regjeringen har likevel vist at flere har påpekt en fortielse eller overseelse fra både en akademisk elite og av regjeringen. Øystein Rian mente at en akademisk elite neglisjerte Norges tidlige historie, og at disse akademiske alfahannene fortiet forsøk på å koble Norges opprinnelse til 872.⁸²³ Per Inge Ruud og Mímir Kristjánsson mente at det var noen som var i ferd med å lykkes i å frata den betydningen Snorre hadde tilskrevet slaget i Hafrsfjord.⁸²⁴ Om Rian, Ruud og Kristjánsson har hatt rett eller ikke, er nærmest umulig å svare på, men ut ifra deres argumentasjoner, synes det tendenser som peker på at slaget i Hafrsfjord ikke lengre har like stor betydning for Norges kulturelle minne som tidligere.

Det kan også spekuleres i om hvert 50. år ikke er et «rundt nok» tall for å skape landsdekkende oppmerksomhet, men trolig er det de nevnte faktorene, og muligens andre faktorer som har spilt en viktigere rolle for mangelen på nasjonalt og statlig engasjement. Dette kan støttes opp om av at de tre siste grunnlovsjubileene (ekskludert ordinære 17. mai-feiringer) har vært feiret med 25 års mellomrom.⁸²⁵ Det er likevel mulig at det kan forklare noe av den skjevfordelte oppmerksomheten mellom 1000-årsjubileet for slaget på Stiklestad og for 1150-årsjubileet for slaget i Hafrsfjord.

5.2. Oljens muligheter i 1972 og bautasteinens varsel i 2022

Et interessant aspekt oppstår også mellom 1972 og 2022 i forhold til olje og bærekraft. Oljeeventyrets spede begynnelse sørget for et sterkt framtidshåp som kom til uttrykk i 1100-årsjubileet. Olav V sin takketale henviste til ressursene som var å finne på havet, og at de hadde fått en smakebit på mulighetene som finnes der.⁸²⁶ Olje og gass må ha vært det kongen refererte til, og som tidligere nevnt, hadde han ikke feil. Norge har nytt godt av oljen siden den tid, men det kan stilles spørsmål ved om verden i sin helhet har nytt godt av den intense bruken av fossilt brennstoff. I analysen av bautasteinen som ble reist i Sømmevågen, ble det redegjort for hvordan den kunne tolkes i lys av antropocen. Teksten kunne tolkes som et varsel mot overbruk

⁸²³ «Seminalet 'Norge 1150 år' Del 4.»

⁸²⁴ Ruud, «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor.»

⁸²⁵ «Seminalet 'Norge 1150 år' Del 1,» 10:00-10:12.

⁸²⁶ «Rogaland i sentrum både i 872 og i dag.»

og et håp om bærekraftig handling til gode for fremtidige generasjoner. Det er stor enighet blant forskere om at CO₂-utslippene fra fossilt brennstoff er skadelig for planeten.⁸²⁷

Det tydeliggjøres en interessant spenning mellom 1100-årsjubileets tolkninger av havets ressursgrunnlag for Norge og 1150-årsjubileets historiebevissthet. Det er ingen direkte korrelasjon mellom disse momentene, men det bidrar til å belyse hvordan den samme, over tusen år gamle historien kan brukes så vesentlig forskjellig. Sett i lys av denne tolkningen, har oljen gått fra å tilby enorme muligheter, til å være en bekymringsfaktor for fremtiden. Igjen bevises jubileers funksjon, som kobler fortiden til samtiden, og gir håp og retning til fremtiden: I 1972 slo kongen fast at ett element har stått fast i løpet av de 1100 årene, «at fra havet er så mye av livsgrunnlaget alltid kommet», og så til mulighetene dette hadde å tilby for fremtiden,⁸²⁸ og bandt med dette Norge i 872 og 1972 sammen; og i 2022 ble den gamle tradisjonen med å reise bautasteiner satt til live igjen, og med paralleller til Håvamål ble det skapt en interessant dynamikk mellom 872 og 2022, både i form av handling, utforming og meningsinnhold.

5.3. Havets kontinuitet

Havets kontinuitet har vært et gjennomgående tema for alle tre jubileene. I analysen av prosesjonsinndelingen, ble det belyst hvordan plasseringen av loser, sjømenn, militære sjømenn og marinens musikkorps i front,⁸²⁹ kunne være et bevisst grep for å påpeke positive kontinuiteter mellom vikingtidens og samtidens sjømenn. Det ble også foreslått at dette kunne ha identitetsskapende funksjoner på nordmenn, tett knyttet til havet. I 1972, var det særlig kongens takketale som påpekte havets kontinuitet. Her var det livsgrunnlaget kongen tok utgangspunkt i. Som diskutert ovenfor, tilbøy havet i 1972 også olje. I 2022, var havet essensielt for hovedfortellingen. Vikingskipene var i sentrum under hele jubileet, og det var vikingskipene som fikk æren av å ha lagt grunnlaget for rikssamlingen. Det var nemlig ute i verden, gjennom havet, at nye ideer og tanker ble innhentet (i tillegg til materiell rikdom), som videre la grunnlaget for rikssamlingen.

⁸²⁷ «Klimaendringer.» Hentet 1. mai 2024 fra <https://fn.no/tema/klima-og-miljoe/klimaendringer>.

⁸²⁸ «Rogaland i sentrum både i 872 og i dag.»

⁸²⁹ «Program for Festlighederne.»; Østensjø, «Tusenårsfesten 18. juli 1872,» 299.

5.4. Fra monologisk til dialogisk tilnærming

Et av hovedargumentene i oppgaven er at jubileene gradvis har gått fra å ha en monologisk til en dialogisk tilnærming. For 1000-årsjubileet, var hovedfortellingen tydelig, og ethvert forsøk på motsigelser på dette ble fortidd, eller imøtegått ved hjelp av en annen historiebevissthetsoppfatning. 1100-årsjubileet hadde også en tydelig hovedfortelling, men hadde langt større åpenhet for motsigelser. Dette ble tydelig gjennom alle avisartiklene som framstilte de negative sidene ved Harald Hårfagre, eller fremstilte han som en karikatur. Det var altså en viss åpenhet for debatt, og Børretzen hadde i noen grad kanskje rett i hans antakelse om at Harald Hårfagre ikke lengre ble tatt like alvorlig.⁸³⁰ Dette kan forstås i sammenheng med at nazistene og NS misbrukte vikinghistorien i sin politiske og ideologiske propaganda, noe som kompromitterte vikingen etter krigens slutt.⁸³¹ Gjennom museumsutstillingen og restaureringen av Jernaldergården, inkluderte jubileet hverdagslivet for vikingene og rygene. I tillegg, som eksempelvis kom til uttrykk i talen til kong Olav V ved Haraldshaugen, ble den internasjonale dimensjonen løftet fram, og kongen hevdet at samlingstanken verken var ny eller utelukkende norsk.⁸³² I denne talen kom også *folket*, nordmennene i Nordvegen, som Harald Hårfagre samlet, tydelig i fokus, men Harald Hårfagre hadde fortsatt en sentral rolle, ettersom det var han som hadde «riksidéen».⁸³³ Dermed ble andre perspektiver løftet fram, og det kulturelle minnet for slaget i Hafrsfjord ble videreutviklet.

For 1150-årsjubileet var en dialogisk tilnærming implisitt et av målene. Dette ble også tydelig i selve jubileet, der en rekke ulike opplevelser og aktiviteter fylte de elleve dagene jubileet strakk seg over. Perspektivet til den tapende siden i slaget kom til uttrykk gjennom museumsutstillingen av Avaldsneskongen Hjør og hans familie, der også dagsaktuell tematikk som rasisme og multikulturalisme kom til uttrykk. Kvinnene fikk også en framtrædende rolle, i kontrast til de tidligere jubileene. Kvinnene ble inkorporert som en naturlig del av jubileet i form av historisk reenactment gjennom vikingfestivalen, men også i form av freds- og kvinneskipet Emblas sentrale rolle. Helten var heller ikke lenger Harald Hårfagre, men hele vikingsamfunnet som lå til grunn for rikssamlingen, inkludert sauene.⁸³⁴

⁸³⁰ Børretzen, «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?.»

⁸³¹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.; Thorsen, «nazisme.»; Winther, «Ideen om det norske folk,» 11.

⁸³² «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁸³³ «Kuling og regn under feiringen i Haugesund.»

⁸³⁴ «Pressemelding 12. mai 2022.»

Ved historiske jubileum kan nye aktører trekkes fram, «og gamle heltar kan risikere å miste helteglorien sin», presiserer Aagedal.⁸³⁵ Ut ifra jubileene kan også Harald Hårfagres rolle sies å ha blitt gradvis redusert i det kulturelle minnet. Det storslagne Riksmonumentet, Haraldshaugen, ble reist over hans antatte grav, og han hadde generelt en svært framtreddende rolle i jubileet i 1872. Han ble befestet som en landsfaderskikkelse.⁸³⁶ Ved 1100-årsjubileet var fortsatt Harald Hårfagre en helt, ettersom han hadde rikssamlingsideen og evnen til å gjennomføre den. Dette kom til uttrykk blant annet i Alfred Hauges dikt og kong Olav Vs taler. Harald Hårfagres navn ble også skrevet i stein på Ytraberget, sammen med kongens signatur. Likevel ble også Harald Hårfagre framstilt som en vestlandsfiende og en karikatur i aviser parallelt med jubileet, og hans negative sider knyttet til vold, alkohol og kvinner ble trukket fram. Sett opp mot de tidligere jubileene, var Harald Hårfagre i 1150-årsjubileet nesten fraværende. Museumsutstillingen av Hjør og Ljufvina, og Håmund og Geirmund Heljarskinn,⁸³⁷ kan til og med ha bidratt til å sette Harald Hårfagre i mer negativt lys. Denne utviklingen kan sees i lys av det Aleida Assmann har karakterisert med den tradisjonelle monologiske minnepolitikken. Hun fastslår at den monologiske minnepolitikken ofte er sentrert rundt et helte-ideal,⁸³⁸ som i dette tilfellet har vært Harald Hårfagre. Desto mer dialogiske jubileene synes å bli, desto mindre betydningsfull rolle synes Harald Hårfagre å få. Dette henger også implisitt sammen med at den dialogiske tilnærmingens fokus på å løfte fram flere perspektiver.

Synet på vikingene gikk fra å være negativt før det på starten av 1800-tallet og utover ble mer positivt.⁸³⁹ Vikingene var også et viktig ledd i nasjonsbyggingen, som demonstrert i analysen av 1000-årsjubileet. Nazistene og NS misbrukte vikinghistorien i sin politiske, ideologiske og «rasebaserte» propaganda.⁸⁴⁰ Etter krigens slutt, var derfor vikingen kompromittert, og ble på mange måter framstilt som klovn eller karikatur.⁸⁴¹ Dette ble synlig i 1100-årsjubileet med avisartiklene som latterliggjorde eller trakk fram negative sider ved Harald Hårfagre og vikingene. Bøe og Knutsen peker på at det i dagens underholdningsindustri sirkulerer en rekke ulike vikingbilder, deriblant: vikingen som muskuløs og barbarisk kriger; vikingen som uflidd;

⁸³⁵ Aagedal, «Jubilering og historiebruk,» 106.

⁸³⁶ Guttormsen, «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid,» 75.

⁸³⁷ «Aktiviteter i jubileumsåret.»; Veia, «Hjør.»

⁸³⁸ Assmann, «Dialogic Memory,» 206.

⁸³⁹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 132-134.

⁸⁴⁰ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 135-136.; Kindtler-Nielsen, «Nazi-Tyskland elsket de blonde vikingene.»

⁸⁴¹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136.

vikingen som komisk figur; vikingen som rasist (som kontinuitet fra nazistene); og vikingen i fantasysjangeren (i blanding med trekk fra andre ekte eller oppdiktete kulturer).⁸⁴² Selv om det florerer med ulike framstillinger av vikingen, er det ingen tvil om at vikingen spiller en aktiv rolle i underholdningsindustrien, og dermed også i samfunnet. TV-serier som *Vikings* og filmer som *Thor* i Marvel-universet,⁸⁴³ får mye oppmerksomhet fra unge. Slik TV-underholdning kan bidra til undring og interesse for vikingtiden, særlig blant unge. Mens slik TV-underholdning gjerne skaper undring, kan jubileer som 1150-årsjubileet bidra til å styre forståelsen av vikingtiden og dens betydning for Norge som nasjon. Styrt i riktig retning, kan også slike jubileer bidra til å motgå bilder av vikingen som rasist, som 1150-årsjubileet demonstrerte gjennom museumsutstillingen av Hjør og Ljufvina.

Overgangen fra monologisk til dialogisk minnekonstruksjon synes også i igjen i overgangen fra ekskludering til inkludering, både fysisk og historisk, og samtidig i overgangen fra passivt publikum til aktiv deltakelse. Her kan også gjerne nevnes overgangen fra elitepreget til folkelig. Ved 1000-årsjubileet ble eksempelvis både Bull og Bjørnson ekskludert, selv om de ønsket å delta og bidra. Bull var ekskludert trolig av bitterhet overfor hans Hafrsfjord-forslag, og Bjørnson fordi han var en republikaner, og den monologiske minnekonstruksjonen synes tydelig. Det samme gjelder for det historiske innholdet, der kun ett perspektiv ble løftet fram for et passivt publikum, redusert til opplysningsobjekter – Harald Hårfagre samlet Norge, det skal man være glad for. Ved 1100-årsjubileet, var det aksept for latterliggjørelse av Harald Hårfagre i aviser, og ved inkluderingen av hverdagen ble andre perspektiver løftet fram, og han mistet noe av sitt tidligere (positive) fokus. Ved 1150-årsjubileet hadde denne utviklingen fortsatt, og en rekke perspektiver på historien ble løftet fram, og den tradisjonelle monologiske minnekonstruksjonen var fraværende. Nå var også publikum aktive deltakere, som selv kunne oppsøke det de fant mest betydningsfullt av det brede spekteret med aktiviteter og formidlinger.

5.5. Hafrsfjord eller Stiklestad som nasjonens vugge?

Som tidligere nevnt, hevder Jan Assmann at det kulturelle minnet preserverer kunnskaper som en gruppe forstår sin enhet og særegenhet ut ifra.⁸⁴⁴ Gruppen kan så hente formative og

⁸⁴² Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, 136-137.

⁸⁴³ «Vikings,» Hentet 13. mai 2024 fra <https://www.imdb.com/title/tt2306299/>; «Thor,» Hentet 13. mai 2024 fra <https://www.imdb.com/title/tt0800369/>.

⁸⁴⁴ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 130.

normative impulser fra denne kunnskapen, og kan gjennom dette reprodusere sin identitet.⁸⁴⁵ Titlestad argumenterer for at politiske krefter fra slutten av 1800-tallet utover på 1900-tallet sørget for at slaget på Stiklestad og Olav Haraldsson ble valgt framfor slaget i Hafrsfjord og Harald Hårfagre som det mest betydningsfulle for den norske rikssamlingshistorien.⁸⁴⁶ Historikeren og Venstre-mannen Ernst Sars, sammen med hans tilhengere, valgte Olav Haraldsson over Harald Hårfagre for å fremme sine politiske egeninteresser.⁸⁴⁷ Særlig to punkter avgjorde dette valget, at Olav Haraldsson fullførte kristningen og en tanke om at Olav Haraldsson «ble småfolkets representant overfor stormennene».⁸⁴⁸ Disse punktene gjorde ham «mer spiselig», og han «ble en slags moderne forløper for det liberale demokratiet, som Sars' parti, Venstre, kjempet for», ifølge Titlestad.⁸⁴⁹

I tillegg presenterer Titlestad det han kaller «Viken-konseptet» som i korte trekk dreide seg om en oppfatning av at Harald Hårfagre stammet fra Viken-området og vant over Rogaland, der «de siste bygdetullingene [satt, T. H.] og motsatte seg Norges samling».⁸⁵⁰ Titlestad peker på at den tradisjonelle oppfatningen om at ynglingene hadde bygd opp et stabilt kongedømme i Oslo-området, har blitt utfordret blant historikere i nyere tid.⁸⁵¹ Det er på bakgrunn av at de mange rike gravene tyder på det har vært konkurranse og rivalisering i regionen, og det er også mye som tyder på at dansk kongemakt hadde stor innflytelse på Viken-området i første halvdel av 800-tallet, hevder Bjørn Bandlien (med flere).⁸⁵² Ifølge Titlestad, førte læren om Viken-konseptet, som ble gjentatt av historikere i generasjoner, til en slags beskjedenhet og pinlighet blant rogalendingene.⁸⁵³

Dette kan sees igjen særlig i 1100-årsjubileet, for eksempel i velkomsttalen til ordfører Ueland, der han i alvorlig betont toneleie fortalte om hvordan rogalendingene tapte kampen, men nå var kommet over tapet.⁸⁵⁴ Dette viser igjen hvordan det kulturelle minnet, i dette tilfellet rekonstruert av historikere, påvirker lokal og nasjonal identitet, i den form at rogalendinger over tusen år etterpå føler på en slags skyld eller pinlighet for at deres forfedre stod imot

⁸⁴⁵ Assmann, «Collective Memory and Cultural Identity,» 128.

⁸⁴⁶ Titlestad, *Sagasyn*, 118-128.

⁸⁴⁷ Titlestad, *Sagasyn*, 120-121.

⁸⁴⁸ Titlestad, *Sagasyn*, 121.

⁸⁴⁹ Titlestad, *Sagasyn*, 121.

⁸⁵⁰ Titlestad, *Sagasyn*, 122.

⁸⁵¹ Titlestad, *Sagasyn*, 122.; Bjørn Bandlien, Per Sveas Andersen, Per G. Norseng og Ida Scott, «Norsk historie fra 800 til 1130,» Hentet 23. april 2024 fra https://snl.no/Norsk_historie_fra_800_til_1130.

⁸⁵² Bandlien et al., «Norsk historie fra 800 til 1130.»

⁸⁵³ Titlestad, *Sagasyn*, 123-125.

⁸⁵⁴ Øye og Holm, «1100-ÅRS JUBILEET,» 06:20-08:30.

rikssamlingen. Titlestad påpeker at et nytt syn, Vestlands-konseptet, på 1990-tallet vant fram i historikermiljøet, som sa at Harald Hårfagre allerede var Vestlands-konge før slaget i Hafrsfjord.⁸⁵⁵ Men ifølge Titlestad, og som oppgaven har vært inne på, har trolig Viken-konseptets tilslutning i over hundre år gjort at Stavanger-regionen ikke har tatt Hafrsfjord-mytologien til sitt hjerte, og kan forklare hvorfor man i Hafrsfjord har vært dårligere på å nyttiggjøre seg det historiske stedet enn man har på Stiklestad.⁸⁵⁶ Titlestad peker til slutt på at Jens Stoltenberg ved åpningen av Stiklestad-spelet i 2013 uten problematiseringer hevdet at det var der grunnlaget for det moderne Norge ble lagt for snart 1000 år siden, at Stiklestad var nasjonens fødested, og at de her kunne «'[...] ane den spede starten på et organisert og humant samfunn [...]».⁸⁵⁷

5.6. Grunnlovsjubileum i Norge og Danmark: Demokrati og ydmykhet

Anette Warring advarte i forkant av 200-årsjubileet for Norges grunnlov om ikke å gå i fellen som Danmark hadde gjort ved å presentere en hovedfortelling som sier «'Vi er verdens beste'».⁸⁵⁸ Warring pekte på at det i Danmark i 1949 (100-årsjubileum) gikk fra å være toppstyrt der historikerne hadde mest å si, og befolkningen var redusert til opplysningsobjekter, til at de i 1999 (150-årsjubileum) hadde lært litt og reiste debatt om demokratiet og at historikerne spilte en mindre rolle.⁸⁵⁹ Snittalderen på initiativtakerne og deltakere på seminarene i oppbygningen til 1150-årsjubileet var høy. Det var et klart tema at jubileet skulle nå et bredt publikum, og særlig den yngre generasjonen. For å skape engasjement, ser det derfor ut til at historikernes påvirkning på jubileet ble noe nedtonet til gode for mange ulike innslag. Men historikernes rolle var langt fra fraværende, og det er tvilsomt at dette i det hele tatt skulle ha vært ønskelig i et jubileum som markerer en over tusen år gammel hendelse.

Et mønster kan gjerne synes, der jubileer over tid tillater mer at «den folkelige» delen av befolkningen får mer innpass i utformingen og opplevelsen av jubileene. Dette samsvarer med utviklingen man har sett med rikssamlingsjubileene fra 1872 til 2022. Likevel kan man fortsatt diskutere hva som gir mest innvirkning av jubileene – ettersom det å se kongen i person og høre han tale kan gi kraftige inntrykk, uansett om det er i 1872 eller i 2022. Om tilstedeværelse av

⁸⁵⁵ Titlestad, *Sagasyn*, 123.

⁸⁵⁶ Titlestad, *Sagasyn*, 123.

⁸⁵⁷ Titlestad, *Sagasyn*, 128.

⁸⁵⁸ «- Vi må styrke demokratimuskelen.»

⁸⁵⁹ «- Vi må styrke demokratimuskelen.»

kongen eller mer folkelige ritualer og symboler gir et større inntrykk er subjektivt, og dermed vanskelig å svare sikkert på. Trolig kunne en blanding av den dialogiske tilnærmingen man så i 2022 sammen med offentlig og kongelig representasjon ha fått størst slagkraft, og samtidig unngått en monologisk minnekonstruksjon. Dette var mest sannsynlig også ønsket til arbeids- og styringsgruppen for 1150-årsjubileet, da regjeringen og kongehuset var invitert.

Det er viktig å presisere at 200-årsjubileet for Norges grunnlov i 2014 og 1150-årsjubileet for slaget i Hafrsfjord skiller seg fra hverandre, ettersom førstnevnte nettopp var en markering av grunnloven og demokratiet. 1150-årsjubileet for slaget i Hafrsfjord var derimot en markering av det første store steget i norsk rikssamling, noe som bidrog til å legge *grunnlaget* for grunnloven i 1814. Likevel er det nettopp dette grunnlaget man feiret, og da blir det naturlig at den demokratiske dimensjonen inkluderes både i form og innhold i jubileets utforming. Dette ser det ut til at 1150-årsjubileet har lyktes med, særlig gjennom den dialogiske tilnærmingen og minnekonstruksjonen jubileet hadde. Warring mener man burde forene feiring med debatt, og unngå å «presentere en hovedfortelling for folket: ‘Vi er verdens beste’». ⁸⁶⁰ Dette er likevel en balansegang, ettersom man ikke kan fjerne seg for mye fra nettopp særegenheten ved historien som er gjenstand for feiring, for da kan man sitte igjen med spørsmålet om hvorfor man i det hele tatt markerer denne historien. Det kan argumenteres for at 1150-årsjubileet, i kontrast til 1000-årsjubileet og 1100-årsjubileet, var en mer generell feiring av vikingtiden, og at historien eller fortellingen om slaget i Hafrsfjord ble noe nedtonet på bekostning av den dialogiske tilnærmingen til jubileet, der en rekke kulturelle innslag og hverdagen til vikingen tok mye plass.

⁸⁶⁰ «- Vi må styrke demokratimuskelen.»

Kapittel 6: Konklusjon

Jeg har i denne oppgaven undersøkt hva 1000-årsjubileet, 1100-årsjubileet og 1150-årsjubileet for slaget i Hafrsfjord kan fortelle oss om historiens utvikling i det kulturelle minnet. Minnekonstruksjonen i jubileene har variert betydelig, og jeg har gjennom oppgaven argumentert for at jubileene gradvis har gått fra å ha en monologisk tilnærming og minnekonstruksjon til en dialogisk. I 1000-årsjubileet var det en tydelig hovedfortelling som fremmet enhetstanken og selvstendighetstanken. Hovedfortellingen legitimerte også monarkiet, og gjennom dette prins Oscar som kommende unionskonge. Ettersom historien var forenlig med både norsk nasjonalisme og monarkiet som styresett, kunne både den norske sentralmakten og den kommende unionskongen, Oscar, stille seg bak jubileet. Den kristne og den moralske, demokratiske og antimonarkiske kritikken mot å feire Harald Hårfagre ble enten fortiet eller forsvart ved hjelp av en annen historiebevissthetsoppfatning. Ingen benektet at Harald Hårfagre hadde utført voldshandlinger, men hovedfortellingen fremmet en tanke om at det var dette som måtte til, og at Gud hadde styrt denne samlingen til det beste for Norge og nordmenn i ettertid.

I 1100-årsjubileet, var minnekonstruksjonen mindre monologisk enn i 1000-årsjubileet. Dette kom særlig til uttrykk gjennom inkluderingen av vikingenes hverdag, med museumsutstillingen og restaureringen av Jernaldergården, samt gjennom det internasjonale perspektivet i talen til kong Olav V ved Haraldshaugen. Likevel var fortsatt Harald Hårfagre framtreddende, det var han som hadde riksidéen. I avisartiklene ble likevel Harald Hårfagre som helteideal utfordret, gjennom karikaturer og latterliggjørelser som påpekte hans negative sider knyttet til kvinner, alkohol og vold. Ved jubileumsfestmøtet på Ytraberget kom likevel den monologiske minnekonstruksjonen mer til uttrykk, der høytideligheten blant annet ble markert med nasjonalromantiske sanger.⁸⁶¹ Opplesningen av Alfred Hauges dikt tydeliggjorde mytens funksjon i samfunnet, og besvarte på mange måter kritikken mot Harald Hårfagre med «stundom ser skaldane meir enn den sprenglærde».⁸⁶²

1150-årsjubileet var overveiende dialogisk. Hovedfortellingen gav tydelig uttrykk for at det ikke lengre var Harald Hårfagre som var helten, men hele vikingsamfunnet som gjorde rikssamlingen mulig. Da var vikingskipene sentrale, og heltene var alle som stod bak disse konstruksjonene, deriblant også inkludert sauer. Kvinnene ble inkorporert som naturlig del av

⁸⁶¹ Ruud, «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972,» 19-21.

⁸⁶² Hauge, «Hafrsfjord.»

minnekonstruksjonen gjennom både vikingfestivalene og ved freds- og kvinneskipet Emblas sentrale rolle. Perspektivet fra den tapende siden ble inkludert, mest framtreddende gjennom museumsutstillingen av Hjør, Ljufvina og deres mørke barn. Dermed ble også dagsaktuell tematikk som rasisme og multikulturalisme inkludert i det kulturelle minnet for slaget i Hafrsfjord, og minnet ble med dette videreutviklet. Det internasjonale perspektivet var også framtreddende i jubileet, som ble sett på som et viktig grunnlag for ideen om rikssamlingen. Fraværet av regjeringen og kongehuset ble kritisert, og jubileet kan sies å ha vært både geografisk og representativt avgrenset til Rogaland.

Rikssamlingens posisjon i det kulturelle minnet ser ut til å ha blitt gradvis svekket fra 1872 til 2022. Norges tidlige historie, med Hafrsfjord og Stiklestad i spissen, synes å ha måttet vike for mer moderne norsk historie, med grunnloven i 1814 og unionsoppløsningen i 1905 i spissen. Samtidig, har Stiklestad dratt ifra Hafrsfjord på nasjonalt plan, og okkupert det kulturelle minnet. Dette ble særlig tydelig i regjeringens forskjellsbehandling mellom det kommende 1000-årsjubileet på Stiklestad i 2030 og 1150-årsjubileet i Rogaland i 2022. Som Titlestad argumenterte for, og som oppgaven har påpekt, har denne «ubalansen» mellom Hafrsfjord og Stiklestad i det kulturelle minnet sine røtter tilbake til 1800-tallet.

Det foreligger mye urørt empirisk materiale for særlig 1150-årsjubileet. Historiebruksanalyser som går mer i dybden på selve det historiske innholdet i jubileet ville bidratt til ytterligere innsikt i 1150-årsjubileets minnekonstruksjon og historiebruk. Her foreligger en potensiell empirisk gullgruve.

Litteraturliste

Sekundærlitteratur

- «Christiansen-huset.» Hentet 11. mars 2024 fra <https://kulturpunkt.org/article/6535/>.
- «Den norske rikssamlingen 872-2022.» Hentet 7. mai 2024 fra <https://sagabok.no/product/den-norske-rikssamlingen-872-2022/>.
- «Haralds-haugen.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://dikt.org/Haralds-haugen>.
- «Jernaldergården blir ny, med gammel teknikk.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://www.uis.no/nb/jernaldergarden-blir-ny-med-gammel-teknikk>.
- «Klimaendringer.» Hentet 1. mai 2024 fra <https://fn.no/tema/klima-og-miljoe/klimaendringer>.
- «Minnesteinene på Ullandhaug.» Hentet 9. april 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/minnesteinene-ved-ullandhaugtarnet/>.
- «Ny rehabilitering på Jernaldergården.» Hentet 10. april 2024 fra <https://www.uis.no/nb/arkeologisk-museum/ny-rehabilitering-pa-jernaldergarden>.
- «Oppbygningen – rekonstruksjonen.» Hentet 8. april 2024 fra <https://web.archive.org/web/20180610162719/http://am.uis.no/jernaldergarden/jernaldergardens-historie/rekonstruksjonen/>.
- «Sola Ruinkyrkje.» Hentet 9. april 2024 fra <https://www.solakulturhus.no/sola-ruinkyrkje/>.
- «Sverd i fjell.» Hentet 17. april 2024 fra <https://stavanger.nkdb.no/objekt/180000/Sverd+i+fjell>.
- «Thor.» Hentet 13. mai 2024 fra <https://www.imdb.com/title/tt0800369/>.
- «Tuneskipet.» Hentet 14. mai 2024 fra <https://snl.no/Tuneskipet>.
- «Vikings.» Hentet 13. mai 2024 fra <https://www.imdb.com/title/tt2306299/>.
- «årringer.» Hentet 15. april 2024 fra <https://snl.no/%C3%A5rringer>.
- Alvestad, Karl Christian. «Kings, Heroes and Ships: The Use of Historical Characters in Nineteenth- and Twentieth-Century Perceptions of the Early Medieval Scandinavian Past.» Ph.D.-avhandling, University of Winchester, 2016.
- Assmann, Aleida. «Dialogic Memory.» I *Dialogue as a Trans-disciplinary Concept: Martin Buber's Philosophy of Dialogue and its Contemporary Reception*, redigert av Paul Mendes-Flohr, 199-214. Berlin: De Gruyter, 2015. <https://doi.org/10.1515/9783110402223-013>.
- Assmann, Jan. «Collective Memory and Cultural Identity.» Oversatt av John Czaplicka. *New German Critique* 65, (1995): 125-133, <https://doi.org/10.2307/488538>.

- Assmann, Jan. «Communicative and Cultural Memory.» I *Cultural Memories: The Geographical Point of View*, redigert av Peter Meusburger, Michael Heffernan og Edgar Wunder, 15-27. Heidelberg/ London/ New York: Springer Dordrecht, 2011. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-8945-8>.
- Bandlien, Bjørn, Per Sveeas Andersen, Per G. Norseng og Ida Scott. «Norsk historie fra 800 til 1130.» Hentet 23. april 2024 fra https://snl.no/Norsk_historie_fra_800_til_1130.
- Bandlien, Bjørn. «Geirmund Heljarskinn.» Hentet 26. april 2024 fra https://snl.no/Geirmund_Heljarskinn.
- Bandlien, Bjørn. «vikingtiden.» Hentet 20. januar 2024 fra <https://snl.no/vikingtiden>.
- Bjørnson, Øyvind. *Haugesund 1914-1950: Dei trødde sjøen*. Bergen: Vigmostad & Bjørke, 2004.
- Bøe, Jan Bjarne og Ketil Knutsen. *Innføring i historiebruk*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2012.
- Dørum, Knut og Magnus A. Mardal. «skandinavisme.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/skandinavisme>.
- Elgenius, Gabriella. «Jubileer som nasjonsbygging: enhetsfortelling, design og inkludering.» I *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redigert av Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit, 70-82. Oslo: Pax Forlag, 2017.
- Erll, Astrid. *Memory in Culture*. Oversatt av Sara B. Young. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.
- Folkenborg, Håkon Rune. *Én fortid – mange fortellinger: Introduksjon til historiebruk*. Oslo: Cappelen Damm AS, 2018.
- Gapps, Stephen. «Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history.» *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice* 13, 3 (2009): 395-409, <https://doi.org/10.1080/13642520903091159>.
- Gjerde, Kristin Øye. «Oljebyen Stavanger.» Hentet 9. april 2024 fra <https://www.norskolje.museum.no/forside/kunnskap/publikasjoner/artikler/oljebyen-stavanger/>.
- Grøsfjeld Jr., Sigvald. «Harald Hårfagre og Slaget i Hafrsfjord.» I *Madla i forandring 2022*, redigert av Tor Egil Knutsen, 66-76. Madla Historielag, 2022.
- Grøsfjeld, Sigvald, Christian Anton Smedshaug og Torgrim Titlestad. *Den norske rikssamlingen 872-2022*. Stavanger: Saga Bok As, 2022.

- Grøsfjeld, Sigvald. «Harald Hårfagre – Norges første rikskonge.» I *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, redigert av Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad, 19-33. Stavanger: Saga bok, 2022.
- Grøsfjeld, Sigvald. «Historikerne og rikssamlingen siden 1872.» I *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, redigert av Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad, 35-63. Stavanger: Saga bok, 2022.
- Grøsfjeld, Sigvald. «Historikerne og tidfestingen av slaget.» I *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, redigert av Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad, 85-89. Stavanger: Saga bok, 2022.
- Grøsfjeld, Sigvald. «Tidligere jubileer og minnemarkeringer.» I *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, redigert av Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad, 111-132. Stavanger: Saga bok, 2022.
- Guttormsen, Torgrim Sneve. «Bruken av en heroisk fortid i lokalt minnearbeid: Vikinghelten Harald Hårfagre.» I *Å lage kulturminner – hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes*, redigert av Grete Swensen, 59-91. (Oslo: Novus, 2013).
- Hofstad, Knut og Lene Liebe Delsett. «antropocen.» Hentet 29. april 2024 fra <https://snl.no/antropocen>.
- Høiland, Samuel. «'Det jevne Folkestyre, som de i Aanden saa': Republikanerne i Lister og Mandals amt i 1905.» Masteroppgave, Universitetet i Agder, 2018.
- Jakobsen, Siw Ellen. «- Vi må styrke demokratimuskelen.» Hentet 1. mai 2024 fra <https://www.forskning.no/norges-forskningsrad-etnisitet-partner/vi-ma-styrke-demokratimuskelen/577400>.
- Kindtler-Nielsen, Bue. «Nazi-Tyskland elsket de blonde vikingene.» Hentet 9. april 2024 fra <https://historienet.no/krig/2-verdenskrig/nazisme/nazi-tyskland-elsket-de-blonde-vikingene>.
- Kleppa, Hermund. «Haraldstøtta – med 29 fylkesteinar.» Hentet 11. april 2024 fra <https://leksikon.fylkesarkivet.no/article/8cd341b5-865d-40a7-88ed-4d8941709023/>.
- Knudsen, Olav Fagelund. «nasjonalisme.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/nasjonalisme>.
- Knutsen, Ketil. *Historiebevissthet og historiebruk i skolen: En praktisk veileder for lærere og lærerstudenter*. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2023.
- Krag, Claus. «18. juli 1872.» I *Et hus med mange rom: Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen*, AmS-Rapport 11B, redigert av Ingrid Fuglestvedt, Terje Gansum & Arnfrid Opedal, 505-510. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger, 1999.

- Lønnå, Elisabeth. «stemmerett for kvinner i Norge.» Hentet 2. mai 2024 fra https://snl.no/stemmerett_for_kvinner_i_norge.
- Moe, Ola Borten. «Forord: 1150-årsjubileet for rikssamlingen av Norge.» I *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, redigert av Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad, 10-11. Stavanger: Saga bok, 2022.
- Nordbø, Børge. «Håvamål.» Hentet 29. april 2024 fra <https://snl.no/H%C3%A5vam%C3%A5l>.
- Norsk Oljemuseum. «Ekofisk.» Hentet 13. mai 2024 fra <https://snl.no/Ekofisk>.
- Oma, Kristin Armstrong. *Hafrsfjord 872: Forankring av relasjonsfelt*. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger, 2013.
- Ruud, Per Inge. «1100-årsjubileet for Norges samling i Hafrsfjord 1972.» I *Sola Historielag Årbok 2020*, 9-25. Sola: Sola Historielag, 2020.
- Ryggvik, Helge, Marie Smith-Solbakken og Tor Gunnar Tollaksen. «Norsk oljehistorie.» Hentet 2. mai 2024 fra https://snl.no/Norsk_oljehistorie.
- Sejersted, Francis. «Norge i etterkrigstiden.» Hentet 12. mai 2024 fra https://snl.no/Norge_i_etterkrigstiden.
- Sejersted, Francis. «Unionsoppløsningen i 1905.» Hentet 2. mai 2024 fra https://snl.no/Unionsoppl%C3%B8sningen_i_1905.
- Sjøgren, Kristian. «1400 års klimahistorie kartlagt.» Hentet 8. april 2024 fra <https://www.forskning.no/klima/1400-ars-klimahistorie-kartlagt/636881>.
- Smedshaug, Christian Anton. «Europas eldste rikssamling.» I *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, redigert av Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad, 95-107. Stavanger: Saga bok, 2022.
- Stugu, Ola Svein. «Jubileum som minnepolitikk.» I *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redigert av Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit, 25-35. Oslo: Pax Forlag, 2017.
- Sturlason, Snorre. *Snorre Sturluson: Norges kongesagaer*, oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip, redigert av Finn Hødnebo og Hallvard Magerøy. Stabekk: Gyldendal Norsk Forlag, 1979.
- Stylegar, Frans-Arne. «Borrehaugene.» Hentet 14. mai 2024 fra <https://snl.no/Borrehaugene>.
- Sørensen, Øystein. «Hegemonikamp om det norske: Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945.» I *Jakten på det norske: perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, redigert av Øystein Sørensen, 17-48. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.
- Thorsen, Dag Einar. «nazisme.» Hentet 9. april 2024 fra <https://snl.no/nazisme>.

- Thorsnæs, Geir og Per Roger Lauritzen. «Haugesund.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/Haugesund>.
- Titlestad, Torgrim og Christian Anton Smedshaug, «Introduksjon: Den norske rikssamlingen 872-2022.» I *Den norske rikssamlingen: 872-2022*, redigert av Sigvald Grøsfjeld og Torgrim Titlestad, 13-15. Stavanger: Saga bok, 2022.
- Titlestad, Torgrim. *Sagasyn: Norges historiske kraftlinjer*. Hafersfjord: Saga bok, 2013.
- Tveito, Olav. «Olav den hellige – misjonær med ‘jernetunge’.» *Historisk tidsskrift* 92, 9 (2013): 376-377, <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2013-03-02>.
- Tønnesson, Stein. «Vietnamkrigen.» Hentet 15. april 2024 fra <https://snl.no/Vietnamkrigen>.
- Vea, Marit Synnøve. «Vikingkvinner.» Hentet 26. april 2024 fra <https://avaldsnes.info/viking/vikingkvinner/>.
- Vold, Thurid. «nasjonalromantikken.» Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/nasjonalromantikken>.
- Vormedal, Tor Inge. *Historien om Haugalandet 1970-tallet*. Haugesund: Vormedal Forlag, 2011.
- Winther, Birgitte. «Ideen om det norske folk: Vidkun Quislings taler på Nasjonal Samlings pinsestevner i Borreparken i 1941, 1942 og 1943.» Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2019.
- Østensjø, Reidar. «Tusenårsfesten 18. juli 1872.» I *Haugesund. B. 1: 1835-1895*, redigert av Reidar Østensjø, 287-304. Haugesund: Haugesund kommune, 1958.
- Øveraas, Morten. «Kvifor ser vi så mange kristne symbol rundt oss i Noreg?.» Hentet 21. mars 2024 fra <https://www.forskersonen.no/kronikk-kultur-meninger/kvifor-ser-vi-sa-mange-kristne-symbol-rundt-oss-i-noreg/2323602>.
- Øveraas, Morten. «Teokratiets folkelærarar: Folkehøgskular og kristeleg nasjonalisme i Noreg ca. 1814-1905.» Ph.D.-avhandling, Universitetet i Stavanger, 2022.
- Agedal, Olaf. «Innleiing: Å feire fortida.» i *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk*, redigert av Olaf Agedal, Pål Ketil Botvar og Ånund Brottveit, 11-22. Oslo: Pax Forlag, 2017.
- Agedal, Olaf. «Jubilering og historiebruk.» I *Formidling: Bruk og misbruk av historie: Agderseminaret 2010*, redigert av Berit Eide Johnsen og Kathrin Pabst, 100-115. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, 2011.

Primærkilder

«26 Lorentsen i Giv Akt.» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 7.

«Aktiviteter i jubileumsåret.» Hentet 22. april 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/aktiviteter/>.

«Aktiviteter og oppgaver.» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-skoler/>.

«Blankvåpen.» Videoreportasje fra TV Vest, 00:05:16, 17. juni 2022. Hentet 26. april 2024 fra <https://tv.app.tvvest.no/video/76197036>.

«DEL 9: DEN NORSKE STATS GJENOPPRETTELSE – FOLKESUVERENITET OG GRUNNLOVEN: Bård Frydenlund, direktør for Eidsvoll 1814.» Video, 00:32:49. Hentet 4. mai 2024 fra <https://vimeo.com/300212025>.

«DEL7: SAGAENES RELEVANS FOR SAMFUNNET I DAG: Bernt Ø. Thorvaldsen, Universitetet i Sørøst-Norge.» Video, 00:20:21. Hentet 4. mai 2024 fra <https://vimeo.com/300206550>.

«Destinasjoner.» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/destinasjoner/>.

«Fargerikt i sagastil: Tusener i jubileumsfeiringen i Hafrsfjord.» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 6.

«Flaggene til topps for kongefamilien: Detaljert program for samlingsfesten klart.» *Stavanger Aftenblad*. 12. juni 1972, 1 og 22.

«Fortellingen om nasjonen Norge: Hvordan begynte det?.» Hentet 10. mai fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-skoler/>.

«HAFRSFJORD & RIKSSAMLINGEN 872-2022 DEL 13 JAN CHRISTIAN MOLLESTAD: MOLLYWOODS FILMDOKUMENTASJON FRA RIKSSAMLINGSSEMINARENE.» Video, 00:11:14. Hentet 8. mai 2024 fra <https://vimeo.com/330046696>.

«Haugesund den 3die August.» *Karmsundsposten*. 3. august 1872, 1.

«Historie-time før 1100 års jubileet.» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 8.

«I kuling og regn kom kongen til Olavskirken.» *Haugesunds Avis*. 19. juni 1972, 7.

«JUBILEUM 2022 - RIKSSAMLINGEN 1150 ÅR (872 - 2022) Jubileumsseminar i Gamle Logen, Oslo 7. juni 2022.» Hentet 4. mai 2024 fra <https://vimeo.com/showcase/9644820>.

«Kuling og regn under feiringen i Haugesund: Vår felles historie binder oss sammen, sa Kongen på Haraldshaugen.» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 9.

«Lag din egen håndtein.» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lag-din-egen-handtein/>.

«Livet i leiren.» Videoreportasje fra TV Vest, 00:02:18, 17. juni 2022. Hentet 26. april 2024 fra <https://tv.app.tvvest.no/video/76197034>.

«Med tresko i gammel-kongens fotspor: Merkelig at Harald Hårfagre fant fram.» *Rogalands Avis*, 15. juni 1972, 4.

«Nasjonaljubileet 2030 – NORGE I TUSEN ÅR?.» Hentet 6. mai 2024 fra <https://norgeitusenaa.no/>.

«Pressemelding 12. mai 2022.» Hentet 29. april 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-presse/>.

«Presseskiv.» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/for-presse/>.

«Prins Oscars Reise.» *Aftenposten*. 22. juli 1872, 2.

«Program for Festlighederne ved Afsløringen af Mindesmærket paa Harald Haarfagers Grav den 18de Juli.» *Stavangeren*. 15. juli 1872, 1.

«Riksjubileet: Program for 18. juni 1972 i Haugesund.» *Haugesunds Dagblad*, 16. juni 1972, 22.

«Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022.» Hentet 12. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/>.

«Rogaland i sentrum både i 872 og i dag: Sjøens delikatesser servert ved lunsjen på Hotel Alstor» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 8.

«SEMINARET ‘NORGE 1150 ÅR, 872-2022’ LITTERATURHUSET, OSLO 22. NOV 2017.» Hentet 28. april 2024 fra https://www.mollywood.no/?page_id=505.

«Seminaret ‘Norge 1150 år’ Del 1: Anton Smedshaug: Norge 872-2022.» Video, 00:22:25. Hentet 28. april 2024 fra <https://vimeo.com/244336046>.

«Seminaret ‘Norge 1150 år’ Del 4: Øystein Rian: Forståelsen av Norge i unionstiden med Danmark.» Video, 00:29:19. Hentet 28. april 2024 fra <https://vimeo.com/244358082>.

«SEMINARET HAFRSFJORD & RIKSSAMLINGEN I NORGE 872-2022 STAVANGER ARKEOLOGISKE MUSEUM 6. APRIL 2019.» Hentet 4. mai 2024 fra https://www.mollywood.no/?page_id=747.

«SEMINARET NORGE: RIKE – STAT – LOVSAMFUNN UNIVERSITETET I BERGEN 7. NOV 2018.» Hentet 4. mai 2024 fra https://www.mollywood.no/?page_id=658.

«Slik hørt det ut: Vikingspråket.» Hentet 10. mai fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lyden-av-haraldskvadet/>.

- «Spinn tråd på håndtein.» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/spinne-trad-pa-handtein/>.
- «Sverd i fjell.» Hentet 17. april 2024 fra <https://stavanger.nkdb.no/objekt/180000/Sverd+i+fjell>.
- «Teknologi i verdensklasse.» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lag-ditt-eget-vikingskip/>.
- «Tusindaarsfesten i Haugesund.» *Fædrelandet*, 24. juli 1872, 1.
- «Tusindaarsfesten.» *Aftenposten*. 22. juli 1872, 2.
- «Vannskioppvisning og kapproing i grov sjø.» *Stavanger Aftenblad*, 19. juni 1972, 7.
- «VEDTEKTER FOR ‘STIFTINGA EMBLA – KVINNESKIPET RO FOR FRED’.» Hentet 29. april 2024 fra <https://www.embla.info/Ideen-om-Embla/1054>.
- «Vev en lapp av ulltråden din.» Hentet 10. mai 2024 fra <https://rikssamlingsjubileet.no/lag-din-egen-vev/>.
- «Åpning av Rikssamlingsjubileet.» Videoreportasje fra TV Vest, 00:06:54, 18. juni 2022. Hentet 25. april 2024 fra <https://tv.app.tvvest.no/video/76202271>.
- Bernadotte, Oscar Fredrik. *Vers og prosa: 1872 – 1897*. Christiania: Alb. Cammermeyers Forlag, 1897.
- Børretzen, Odd. «Kan man være morsom om Harald Hårfagre?.» *Stavanger Aftenblad*, 13. mai 1972, 27.
- Gjesdal, Carl O. Gram. «Han splittet Vestlandet, svek våre fagre kvinner: En kritisk vurdering av Harald Hårfagre som menneske, kriger og kvinnebedårer.» *Stavanger Aftenblad*, 13. mai 1972, 26-27.
- Hafrsfjord 2022: Jubileum for vikingslag og kongemakt i Rogaland*. Forprosjektnotat. Juni 2019.
- Hauge, Alfred. «Hafrsfjord.» *Stavanger Aftenblad*. 17. juni 1972, 6.
- Helliesen, Tor. «Oldtidslevninger i Stavanger amt.» I *Stavanger Museums Aarshefte for 1901*, 37-88. Stavanger: Dreyers Bogtrykkeri, 1902.
- Hult, Kine og Pål Christensen. «Tusenvis strømmet til Hafrsfjord for å feire rikssamlingen.» Hentet 29. april 2024 fra <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/mrq0ml/tusenvis-stroemmet-til-hafrsfjord-for-aa-feire-rikssamlingen>.
- Knutsen, Kjell Arne og Tarald Aano. «Mímir Kristjánsson: – Dette er snik-omskrivning av historien vår.» *Stavanger Aftenblad*, 3. november 2022.
- Nielsen, Yngvar. *Studier over Harald Haarfagres historie*. Kristiania: Grøndahl & Sønns Bogtrykkeri, 1906.

- Offerdal, Harald. «Gammel gård gjenoppstår.» *Rogalands Avis*, 17. juni 1972, 11.
- Pedersen, Tor. «Sverd i fjell samler folket.» *Stavanger Aftenblad*, 24. juni 2005.
- Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord – Nordvegen 2022: Rapport og evaluering*. Sluttrapport. Stavanger: 22. oktober 2022.
- Runde, Ingvild. «Kvinnefredsskipet Embla: Feira Rikssamlingsjubileet Hafrsfjord Nordvegen.» Hentet 29. april 2024 fra <https://mre.no/feira-rikssamlingsjubileet-hafrsfjord-nordvegen/19.13938>.
- Ruud, Per Inge. «Kontrasten mellom feiringen 1972 og 2022 er stor.» *Stavanger Aftenblad*, 10. november 2022.
- Vea, Marit Synnøve. «Hjør.» Hentet 26. april 2024 fra <https://avaldsnes.info/informasjon/hjor/>.
- Øye, Aslaug og Ivar Holm (programledere). «1100-ÅRS JUBILEET.» Radiosending fra NRK, 00:11:42, Geir Hovik, Andreas Cappelen, O. G. Ueland, Kong Olav (mv) (medvirkende), 17. juni 1972. Hentet 14. april 2024 fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_dra_2004-00813D.
- Aano, Tarald og Kjell Arne Knutsen. «Krangel om hvor Norge ble født – Hafrsfjord eller Stiklestad?.» *Stavanger Aftenblad*, 2. november 2022.
- Aano, Tarald. «Hun vant Runesteinen – hennes ord blir hogget i stein.» *Stavanger Aftenblad*, 7. juni 2022.
- Aano, Tarald. «Skulle være et høydepunkt i Norges 1150-årsdag – nå ligger resultatet glemt i en grøftkant.» *Stavanger Aftenblad*, 25. oktober 2023.